

**T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İLKÖĞRETİM ANABİLİM DALI
SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ BİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**İLKÖĞRETİM 7.SINIF SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA
YER ALAN DEĞERLERİN ÖĞRENCİ BOYUTUNDA KAZANIM
DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

**HAZIRLAYAN
Fahriye BEKDAŞ**

**DANIŞMAN
Doç. Dr. Duran AYDINÖZÜ**

KASTAMONU - 2012

TEZ ONAY SAYFASI

Fahriye BEKDAŞ tarafından hazırlanan “İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Öğrenci Boyutunda Kazanım Düzeylerinin Değerlendirilmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı / Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı’nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman : Doç. Dr. Duran AYDINÖZÜ

Jüri Üyeleri :

İmza

Üye: Doç.Dr. Bilgin Ünal İBRET
*Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
İlköğretim Bölümü*

Üye: Doç.Dr. Duran AYDINÖZÜ
*Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
İlköğretim Bölümü*

Üye: Yrd.Doç.Dr. Muammer ERGÜN
*Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi,
Eğitim Bilimleri Bölümü*

Doç.Dr. B.Ünal İBRET
Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

İLKÖĞRETİM 7.SINIF SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMINDA YER ALAN DEĞERLERİN ÖĞRENCİ BOYUTUNDA KAZANIM DÜZEYLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Fahriye BEKDAŞ

Kastamonu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Duran AYDINÖZÜ

Bu araştırma; 7.sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerlerin öğrenci boyutunda kazanım düzeylerinin değerlendirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu Kastamonu ili merkez ilçesindeki 505 öğrenci oluşturmaktadır. Araştırma tek gruplu ön test son test modelindedir. Öğretim yılı başında (Ön Test) ve sonunda (Son Test) ölçümler yapılmıştır. Araştırmada bilgi toplamak için (a) "Kişisel Bilgi Formu" ve "7.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin faktör analizi için uygunluğu Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) katsayısı ve Barlett Testi ile belirlenmiş, geliştirilen ölçekle ilgili güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları yapılmıştır. Ön denemede ölçeğin (KMO) katsayısı .80 olarak bulunmuştur. Uzman görüşleri dikkate alınarak ölçeğe son şekli verilmiş, ölçeğin yapı geçerliliğinin belirlenmesi amacıyla da faktör analizi yapılmıştır. Faktör analizi sonucunda ölçeğin tek faktörlü olduğu tespit edilmiştir. Ölçekte yer alan maddelerde

madde-toplam korelasyon değerlerinin .38 ile .81 arasında değiştiği görülmüştür. Tutum leğinin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .93, iki yarı test kolerasyonu ise .92 olarak bulunmuştur. Asıl uygulamaya hazır hale getirilen ölçek çalışma grubuna uygulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Değer Eğitimi, Tutum, Tutumların llmesi, Sosyal Bilgiler Programı

Kastamonu - 2012, Sayfa: XV + 91

ABSTRACT

Master's Thesis

AN EVALUATION OF THE ACQUISITION LEVELS OF THE VALUES
STATED IN THE 7TH GRADE SOCIAL SCIENCES CURRICULUM FROM THE
POINT OF VIEW OF THE STUDENTS

Fahriye BEKDAŞ

Kastamonu University

Institute Of Social Sciences

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Duran AYDINÖZÜ

The study was carried out to evaluate the acquisition levels of the values stated in the 7th grade Social Sciences Curriculum from the point of view of the students.

The study group was comprised of 505 students enrolled at a primary school in the province of Kastamonu, Turkey. One-group pre-test post-test design was utilized in study. The pre-test was performed at the beginning of the academic year and the post-test was performed at the end of the academic year. “Personal Information Form” and “An Attitude Scale Prepared Regarding the Values Stated In the 7th Grade Social Sciences Curriculum” were used as data collection tools. The suitability of the data for the factor analysis were determined through Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) measure of sampling adequacy and Bartlett's Test for Equality of Variances and validity and reliability tests were carried out regarding the scale. In the pilot test the KMO coefficient was found .80. The final form of the scale was prepared in line with the suggestions of experts and to determine the construct validity of the scale a factor analysis was carried out. According to the results of factor analysis, it was found out that the scale had a single factor. It was observed

that the item-total values of the items in the scale ranged from .38 to .81. The Cronbach's Alpha value of the attitude scale was .93, and two semi-test correlation was found .92. After preparing the final form, the scale was implemented to the study group.

Key words: Values, Values Education, Attitude, Measuring the Attitudes, Social Sciences Curriculum

Kastamonu - 2012, Page: XV + 91

ÖNSÖZ

Akademik kariyerimin ara kademelerden biri olan yüksek lisans eğitimimin sonuna gelmiş bulunuyorum. Mesleğimde daha faydalı ve verimli olabilmek için aşmam gereken birçok engel ve öğrenmem gereken pek çok şey olduğunun farkındayım.

Araştırmanın konusunu oluşturan değerler Sosyal bilgiler programını oluşturan dört temel unsurdan biridir. Bireylerin içinde yaşadığı çevreyi anlaması, kendisine ve birlikte yaşadığı diğer insanlara olumlu tutum ve değerler geliştirmesi, bu doğrultuda eylemlerde bulunabilmesi Sosyal bilgiler eğitiminin amaçlarının temelini oluşturmaktadır.

Araştırmanın amacı 7.sınıf Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlerin kazanılmışlık düzeyinin belirlenmesidir. Buna yönelik olarak değerlere ilişkin öğrenci tutumları öğretim yılı başında ve sonunda tespit edilerek çeşitli değişkenler açısından karşılaştırılmıştır. Araştırma beş ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; araştırmanın problemi, alt problemleri belirtilmiş, araştırmanın amacı, önemi, sınırlılıkları açıklanarak araştırma ile ilgili tanımlara yer verilmiştir.

İkinci bölümde; kavramsal çerçevede değer kavramı ve önemi, tutum, değer tutum ilişkisi, değerlerin özellikleri, sınıflandırılması, işlevleri, göstergeleri, değerler eğitimi ve örtük program, Sosyal bilgiler dersi ve değerler konularına değinilmiş olup, konu ile ilgili yapılmış araştırmalara yer verilmiştir.

Üçüncü bölüm olan yöntem kısmında isem araştırmanın modeli, çalışma grubu, veri toplama aracının hazırlanma ve uygulama süreci, verilerin analizi, hazırlanan ve uygulanan ölçekle ilgili bulgular yer almıştır.

Dördüncü bölüm araştırma ile ilgili bulgular tablo ve grafiklerden oluşmaktadır.

Beşinci bölümde ise; araştırmanın sonuçları ve ulaşılan sonuçlara bağlı olarak araştırmacılara ve uygulayıcılara yapılan önerilere yer verilmiştir.

Araştırma süreci boyunca her türlü konuda bana yol gösteren insani değerleri ile de örnek edindiğim danışman hocam Doç. Dr. Duran AYDINÖZÜ'ne çok teşekkür ederim.

Araştırmamın faydalı olması dileğimle...

TEŞEKKÜR

Çalışmalarım sırasında destekleyici yorum ve önerileriyle katkıda bulunan kıymetli hocalarım, Yrd. Doç. Dr. A. Oğuzhan KILDAN'a ve Doç. Dr. B. Ünal İBRET'e, Yrd. Doç. Dr. Muammer ERGÜN'e çok teşekkür ediyorum.

Çalışmanın başlangıcından itibaren büyük katkıları olan değerli görüş ve önerilerini esirgemeyen Arş. Gör. Müge Uluman' a, bilgilerini, kaynaklarını ve yardımlarını esirgemeyen Arş. Gör. Melike FAİZ ve Arş. Gör. Sibel OĞUZ'a ve kendimi yetiştirmemde emeği olan tüm hocalarıma minnettarım.

Yüksek lisans eğitimi boyunca kendilerinden de çok şey öğrendiğim çok güzel bir ekip olduğumuzu düşündüğüm dönem arkadaşlarım, İdris KINASAKAL'a, Mustafa UĞURLU' ya, Mehmet BAYRAKDAR'a ve Hüseyin KOCAMAN'a, çok teşekkür ederim.

Ayrıca bugünlere gelmemde çok büyük emekleri olan, hiçbir zaman desteğini esirgemeyen aileme, özellikle de babama teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Özet	i
Abstract	iii
Önsöz	v
Teşekkür	vi
İçindekiler	vii
Tablolar listesi	xi
Şekiller listesi	xii
Ekler listesi	xiii
Kısaltmalar	xv
Giriş	1

I. BÖLÜM

1. Problem.....	3
1.1. Problem Cümlesi.....	4
1.1.1. Alt Problemler.....	4
1.2. Araştırmanın Amacı.....	4
1.3. Araştırmanın Önemi.....	5
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	5
1.5. Tanımlar.....	6

II. BÖLÜM

2. Kavramsal Çerçeve.....	7
2.1. Değer(ler) Kavramı ve Önemi.....	7
2.2. Tutum.....	8
2.2.1. Tutumların Oluşmasında Kritik Dönem.....	9
2.2.2. Tutumların Ölçülmesi.....	10
2.2.2.1. Likert Tipi Tutum Ölçeği.....	12

2.3. Değer- Tutum İlişkisi	18
2.4. Değerlerin Özellikleri	19
2.5. Değerlerin Sınıflandırılması.....	19
2.6. Değerlerin İşlevleri.....	23
2.7. Değerlerin Göstergeleri.....	24
2.8. Değer Eğitimi ve Örtük Program	26
2.9. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanununa Göre Türk Milli Eğitimi'nin Genel Amaçları'nda Değerler	26
2.10. Sosyal Bilgiler Dersi ve Değerler	28
2.10.1. Sosyal Bilgiler Dersi ve Önemi.....	28
2.10.2. Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve Değerler	32
2.10.2.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Vizyonu	32
2.10.2.2. Programın Temel Yaklaşımı.....	32
2.10.2.3. 4-5. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler... ..	33
2.10.2.4. 6.-7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler... ..	35
2.10.2.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Genel Amaçlarında Değerler	37
2.11. Değerleri Kazandırma Yaklaşımları	39
2.11.1. Değeri Doğrudan Öğretme (Telkin Etme) Yaklaşımı	39
2.11.2. Değer Açıklama (Değerleri Belirginleştirme) Yaklaşımı	40
2.11.3. Ahlâkî Muhakeme	41
2.11.4. Değer Analizi	42
2.12. İlgili Araştırmalar	43

III. BÖLÜM

3. Yöntem	54
3.1. Araştırmanın Modeli.....	54
3.2. Araştırmanın Çalışma Grubu.....	55
3.3. Verilerin Toplanması	57

3.3.1. Ölçme Aracının Hazırlanması İle İlgili Çalışmalar	57
3.3.1.1. Ölçülecek Tutumun Tanımlanması	57
3.3.1.1.1. Tutum kapsamının belirlenmesi.....	57
3.3.1.1.2. Denemelik Tutum İfadeleri.....	58
3.3.1.2. Ölme Aracının Düzenlenmesi ve Deneme Uygulaması	58
3.3.1.2.1. Ölçek Materyalin Hazırlanması	58
3.3.1.2.2. Yönergelerin Hazırlanması ve Yanıtlama Düzeni	58
3.3.1.2.3. Maddelerin Ölçek İçindeki Düzeninin Belirlenmesi.....	59
3.3.1.2.4. Ön İnceleme	59
3.3.1.2.5. Deneme Uygulaması	60
3.4. Asıl Uygulama (Ön Test – Son Test)	60
3.5. Verilerin Analizi	60
3.6. Hazırlanan Ölçme Aracı İle İlgili Çalışmalar ve Bulgular	61

IV. BÖLÜM

4. Bulgular ve Yorum	66
4.1. Asıl Ölçeğe İlişkin Yapılan Çalışmalar ve Bulgular	66
4.1.1. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Ön Test - Son Test ilişkili örneklem için T-Testi Sonuçları.....	66
4.1.2. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Cinsiyete Göre Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları.....	67
4.1.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Öğrenim Durumuna Göre Betimsel İstatistikleri ve Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları.....	68
4.1.4. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Öğrenim Durumuna Göre	

	Betimsel İstatistikleri ve Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları.....	70
4.1.5.	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Mesleğine Göre Betimsel İstatistikleri ve Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	72
4.1.6.	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Mesleğine Göre Betimsel İstatistikleri ve Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	74
4.1.7.	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Betimsel İstatistikleri ve Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları.....	76

V. BÖLÜM

5. Sonuç ve Öneriler	78
5.1. Sonuç	78
5.2. Öneriler	79
5.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler	79
5.2.2. Araştırmacılara Öneriler	79
Kaynakça	80
Ekler	90
Ek-1 Araştırmada Kullanılan Ölçek	88
Ek-2 Özgeçmiş	91

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.	Rokeach'ın Değer Sınıflaması	21
Tablo 2.	White Göre Değerlerin Sınıflandırılması.....	23
Tablo 3.	4-5. Sınıf Öğretim Programında Öğrenme Alanları Ve Doğrudan Verilecek Değerler.....	34
Tablo 4.	5-6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenme Alanları Ve Doğrudan Verilecek Değerler	36
Tablo 5.	Araştırma Deseni.....	54
Tablo 6.	Araştırma Kapsamına Alınan İlköğretim Okulları.....	55
Tablo 7.	Araştırmada Yer Alan Öğrenciler ve Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı.....	56
Tablo 8.	7. Sınıf sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Üniteler ve Oranları	59
Tablo 9.	Tutum Maddelerine Verilecek Tepkiler İçin Ölçek Derecelemesi	61
Tablo 10.	KMO ve Bartlett's Testi Sonucu.....	62
Tablo 11.	7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Faktör Analizi ve Madde Analizi Sonuçları	63
Tablo 12.	Deneme Ölçeğinin Güvenirlik Katsayısı	65
Tablo 13.	Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Ön Test ve Son Test Ortalama Puanların İlişkili Örneklemeler İçin T- Testi Sonuçları	66
Tablo 14.	Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	67
Tablo 15.	Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Öğrenim Durumuna Göre Betimsel İstatistikleri.....	68
Tablo 16.	Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Öğrenim Durumuna Göre Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	69

Tablo 17. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Öğrenim Durumuna Göre Betimsel İstatistikleri	70
Tablo 18. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Öğrenim Durumuna Göre Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	71
Tablo 19. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Mesleğine Göre Betimsel İstatistikleri	72
Tablo 20. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Mesleğine Göre Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	73
Tablo 21. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Mesleğine Göre Betimsel İstatistikleri	74
Tablo 22. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Mesleğine Göre Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	75
Tablo 23. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Betimsel İstatistikleri	76
Tablo 24. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları	77

ŞEKİLLER LİSTESİ

- Şekil 1.** Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Ön Test Son Test Ortalama Puanları.....67
- Şekil 2.** Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Anne Öğrenim Durumuna Göre Ön Test Son Test Ortalama Puanları.....69
- Şekil 3.** Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Baba Öğrenim Durumuna Göre Ön Test Son Test Ortalama Puanları.....70
- Şekil 4.** Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Anne Meslek Durumuna Göre Ön Test Son Test Ortalama Puanları.....72
- Şekil 5.** Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Baba Meslek Durumuna Göre Ön Test Son Test Ortalama Puanları.....74
- Şekil 6.** Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Ön Test Son Test Ortalama Puanları.....76

EKLER

Ek-1: Araştırmada Kullanılan Ölçek.....	87
Ek-2: Özgeçmiş.....	90

KISALTMALAR

TDK	: Türk Dil Kurumu
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
METK	: Milli Eğitim Temel Kanunu
NCSS	: National Council For the Social Studies
SPSS	: Statistical Package For Social Sciences
KMO	: Kaiser-Meyer-Olkin
N	: Kişi sayısı
$\bar{X}$	: Aritmetik ortalama
Sd	: Serbestlik derecesi
T	: t değeri (t- testi için)
F	: F değeri (Anova için)
t.y.	: Tarih yok
y.y.	: Yayın yeri yok
çev.	: Çeviren
vb.	: Ve benzeri
İ.Ö.O.	: İlköğretim okulu

GİRİŞ

Eğitim, bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerlerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamı olarak tanımlanabilir (Tezcan, 1997, 3). Eğitim bireylere bilgi ve beceri kazandırmanın yanı sıra, toplumun sürekliliğini ve gelişimini sağlayacak ölçüde ve nitelikte değer üretme, var olan değerlerin kaybolmasını önleme, eski ve yeni değerler ilişkilendirme sorumluluğu da taşımaktadır (Varış, 1998, 1). Dolayısıyla değer kazandırma ve tutum geliştirme eğitim ve öğretimin önemli amaçlarından biri haline gelmiş sosyal bilgiler dersi ve öğretim programında da yerini almıştır.

Sosyal bilgiler programını oluşturan temel öğeler beceriler, kavramlar, değerler ve genel amaçlardır (MEB, 2010). Sosyal bilgiler eğitimini genel amacı da bireylerin öncelikle kendini, fiziksel ve sosyal çevresini anlamalarına yardımcı olmak ve bireylerin kendilerine, sosyal, fiziksel çevrelerine karşı olumlu değerler ve tutumlar geliştirmelerini sağlamaktır (Doğanay, 2009, 226). Dolayısıyla değerler, sosyal bilgiler öğretim programını oluşturan dört temel unsurdan biridir ve sosyal bilgiler dersinin değer eğitiminde, tutum geliştirmede önemli bir ders olduğu görülmektedir. Eğitim-öğretim faaliyetleri sonucunda programda yer alan değerlere yönelik öğrenci tutumları araştırılması gereken önemli bir konudur.

Değer eğitimine yönelik yapılan bazı araştırmalar incelendiğinde; Gömleksiz ve Cüro (2011) makale çalışmalarında Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan vatanseverlik, kültürel değerler, saygı, çevre ve doğa, sorumluluk ve bilimsel tutum gibi değerlere ilişkin öğrencilerin tutumlarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Yalar (2010) ise çalışmasında Sosyal bilgiler programında yer alan değer eğitimiyle ilgili öğretmen görüş ve önerilerini belirlemeyi ve değer eğitimiyle ilgili yapılandırmacı yaklaşım da göz önünde bulundurularak öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirilmeyi amaçlamıştır. Aktaş (2010) beşinci sınıf öğrencilerinin Sosyal bilgiler öğretim programında verilen değerleri edinim

düzeylelerini belirlemeye yönelik bir çalışma yapmıştır. Uçar (2009) çalışmasında Sosyal bilgiler programındaki değerlerle ilgili kazanımlara yönelik öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi konu edinmiştir. Baydar (2009) ilköğretim beşinci sınıf Sosyal bilgiler programında belirlenen değerlerin kazanım düzeyleri ve bu süreçte yaşanan soruların değerlendirilmesini amaçlayan bir çalışma yapmıştır. Can (2008) de dördüncü ve besinci sınıf öğretmenlerinin Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşlerini tespit etmeyi amaçlayan bir çalışma gerçekleştirmiştir. Yapılan çalışmalar genel olarak öğretmen görüşlerinin tespiti ve değerlendirilmesinde yoğunluk kazanmaktadır. Yapılan çalışmalardan farklı olarak bu araştırmada 7.sınıf Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerler kapsama alınarak ölçek geliştirilmiştir. Daha sonra geliştirilen ölçek 2010-2011 eğitim öğretim yılının başında ve sonunda öğrencilere uygulanmıştır. Geliştirilen ölçek ve yapılan uygulama, öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarını tespit etmesi ve alana katkıda bulunması açısından önemlidir.

I.BÖLÜM

1. Problem

Hızla değişen dünyamızda değerlerimizin yaşıatılabilmesi ve devamlılığının sürdürülebilmesi için bilhassa çocuklara ve gençlere kazandırılması büyük sorumlulukları da beraberinde getirmektedir. Bu sorumluluk içerisinde en büyük pay aileye düşse de aile kadar okul ve çevrenin de değer eğitiminde çok büyük rolü vardır. Bu nedenle değerler geçmişten günümüze eğitimin vazgeçilmez amaçlarından biri haline gelmiş, günümüzde de Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları'nda, resmi ve örtük programlarda yerini almıştır. Eğitim süreciyle kazandırılmaya çalışılan değerler, davranışlar, bilgiler ve beceriler toplumun bireylerinde veya bireylerin kendinde görmek istediği özellikleri göstermektedir. Sonuç olarak bu özellikler tek tek bireylerden oluşan toplumun ihtiyaçları olarak görülebilir. Toplumun bireylerde bulunmasını istediği bu özellikler eğitim programlarının hedeflerini oluşturmaktadır.

Okullarda kazandırılmaya çalışılan hedefler ve öğretilmeye çalışılan bu ürünler genellikle davranış ya da kazanım olarak ifade edilmektedir. Birçok araştırmacı davranışlarımızı dolayısıyla hedefleri belli ölçütlere göre sınıflandırmaktadır. Bu sınıflamalardan en kapsamlı ve yaygın olanı Bloom ve arkadaşları tarafından yapılanıdır. Bloom ve arkadaşlarının sınıflamasına göre hedefler ve davranışlar, bilişsel duyuşsal ve devinişsel olarak üç alana, her alan da kendi içinde basamaklara ayrılmıştır. Bilişsel alanda bilginin anımsanması, okuduğunu anlama ve karşılaşılan problemleri çözme gibi zihinsel etkinliklerin baskın olduğu; duyuşsal davranışlarda, ilgi, tutum, değer yargısı, kaygı, özgüven vb. duyguların veya eğilimlerin baskın olduğu ve devinişsel davranışlarda ise zihin kas ve kemik koordinasyonu ile ilgili becerilerin baskın olduğu söylenebilir (Demirel, 2006, 39; Doğan, 2009, 113).

Araştırmanın konusunu da oluşturan değerlerin kazandırılması daha çok duyuşsal alanın içinde yer almaktadır. Krathwohl ve arkadaşları tarafından yapılan sınıflamada duyuşsal alan; alma, tepkide bulunma, değer verme, örgütleme, kişilik haline getirme basamaklarından oluşmaktadır (Demirel, 2006, 41). Kişilerin değerleri

kazanması da duyuşsal alanın en çok değer verme, örgütleme ve kişilik haline getirme basamaklarında ön plana çıkmıştır. Kişinin bir değeri kabul etmesi, bir değere düşkünlüğü, bir değere adanmışlığı, bir şeyi değerleri ile uyumlaştırıp değer sistemine katması ve davranış ölçütü haline getirmesi duyuşsal alanda hedeflenenler arasında yer almaktadır. İlgi, tutum, değerler gibi duyuşsal davranışlar bireyler hakkında güçlü bilgiler verir ve bu bilgilerden yararlanılarak bireylerin gelecekte neler yapip yapamayacağı tahmin edilebilir. Çünkü bu alandaki davranışlar bir öğenin farkında olmaktan, belirli davranışları kişilik haline getirmeye kadar birçok hedefi kapsamaktadır (Doğan, 2009, 97). Ülkemizde ilköğretim çağındaki çocuklara vatandaşlık bilgisi ve yaşam için değer, tutum ve davranışlar Sosyal bilgiler dersi kapsamında kazandırılmaya çalışılır (Safran, 2008, 15; Kılıçoğlu, 2009, 6). Öğrencilerin değerlere yönelik tutumları üzerinde durulması araştırılması gereken bir konudur.

1.1. Problem Cümlesi

7.sınıf Sosyal bilgiler dersinde verilen değer eğitiminin öğrenci tutumlarına etkisi var mıdır?

1.1.1. Alt Problemler

Değer eğitiminin öğrenci tutumlarına etkisi;

- a) Cinsiyet açısından,
- b) Anne-baba öğrenim durumu açısından,
- c) Anne-baba mesleği açısından,
- d) Aile gelir düzeyi açısından, anlamlı bir şekilde farklılaşmakta mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Yenilenen sosyal bilgiler öğretim programında; Aile birliğine önem verme, Bağımsızlık, Barış, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik, Hoşgörü, Misafirperverlik, Özgürlük, Sağlıklı olmaya önem verme, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Temizlik, Vatanseverlik ,Yardımseverlik olmak üzere toplam yirmi değer yer almıştır. Bu değerler 4., 5., 6. ve 7. sınıfta öğrenme alanlarıyla ve üniteler ile ilişkilendirilerek öğrenciye kazandırılmaya çalışılmaktadır. Programda yer alan bu

değerlerin öğrenciler tarafından kazanıp kazanmadığı araştırılması gereken bir konudur. Buna yönelik olarak bu çalışmada Kastamonu ili merkez ilçede bulunan ilköğretim okullarında, eğitim gören öğrencilerin 7. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere yönelik tutumlarını belirlemek amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Toplum içinde yer alan bireylerin faydalı, yapıcı ve yaratıcı bir birey olmaları, içerisinde yaşadıkları toplumun değerlerini özümstedikleri ölçüde mümkün olmaktadır. İnsanın insan olması sorumluluğunu yerine getirmeye çalışması, faaliyetlerinin genel bir değerlendirmesini yapması da, değerlerine bağlılığı ölçüsünde gerçekleşmektedir (Bakioğlu ve Sılay, 2011, 39; Kuçuradi, 2010, 5).

Bireylerin kendini, fiziksel ve sosyal çevresini anlaması, onlara karşı olumlu tutum ve değerler geliştirmesi, sahip olduğu tutum ve değerler doğrultusunda eylemlerde bulunabilmesi sosyal bilgiler eğitiminin amaçlarının temelini oluşturmaktadır (Doğanay, 2009, 226). Bu nedenle;

Oluşturulan bu ölçek programda yer alan değerlere yönelik tutumları tespit etmede ve değerlendirmede bir araç olabilmesi bakımından ve yapılan uygulama, öğrencilerin öğretim yılı başında ve sonunda değerlere yönelik tutumlarını tespit etmesi açısından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma 2010-2011 eğitim öğretim yılında Kastamonu ili Merkez ilçesinde çeşitli kriterlere (öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri, okulun bulunduğu sosyal ve kültürel çevre, öğrencilerin akademik başarı düzeyleri) göre belirlenmiş okullardan seçilen çalışma grubu ile sınırlıdır.

a) Araştırma çalışma grubundan toplanan veriler ile sınırlıdır.

b) Araştırma hazırlanan ölçek ile sınırlıdır.

c) Araştırma ilköğretim 7.sınıf sosyal bilgiler programında yer alan farklılıklara saygı, vatanseverlik, estetik, dürüstlük, bilimsellik, adil olmak, barış, değerleri ile sınırlıdır.

1.5. Tanımlar

Eğitim: Bireyde kendi yaşantısı ve kasıtlı kültürlenme yoluyla, istenilen davranış değişikliğini meydana getirme sürecidir (Demirel, 2010, 43). Bireyin yaşadığı toplumda yeteneğini, tutumlarını ve olumlu değerdeki diğer davranış biçimlerini geliştirdiği süreçler toplamıdır (Tezcan, 1997, 3).

İlköğretim: Birkaç öğrenim basamağından oluşan örgün eğitim dizgesinin, okuyup yazmayı, aritmetiği, iyi bir yurttaş olmak için en gerekli bilgi ve becerileri kazandıran ilk basamaktır. Bütün yurttaşların, ulusal eğitim amaçlarına uygun olarak beden, zihin ve ahlak bakımından gelişmelerine hizmet eden temel öğretim dönemidir (Türk Dil Kurumu [TDK], t.y.).

Sosyal Bilgiler: Sosyal Bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], 2010).

Değer Eğitimi: Okulun gerek kendi sorumluluğunu gerekse toplumun beklentilerini karşılamak amacıyla, çocukların ve gençlerin değer edinmelerini ya da değerlerini geliştirmelerine yönelik yapmış olduğu uygulamalardır (Ekşi ve Katılmış, 2011, 13).

Tutum: Bir kimsenin herhangi bir olay, eşya veya insan grubuna karşı olumlu olumsuz davranış gösterme eğilimidir (Turgut, 1997, 154).

II. BÖLÜM

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. DEĞER(LER) KAVRAMI VE ÖNEMİ

İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olmak” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir (Bilgin, 1995, 83). Terim olarak değer insanların objeleri, diğer insanları, fikirleri, durumları ve hareketleri iyi- kötü, doğru- yanlış, istenen- istenmeyen, sevilen- sevilmeyen vb yargıları oluşturan standartlardır (Hasealt ve Taylor, 2000, 169).

Rokeach (1973) değerleri kalıcı bir inanç olarak tanımlamış ve sosyal tutumların, toplumsal davranışların belirleyicisi olduğunu belirtmiştir (Rokeach, 1973, 7). Schwartz (1994) da benzer olarak değerleri bireyin ya da toplumun yaşamına yol gösteren ilkelere, hizmet eden, davranış ve oluş biçimleri hakkındaki öğrenilmiş inançlar olarak tanımlamıştır (Gümüş, 2009, 11).

Değer, Türk Dil Kurumu sözlüğünde, bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü olarak ifade edilmiştir (TDK, t.y.). Değer bir sosyal grup veya toplumun kendi varlığı, birliği, işleyişi ve devamını sağlamak, sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen ortak düşünce, amaç, temel ahlâkî ilke ya da inançlardır (Özgüven, 2007, 367). Değer bir insanın, çeşitli insanları, insanlara ait olan özelliklerini, istek ve niyetlerini, davranışlarını değerlendirirken başvurduğu bir ölçüt demektir (Dilmaç, 1999, 12; Hasealt ve Taylor, 2000, 169). Değerler, davranışımıza yön veren ve bir şeyin önemini belirlemede göz önünde bulundurulmuş ölçütler, standartlar, kurallardır (Akbaş, 2004, 44; Doğan, 2004, 232; Avcı, 2007, 3; Aydın, 2010, 16; Hökelekli, 2010, 4; Kaymakcan, 2010, 10; Okumuş, 2010; 28; Bilgin, 1995, 83; Arslan ve Yaşar, 8).

Değerler bizi kötü davranışlarda bulunmamızı engelleyen, zihin muhtevaları ve inanışlardır (Bolay, t.y., 14). Birey sahip olduğu değerlere uygun tutum ve davranışlar geliştirir (Kaymakcan, 2010, 10). Yani Değerler bireylerin doğru düşünmesinde ve doğru değerlendirme yapabilmesinde, doğru eylem içinde olduğunu görebilmesinde yardımcı olmaktadır (Kuçuradi, 1996, 8)

İnsanlarda olduğu gibi toplumlarda da bazı değerler vardır. Toplumun en küçük parçasını oluşturan kişi, istese de istemese de toplumun büyük çoğunluğunun kabul ettiği değerleri dikkate almak zorundadır. Bu yönüyle değerler, bireyin sosyalleşmesinde, sosyal düzenin korunmasında yani toplumsal yaşamda pusula görevi üstlenmektedir. Kişisel ve toplumsal değerlere sahip olmak, bu değerleri yaşamak ve yaşatmak bireyin; kendini gerçekleştirmesine katkıda bulunur, kendi iç huzurunu arttırır, mutlu olmasını sağlar, toplumla olan uyumunu kolaylaştırarak olgun, iyi bir insan, uyumlu ve üretken iyi bir vatandaş olmasına yardımcı olur. Değerler bir insan olarak ne olduğumuz, ne olmamız ve nasıl olmamız gerektiği hususunda bizim yolumuzu aydınlatır (Hökelekli, 2010, 5). Toplumun varlığını ve devamlılığını sürdürmesi değerleri ile mümkündür. Biz çevremizle kurduğumuz ilişkilerde değerleri keşfeder ve değerler vasıtasıyla kendi varlığımızın ve kimliğimizin boyutlarını fark ederiz (Hökelekli, 2010, 4). Görüldüğü gibi değerler toplumun temel yapı taşlarını oluşturmaktadır ve her yönü ile sağlıklı, mutlu, huzurlu ve gelişen bir toplumun oluşması, içinde barındırdığı bireylerin değerlerini yaşaması ve yaşatması ölçüsünde mümkün olmaktadır.

2.2. TUTUM

Tutum kelimesinin kökenine baktığımızda; Latince “harekete hazır” anlamına geldiği ve bilimsel olarak 19. yy. da incelenmeye başlandığı görülecektir (Tosun, 2011, 20). Tutum öğrenmeyle kazanılan, bireyin davranışlarına yön veren, karar verme sürecinde yanlılığa neden olan bir olgudur (Tavşancıl, 2002, 70). Katz “bireyin sahip olduğu değerler dizgesine bağlı olarak bir simgeyi, bir nesneyi, bir kişiyi veya dünyayı iyi ya da kötü, yararlı ya da zararlı yönleriyle algıladığı bir ön düşünce biçimidir” şeklinde tanımlamaktadır (Tosun, 2011, 21). Bireylerin belirli bir kişiyi, grubu, kurumu veya bir düşünceyi kabul ya da reddetme şeklinde gözlenen, duygusal bir hazır oluş hali veya eğilimidir (Özgüven, 2007, 353). Bu

tanımlardan yola çıkarak tutumların değişebilir ya da değiştirilebilir olduğunu ve kişinin sahip olduğu değerlerin tutumlarını etkilediğini görmekteyiz.

2.2.1. Tutumların Oluşmasında Kritik Dönem

Tutumlar; yaşantılara dayanan ve kökleri derinlere giden bir öğrenmedir. Çocuğun kişiliğinin bir parçasıdır ve çeşitli yollarla gelişirler. Bazı tutumlar tek bir yaşantı sonucu gelişirken bazıları ise bir dizi yaşantı sonucu olarak yavaş yavaş gelişmektedir (Sağlamer, 1980, 49). Çocuklar büyüdükçe ana-babalarının tutumlar üzerindeki etkisi azalır ve özellikle ergenlik döneminin başlamasıyla birlikte diğer sosyal etkenlerin rolü giderek fazlalaşır. Bir bireyin tutumlarının büyük bir kısmı 12 ile 30 yaş arasındaki dönemde son şekillerini alır ve daha sonra çok az değişir. Tutumların kristalleştiği 12-30 yaşları arasındaki bu süre *kritik dönem* olarak adlandırılır (Morgan,1981,375).

Morgan (1981) kritik dönem boyunca tutumların oluşmasında üç ana etkenin rol oynadığını bunların; akranlar, kitle haberleşme araçları ve diğer kaynaklardan edinilen bilgi, Eğitim olduğunu ifade ederek bunları şu şekilde açıklamıştır:

Akranların etkisi: Akran bireyin etkileşim içinde bulunduğu yaş, meslek, eğitim, toplumsal durum vb. bakımından birbirine eşit olan kimselerdir (TDK, t.y). Akranların tutumlar üzerindeki etkisi, çocukların ana- babadan çok arkadaşları ve tanıdıkları ile birlikte olmaya başladıkları ergenlik döneminde kendini gösterir. Ergenlik döneminde akranlar anne baba ile yakın ilişkinin yerini alarak giderek daha önemli olmaya başlarlar (Taştan, 2004, 16). Akranların tutumları şekillendiren önemli bir etken olmasının nedeni, insanların sevdikleri ve kolay ilişki kurdukları kişileri “otorite” olarak görme eğiliminde olmalarıdır (Morgan, 1981, 376). Yani kişi akranlarına kendini yakın hissetmekte ve onların onayına ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla bu da kişinin tutumları ve davranışları üzerinde etkilidir.

Bilgi: Tutumların gelişmesi için gerekli olan donanımlardan biri de bilgidir. Kişinin karşılaştığı olay, nesne vb. hakkındaki ön bilgisi kişinin tutumu üzerinde etkili olacaktır.

Günümüzde ana-babaların çocuklarının tutumları üzerinde ki etkileri, eskiye göre daha da azalmış görünmektedir. Bunun en önde gelen nedeni, özellikle televizyon sayesinde çeşitli olaylar hakkında bilgi edinme olanağının eskiye göre çok

daha fazla olmasıdır (Morgan, 1981, 376). Günümüzde çocukların vaktinin büyük bir kısmını televizyon ve internet karşısında geçirdiği düşünüldüğünde iletişim teknolojilerinden edinilen ya da farkında olmadan kazanılan olumlu/olumsuz bilgilerin çocukların tutumları üzerindeki etkisi oldukça fazladır.

Eğitim: Tutumların oluşmasında rol oynayan tüm etkenler arasında en göze çarpıcı etkiyi yapan eğitimidir. Eğitimin tutumlar üzerindeki etkisi, ana- babaların politik ve dinsel inançlarının etkisi kadar kuvvetlidir denebilir (Morgan, 1981, 376).

Tutumların oluşmasına etki eden faktörler incelendiğinde en önemli ve en çok etkiye sahip faktörün eğitim olduğu göze çarpmaktadır. Çünkü okul yaşantı merkezidir ve çocuklar zamanının büyük bir kısmını okulda akranları ile birlikte geçirmektedir. Okullarda çeşitli yaşantısal etkinliklerle öğrencilerin tutumları olumlu bir şekilde değiştirebilir ve geliştirebilir. Aynı zamanda okulda çalışan herkesin tutum ve davranışlarıyla öğrencilere örnek olması gerekir.

2.2.2. Tutumların Ölçülmesi

Eğitim sistem ve uygulamalarında öğrenci, öğretmen, ders araç ve gereçleri, öğretim programları vb. hakkında çok çeşitli kararlar verilmektedir. Ölçme araçları, eğitim sistem ve uygulamalarında verilen çeşitli kararların yerinde ve isabetli olması için gereken bilgiyi ortaya koymasından dolayı oldukça önemlidir. Eğitim sistem ve uygulamaları içinde kullanılan ölçme araçlarını beş kategori altında toplamak mümkündür. Bunlar; başarı testleri, yetenek testleri, ilgi envanterleri ve tutum ölçekleridir. Bunlardan ilgi envanterleri ve tutum ölçekleri gibi ölçme araçları daha çok öğrencinin duyuşsal özelliklerinin ölçülmesinde kullanılmaktadır (Demirel, 2006, 229).

Tutumların fiziksel bir boyutunun bulunmadığı, yani soyut kavramlar oldukları için ölçeklenmesi oldukça güçtür. Tutumlar gizli ya da varsayılan değişkenlerdir, bundan dolayı doğrudan ölçülemezler. Bireylerin tutumlarını öğrenmek için onların düşünceleri, duyguları ve tepki eğilimleri ile ilgili bilgi edinilmeye çalışılır (Thurstone, 1967, 79). Birey, tutum konusuna yönelik davranışlar gösterebileceği ortamlarda gözlenebilir, bireye tutum konusuna ilgili dolaysız sorular sorularak bireyden yazılı veya sözlü cevaplar alınabilir, bireye dolaylı ölçme çerçevesinde,

bireye tutum konusuna yönelik hazırlanmış olan tutum ölçeğini uygulanabilir (Tezbaşaran, 1997, 2; Nartgün, 2002, 5).

Özgüven (2007) tutumların ölçülmesinde yararlanılan yöntem ve teknikleri çeşitli şekillerde sınıflandırmıştır. Bunlar:

1. *Açık ve yapıtlı tutum ölçekleri:* içeriği açık seçik ve uyarıcıları yapıtlı olan Thurstone ve Likert tipi ölçekler bu gruba girer.

2. *Açık ve yapıtsız tutum ölçekleri:* İçeriği oldukça açık ve bu uyarıcılara verilen tepkilerin ya da cevapların yapıtsız olduğu tutum ölçme yaklaşımları bu gruba girer. Bunlar arasında serbest cevap, serbest çağrışım teknikleri, serbest görüşme, soru sorma yaklaşımları, biyografi ve yazılı metin çalışmaları bulunmaktadır.

3. *Kapalı ve yapıtsız tutum ölçekleri:* Uyarıcıların içerik olarak kapalı ve bu uyarıcılara gösterilen tepkilerin yapıtsız olduğu araç ve yaklaşımlar bu gruba girmektedir. Örneğin; söz, resim, mürekkep lekesi gibi projektif teknikler.

4. *Kapalı ve yapıtlı olan tutum ölçekleri:* Objektif tutum ölçekleri bu gruba girmektedir. Bunlar yapıtlı olup içerikleri açık seçik değildir. Örneğin çeşitli test ve envanterler.

Bu şekilde sınıflandırılan tutum ölçekleri içerisinde en çok kullanılanlar açık ve yapıtlı olanlarıdır. Bu tip ölçeklerin başlıcaları; Sosyal mesafe ölçeği, Guttman ölçeği, Thurstone ölçeği ve Likert tipi ölçektir (Koçyiğit, 2002, 3). Tutumların ölçülmesinde en sık kullanılan teknik söz konusu tutuma ilişkin bir ölçeğin hazırlanarak uygulanmasıdır (Özgüven, 2007, 354; Tezbaşaran, 1997, 5; Erkan ve Gömleksiz, 2008, 187). Tutumların ölçülmesinde, kolay geliştirilebilir, puanlanabilir ve yorumlanabilir olmaları bakımından Likert tipi dereceleme ölçekleri tercih edilir (Erkan ve Gömleksiz, 2008, 171).

2.2.2.1. Likert Tipi Tutum Ölçeği

Likert tutum ölçeğinde, tutumları ölçülecek kişilerin tepkide bulunacakları çeşitli ifadeler yer almaktadır. Tutum ölçeğini alan kişi benimsediği maddeleri işaretlemek yerine verilen her maddeye ne ölçüde katılıp katılmadığını dereceler içinde belirlemesi gerekmektedir (Özgüven, 2007, 361).

Özgüven (2007) Likert tipi bir ölçeğin hazırlanmasında izlenebilecek yolları şu şekilde belirtmiştir:

1. Ölçülecek tutum konusunun çeşitli boyutları ile ilgili veya ilgili olduğu varsayılan “olumlu” ve “olumsuz” çok sayıda yazılı ifade hazırlanmalıdır.

2. Toplanmış olan bu ifadeler ölçeğin uygulanacağı gruba benzer bir gruba denemelik olarak uygulanmalıdır. Bireylerden bu maddeleri gözden geçirmesi ve her maddeye “kesinlikle katılıyorum”, “katılıyorum”, “kararsızım”, “karşıyım” ve “kesinlikle karşıyım” gibi çeşitli katılma derecelerini gösteren seçeneklerden birini işaretlemelerini istemektedir. Ölçeklerde genellikle üç, beş, yedi seçenekli olabilmektedir. Maddenin seçeneklerine verilen sayısal değerler, derecelendirmenin iki uç değeri 1 ve 5 olmak üzere beş derece içinde değişmektedir. Puanlamada bireyin ölçekteki tüm maddelere verdiği yanıtların 5, 4, 3, 2, 1 gibi sayısal değerleri toplanarak ölçek puanı elde edilmektedir.

3. Ölçeğin bu aşaması maddelerin ayırt etme gücü ile ilgilidir. Maddelerin ayırt etme güçlerini bulmada izlenen işlem yoluna göre bireylerin aldıkları puanlar en yüksekten en düşüğe doğru sıralanmakta, dağılımın en yüksek puanını alan ve grubun %25 ini kapsayan üst gruba en düşük puanları alan ve grubun %25 ini oluşturan alt grup, tutumları yönünden iki zıt kutup olan bu gruplar karşılaştırılarak elde edilmektedir.

4. Üst gruba ve alt gruba bir maddeyi cevaplandıran bireylerin ortalamaları alınmakta, bu ortalamalar arasındaki fark maddenin ayırt edicilik derecesinin bir ölçütü gibi kullanılmaktadır (Özgüven, 2007, 362).

Tezbaşaran (1997), Likert tipi ölçek geliştirme adımlarını daha ayrıntılı olarak şu şekilde belirtmiştir.

1. Ölçülecek Tutumun Tanımlanması
  - 1.1. Tutum Kapsamının Belirlenmesi
  - 1.2. Kapsama Uygun Gözlenebilir İşaretçilerin Belirlenmesi: Denemelik Tutum İfadeleri
2. Deneme Ölçeğinin Düzenlenmesi Ve Deneme Uygulaması
  - 2.1. Ölçek Materyalinin Hazırlanması
  - 2.2. Yönergelerin Hazırlanması Ve Yanıtlama Düzeni
  - 2.3. Maddelerin Ölçek İçindeki Düzeni
  - 2.4. Ön İnceleme
  - 2.5. Deneme Uygulaması
3. Deneme Ölçeğinden Elde Edilen Verilerin Analizi
  - 3.1. Madde ve Ölçek Puanları
    - 3.1.1. Cevapların Puanlanması
    - 3.1.2. Analize Hazırlık: Verilerin Düzenlenmesi
    - 3.1.3. Ölçek Puanlarının Hesaplanması
    - 3.1.4. Puan Dağılımının Özellikleri
  - 3.2. Madde Analizi

1. Ölçülecek Tutumun Tanımlanması

Bir ölçme işlemi, ölçülecek özelliğin belirlenmesi ile başlar. Tanımlanamayan özellikler ölçülemez. Ölçülmek istenen tutumun kuramsal tanımı çerçevesinde, gözlenmek istenen tepkileri uyaracağı düşünülen durumların tasarlanması ve kullanılan ölçekleme tekniğine uygun olarak ifade edilmesi gerekir (Tezbaşaran, 1997, 11).

1.1. Tutum Kapsamının Belirlenmesi

Tutum ifadeleri hazırlanırken, tutum nesnesi ve konusu hakkında geniş çaplı bir inceleme yapılmalıdır. Yazılacak tutum ifadeleri, tutum nesnesi ile ilgili olabilecek yaşantılarda yer alan düşünsel, duyuşsal ve eyleme yönelik öğelerin tümünü veya ölçülmek istenen boyutunu kapsamalıdır. Tutum ölçeği geliştirmek

isteyenler, ölçmek istedikleri tutum nesnesi/konusu hakkında ayrıntılı inceleme yapmış olmalı çeşitli kaynaklardan yararlanmalıdır. Ayrıca yanıtlayıcı kitleyi temsil eden, heterojen küçük bir örneklemden bilgi toplanabilir. Bunun için örneklemden bireylerden tutum nesnesi/konusuyla ilgili yaşantılarından (duygu, düşünce ve davranışlardan) söz eden bir kompozisyon yazmaları istenir. Yazılan kompozisyonlarda tutum ögesi analiz edilerek tutum ifadelerinin yazılmasında ipuçları toplanabilir (Tezbaşaran, 1997, 11).

Bu aşamada tutum konusu ile ilgili literatür taraması da yapılabilir (Semerci, 2003, 229; Kurnaz ve Yiğit, 2010, 36).

1.2. Denemelik Tutum İfadeleri

Belirli bir tutumla ilişkili olarak her bir ifade, farklı bakış açılarına sahip düzeylerde tepkide bulunmaya elverişli olmalıdır. Tutuma farklı düzeylerde sahip bireylerin bir tutum ifadesini aynı biçimde yanıtlamaları bu maddenin tutumu ölçmede yetersiz olduğunu gösterir (Tezbaşaran, 1997, 11).

Edwards (1957) tutum ölçeklerinde kullanılacak cümlelerin yazımında şunları önermiştir (Anderson,1988; Atılgan,2006,318).

1. Şuandan çok geçmişe atıf yapan tutum cümlelerinden kaçınmak,
2. Hakkında birden fazla yorum yapılabilecek ifadelerden kaçınmak,
3. Ele alınan psikolojik konu ile ilişkisiz tutum cümlelerinden kaçınmak,
4. Hemen herkes tarafından kabul edilebilecek ya da hemen herkesin kabul etmeyeceği ifadeler kullanmaktan kaçınmak,
5. Cümlelerin kısa olmasını sağlamak, en fazla 20 cümleyi geçmemesine dikkat etmek,
6. Kullanılan dilin basit, açık ve doğrudan anlaşılır olmasını sağlamak,
7. “Hepsi, daima, hiçbiri, asla” gibi sıkça kullanılan ve cevaplayıcıyı belirsizliğe götüren evrensel kelimeleri kullanmaktan kaçınmak,
8. Her cümlenin yalnızca tek bir düşünceyi içermesini sağlamak,
9. Yalnızca sadece, bir tek ve benzeri yapıdaki diğer kelimelerle madde yazımında dikkatli olmak, bunları kullanmada ölçülü olmak,
10. Tutum cümlelerinin karmaşık ve bileşik cümleler halinde ifade etmekten mümkün olduğunca kaçınmak, yalın cümleler şeklinde belirtmek,

11. Anlaşılmayan kelimeleri kullanmaktan kaçınmak,
12. İki olumsuz ifadeyi bir arada kullanmaktan kaçınmak.

2. Deneme Ölçeğinin Düzenlenmesi ve Deneme Uygulaması

2.1. Ölçek Materyalinin Hazırlanması

Ölçek materyalinin düzeninden kaynaklanabilecek hataların önüne geçilmesi için, deneme uygulamasından başlayarak önlem alınmalıdır. Hem kâğıt kalem uygulamasında, hem de bilgisayarla otomasyonu hazırlanan düzenlemede, harf büyüklüğü, satır uzunluğu ve aralığı gibi ölçüler, yanıtlayıcı kitlenin okuma ve yanıtlamayı etkileyebilecek özellikleri dikkate alınarak seçilmelidir. Ölçek maddeleri birbirinden kolayca ayırt edilecek aralıkta olmalıdır. Gereksiz ayrıntı ve süslemelere yer verilmemelidir.

Baykul (2000) a göre denemelik maddelerin öğrenciler tarafından rahatca okunabilmesi gerekir. Bu nedenle yazı büyüklükleri (punto), satır aralıkları ve satır uzunlukları önemlidir. İlköğretim için satır genişliği 12 cm yi aşmamalı ve maddeler tek sütun halinde yazılmalıdır. İlköğretimin ilk üç sınıfına kadar 1,5 satır aralığı kullanılması gerekir. Daha ileriki eğitim seviyeleri için tek satır aralığı kullanılabilir. Yazı büyüklükleri; İlköğretim birinci sınıf için 20 - 24, ikinci sınıf 18, üçüncü sınıf 14, dördüncü sınıf 12, beşinci sınıf 11 ve ilköğretim ikinci kademe için ise 10 -11 punto uygun olur (Atılğan, 2006, 382).

2.2. Yönergenin Hazırlanması ve Yanıtlama Düzeni

Ölçme araçları için hazırlanacak yönergeler, yanıtlayıcılar tarafından kolayca anlaşılır ve olabildiğince kısa olmalıdır. Yönerge en azından aşağıdakileri içermelidir (Atılğan, 2006, 382; Tezbaşaran,1997,15; Bayrakçeken, 2007, 246; Karaca, 2008, 245):

1. Ölçeğin Amacı
2. Ölçekteki Madde Sayısı
3. Cevaplama Biçimi
4. Tahmini Cevaplama Süresi

Aşağıda genel bir yönerge örneği verilmiştir;

Bu ölçek, ... ile ilgili tutumları ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. Ölçek sonuçları, bu konudaki tutumları belirlemek için kullanılacaktır.

Bu ölçekte ..... adet ifade bulunmaktadır.

Cevaplama süresi yaklaşık..... dakikadır.

Her bir ifadeyi okuduktan sonra, buna ne derece katıldığınızı ya da katılmadığınızı size verilen yanıt kâğıdına/liste üzerinde ayrılan yere aşağıdaki örneğe uygun olarak işaretleyiniz.

Bir ifadeyi okuduktan sonra aklınıza ilk geleni işaretleyiniz. Her ifadeyi işaretleyiniz, işaretsiz ifade bırakmayınız.

Size verilen tutum listesi üzerine adınızı yazmayınız, kimliğinizi belirtecek herhangi bir ifade bırakmayız (Tezbaşaran, 1997, 16).

2.3. Maddelerin Ölçek İçindeki Düzeninin Belirlenmesi

Maddelerin form içinde dağıtılmasında maddelerin konusuna göre sınıflanmasına özen gösterilmelidir (Atılğan, 2006, 381).

Ölçekteki madde tipleri, olabildiğince tek bir biçimde yanıtlamayı gerektirecek biçimde hazırlanmalıdır. Tutum konusunun yapısı nedeniyle birden çok madde tipi kullanılacaksa, yanıtlama biçimi aynı olan maddeler bir arada gruplandırılmalıdır. Likert tipi ölçeklerde tutuma ilişkin olumlu ve olumsuz anlam yüküne sahip iki küme madde bulunur. Bu iki madde tipi ölçek içinde rastgele dağılmalı, düzenli bir sıra izlememeli ve gruplandırılmamalıdır. Aynı tutum ögesi içeren hem olumlu, hem olumsuz ifadelerin cevaplayıcıları yanıltmaması ve motivasyonu düşürücü etki yaratmaması için birlikte bulunmaması gerekir (Tezbaşaran, 1997, 18).

2.4. Ön İnceleme

Denemelik tutum ifadeleri, denenmeden önce, aşağıda belirtilen maddeler açısından bir ön incelemeden geçirilmelidir (Atılğan, 2006, 380; Tezbaşaran, 1997, 19; Nartgün, 2008,172; Karaca, 2008, 243):

1. Yazılan ifadelerin tutum kapsamını tümüyle temsil etmesi, tutumun yoklanmadık yanının kalmaması,
2. Yazılan her ifadenin, madde yazımında öngörülen özellikleri taşıması,
3. Olumlu ve olumsuz ifadelerin bulunması,

4. Aynı tutum ögesini içeren hem olumlu, hem de olumsuz ifadelerin birlikte bulunmaması,
5. Her tutum ifadesinin bir diğerinden anlamca bağımsız olması,
6. Yazım hataları ve anlatım bozukluklarının olmaması,
7. Hazırlanan yönergelerin açık ve anlaşılır olması,
8. Okuma ve yanıtlamada zorluk çıkaran yanların olmaması,
9. Çoğaltılan kopyalarda baskı hatasının olmaması,
10. Öğrencinin gelişim özelliğine uygun olması.

2.5. Deneme Uygulaması

Deneme uygulaması, geliştirilecek ölçeğin sahip olacağı özelliklerin temel belirleyicisidir (Tezbaşaran, 1997, 19). Bu Aşamada kontrolü yapılan maddelerin bir deneme grubu seçilerek pilot uygulamaya tabi tutulması ve madde analizi yapılarak nitelikli olan maddelerin seçilmesi gerekir (Nartgün, 2008, 172).

3. Deneme Ölçeğinden Elde Edilen Verilerinin Analizi ve Madde Seçme

Deneme uygulamasından elde edilen verilerin incelenmesindeki temel amaç, deneme ölçeğinin sonucunda güvenilir ve geçerli bir ölçek elde etmek, en iyi psikometrik özelliklere sahip maddeleri tespit ederek oluşturulacak ölçeğe koymaktır (Tezbaşaran, 1997, 21). Deneme uygulamasından öğrencilerin kâğıtları puanlanır ve analizler edilerek uygun maddeler seçilir (Atılğan, 2009, 321).

3.1. Madde ve Ölçek Puanları

Deneme ölçeğinden elde edilen verileri madde puanları ve ölçek puanları olmak üzere iki grupta toplayabiliriz. Likert tipi bir ölçekte, her yanıtlayıcının ölçek puanı ifadelere gösterdiği tepki puanlarının toplamından oluşur. Bunun için her maddenin olumlu ya da olumsuz olması göz önüne alınarak puanlamasının yapılması gerekmektedir. Yani olumlu ve olumsuz maddeler birbirinin tersine madde puanlarına sahip olmalıdır ve karasızlığı ifade eden bir değer mutlaka bulunmalıdır. Bu değer beş dereceli Likert tipi bir ölçek için üçtür. Yüksek ölçek puanları daima olumlu tutumu, düşük ölçek puanları olumsuz tutumu ifade eder. Bütün bunlar göz önünde bulundurularak, her bir bireye ait yanıt kâğıdı puanlanmalıdır. Bu puanlama ile bireyin ölçek puanı bulunur. Ölçek puanları hesaplanan yanıtlayıcılar, en yüksek

ölçek puanı alan yanıtlayıcıdan en düşük ölçek puanı alan yanıtlayıcıya doğru sıralanmalıdır. Bu sıralama sağlıklı bir analiz yapabilmek için gerekmektedir. Bunların tamamı elle yapılabildiği gibi hazır paket programlar yardımıyla da rahatlıkla yapılabilmektedir (Tezbaşaran, 1997, 21-23).

3.2. Madde Analizi

Deneme amacıyla hazırlanan tutum ifadeleri madde analizi kendi içinde tutarlılığı, karalılığı ve gözlenmek istenmeyen tepkileri uyandırmadan, gözlenmek istenen tepkileri uyarabilme gücü incelenir. Yani madde analizi ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin ipucu vermektedir. Çünkü Madde analizi işlemleri, ölçekteki maddelerin, ölçeğin ölçmeyi amaçladığı bir özelliği başka özelliklerle karıştırmadan ölçüp ölçmediğini belirleyerek, bu belirleme sonucunda bu tür maddeleri seçerek kendi içinde tutarlı bir ölçek oluşturmak için yapılmaktadır (Tavşancıl, 2002, 151).

Tutumla ilişkisi güçlü veya ayırt edici olanlar ölçeğe konulmak üzere seçilebilir. Her maddenin ölçme gücünü belirlemeye yönelik analizler ise şunlardır:

1. Kolerasyona dayalı madde analizi.
2. Alt- Üst Grup Ortalamaları Farkına Dayalı Madde Analizi.
3. Basit Doğrusal Regresyon Tekniğiyle Madde Analizi.

Madde analizi sonucunda deneme ölçeğinde bulunan ifadelerde karşılaşılan aksaklıklar tespit edilerek, gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra gerektiğinde yapılan işlemler tekrarlanır (Tezbaşaran, 1997, 28).

2.3. DEĞER-TUTUM İLİŞKİSİ

Değerler, insanların tutum ve davranışlarını etkiler, tutum ve davranışları belirleme, biçimlendirme ve yönlendirmede önemli rol oynarlar (Dilmaç, 2002, 2; Baydar, 2009, 16), yani tutum ve davranışlarımızın altında sahip olduğumuz değerler yatmaktadır. Tutumlar ise öğrenmeyle kazanılan, bireyin davranışlarına yön veren, karar verme sürecinde yanlılığa neden olan bir olgudur (Tavşancıl, 2002, 70). Bireylerin belirli bir kişiyi, grubu, kurumu veya bir düşünceyi kabul ya da reddetme şeklinde gözlenen, duygusal bir hazır oluş hali veya eğilimidir (Özgüven, 2007, 353). “Değer ve tutum” kavramları birbirini besleyen birbirine kaynaklık eden iki kavramdır. İkisi arasında şöyle bir fark vardır. Tutumlar gözlenemez ama davranış

hazırlayan etken olarak değer yargılarıyla davranışa dönüşür ve değer aracılığıyla tutumları, bireyi davranışa hazırlayan eğilim olarak yorumlayabiliriz (Balcı, 2008, 4).

2.4. DEĞERLERİN ÖZELLİKLERİ

Çeşitli çalışmalarda değerlerin özellikleri şöyle sıralanmıştır (Dönmez ve Yazıcı, 2008, 189; Özgüven, 2007, 367).

1. Değerler toplum ya da bireyler tarafından benimsenen birleştirici olgulardır.
2. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
3. Değerler İnançlardır. Ancak tümüyle nesnel, duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar. Etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
4. Değerler, davranışların insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler.
5. Değerler, bağlı oldukları kültürlere göre değişim gösterir.
6. Zaman içinde meydana gelen değişim ve gelişimlerle birlikte değerlerde de değişiklik olabilir.
7. Değerlerin normlardan farkı daha genel ve soyut bir nitelik taşımasıdır. Değer normu da içerir.
8. Değerler bilişsel, duygusal ve davranışsal boyutlara sahiptir.

Yukarıdaki özelliklerden değerlerin zamanla değişebildiğini, farklı boyutlarının olduğunu, normları kapsadığını, duygularla birlikte harekete geçerek insanların davranışlarını yönlendirdiğini ve toplumu birleştirici bir fonksiyonunun olduğunu görmekteyiz.

2.5. DEĞERLERİN SINIFLANDIRILMASI

Değerleri daha iyi anlayıp ve çözümleyebilmek için değişik düşünürler tarafından farklı sınıflandırmalar da yapılmıştır.

Nelson'a göre değerler; bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olmak üzere 3 grupta incelenir (Koca, 2009, 64):

Bireysel Değerler: Bireysel değerler, seçim yapmada, satın aldığımız ürünlerde, hobilerimizde ve diğer kişisel tercihlerimizde etkilidir.

Grup Değerleri: Grup değerleri, belirli bir grubun üyeleri tarafından benimsenen ve uygulanan değerlerdir. Bu grup; aile, kulüp, dini ya da politik bir grup olabilir.

Sosyal Değerler: Sosyal değerler ise bireyin toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesini sağlayan adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi değerlerdir.

Schwartz (1992) yılında yaptığı araştırmasında belirlediği 56 değeri 10 temel tipe ayırmıştır. Sözü edilen 10 temel tip ve 56 değer şöyle sıralanmıştır (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, 61-62):

Güç (Power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü. Değerler: Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntümü koruyabilmek ve insanlar tarafından benimsenmek.

Başarı (Achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi. Değerler: Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak ve zeki olmak.

Hazcılık (Hedonism): Bireysel zevke, hazza yönelim. Değerler: Zevk, hayattan tat almak.

Uyarılım (Stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı. Değerler: Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak ve heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak.

Özyönelim (Self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık. Değerler: Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak ve kendisine saygısı olmak.

Evrenselcilik (Universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve tüm doğanın iyiliğini gözetmek. Değerler: Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak ve iç uyum.

İyilikseverlik (Benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme. Değerler: Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat ve anlamlı bir hayat.

Geleneksellik (Tradition): Kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık. Değerler: Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı olmak ve dünyevi işlerden el ayak çekmek.

Uyma (Conformity): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlanması. Değerler: Kibarlık, itaatkar olmak, anne- babaya ve yaşlılara değer vermek ve kendini denetleyebilmek.

Güvenlik (Security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği. Değerler: Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu ve sağlıklı olmak.

Rokeach'a göre değerler Temel değerler ve Araç değerler olarak ikiye ayrılır. Temel değerler hayatın amacına yönelik inanışları yansıtır. Araç değerler ise bu amaçlara ulaşmak için yapılması gereken davranışları yansıtmaktadır. Rokeach'ın yaptığı sınıflamaya tablo 1.'de yer verilmiştir.

Tablo 1. Rokeach'ın Değer Sınıflaması.

Temel Değerler	Araç Değerler
Rahat bir hayat	Hırslı/tutkulu /ihtirash olmak
Heyecan verici yaşam (heyecanlı bir hayat)	Açık fikirli (geniş görüşlü) olmak
Bir şeyler başarma hissi	Yetenekli / ehil olmak
Barış içinde bir dünya	Neşeli olmak
Güzel bir dünya (güzellikler dünyası)	Temiz olmak
Eşitlik	Cesur olmak
Aile güvenliği	Affedici/bağışlayıcı olmak
Özgürlük (bağımsızlık, serbest seçim)	Yardımsever olmak
Mutluluk	Dürüst olmak
İçsel ahenk / huzur	Hayal gücü kuvvetli olmak
Olgun aşk	Bağımsız olmak
Ulusal güvenlik (milli güvenlik)	Mantıklı olmak
Zevk, haz	Aydın- münevver olmak
Kurtuluş	Sevgi dolu/sevecen olmak
Kendine saygı	İtaatkâr olmak
Sosyal itibar	Kibar olmak
Gerçek dostluk	Sorumlu (güvenilir) olmak
Bilgelik- Akıllılık	Kendini kontrol edebilmek

Kaynak: Rokeach,1973,28

Rokeach'ın sınıflamasında Temel değerler, yaşamın amacına ilişkin genel inançlardır; güvenlik, rahat bir hayat, başarma hissi, özgürlük, başarı gibi. Araç değerler ise, bu amaçlara ulaşmak için gerekli olan davranış biçimlerini yansıtmaktadır; güzel bir dünya için temiz olmak, mutluluk için dürüst olmak, gerçek dostluk için sorumluluk sahibi ve güvenilir olmak gibi.

Spranger (1928) ise değerleri estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değer olmak üzere 6 farklı grupta incelemiş ve sınıflandırmıştır (Akbaş, 2004, 30-31; Özgüven, 2007, 368-369):

Bilimsel/Kuramsal Değer: Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem veren bireyler tarafından önemsenen değerlerdir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirci, akılcı ve entellektüeldir.

Ekonomik Değer: Bu değeri benimseyen bireylere göre yararlı ve pratik olan önemlidir. Maddi getirilerin hayatta önemli olduğunu belirtirler.

Estetik Değer: Bu değere sahip bireyler için, simetri, uyum ve şekil önemli unsurlardır. Birey, hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür ve sanatın toplum için bir gereklilik olduğunu düşünür.

Sosyal Değer: Başkalarını sevme, diğerlerine yardım etme, bencil olmama bu değerlerin en temel bileşenleridir. Bu değerlere sahip birey, insan sevgisini en önemli değer olarak görür ve bu sevgiyi insanlara sunar. Nazik ve sempattir, bencil değildir.

Politik Değer: Kişisel güç, etki ve şöhret her şeyin üzerindedir ve esas olarak kuvvetle ilgilidir.

Dini Değer: Dini değerleri benimseyen birey, evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Din uğrunda dünyevi zevkleri ve hazları feda eder.

White (1951) değerleri tablo 2'de gösterilmiştir. Bu değerleri Fizyolojik değerler, Sosyal değerler, Ego değerleri, Kaygı anlatan değerler, Oyun ve eğlence değerleri, Pratik değerler, Bilişsel değerler ve Diğer değerler olmak üzere sekiz başlık altında kategorize etmiştir.

Tablo 2. White Göre Değerlerin Sınıflandırılması.

Fizyolojik değerler	Beslenme, Cinsellik, Dinlenme, Sağlık, Güvenlik, Konfor,
Sosyal değerler	Cinsel aşk, Aile sevgisi, Dostluk
Ego değerleri	Bağımsızlık, Kendini gerçekleştirme, Kabul görme, Öz saygı, Başatlık, Saldırganlık
Kaygı anlatan değerler	Heyecansal güvenlik
Oyun ve eğlence değerleri	Yeni yaşantı, Eksitasyon, Heyecan, Güzellik, Mizah, Kendini ifadeye yaratıcılık
Pratik değerler	Pratik duygu, beceriklilik, Sahip olma, İş/çalışma
Bilişsel değerler	Bilgi
Diğer	Mutluluk, Genel olarak değer

Kaynak: Bilgin, 2006, 34

White tablo 2'deki değerleri beslenme, sağlık, güvenlik gibi insan hayatı için önemli gereksinimleri "*Fizyolojik değerler*" başlığı altında sınıflamış, aile sevgisi, dostluk gibi bir birliktelik güçlü bir bağ gerektiren etkileşimleri "*Sosyal değerler*" olarak ifade etmiştir. Güvenliğin tehlikeye düşmesi sonucu kişide oluşabilen kaygı durumunu heyecansal güvenlik olarak nitelendirmiştir. Heyecan, kendini ifadeye yaratıcılık, mizah gibi his ve yetenekleri "*Oyun ve Eğlence değerleri*" olarak sınıflamış, mevcut duygu halini ifadeyi, yansıtmayı anlatan pratik duyguyu, bir işi bilmeyi ve o işi yapmada çabukluğu gerektiren beceriklilik kavramını da "*Pratik değerler*" arasına almıştır. White bilgiyi "*Bilişsel değerler*", mutluluğu da "*Diğer değerler*" olarak sınıflandırmıştır.

2.6. DEĞERLERİN İŞLEVLERİ

Değerlerin insan davranışları etkileme, toplumsal ilişkileri düzenleme ve toplum kalkınmasını sağlama gibi birçok işlevi vardır (Akbaş, 2009, 404). Fichter, (1990) çalışmasında değerlerin işlevlerini şöyle belirtmiştir (Aydın, 2011, 41).

1. Değerler, yargılamada birer araç olarak kullanılır.
2. Kişilerin dikkatini istenen, yararlı ve önemli görülen kültür nesnelere üzerinde odaklaştırırlar.
3. İdeal düşünme ve davranma yollarını gösterirler.

4. Sosyal rollerin sevilmesinde ve gerçekleştirilmesinde rehberlik ederler.
5. Sosyal kontrol ve baskı araçları görevini yerine getirirler.
6. Dayanışma araçları olarak devreye girerler.

Dönmez ve Yazıcı (2008) değerlerin işlevlerini beş başlık altında şu şekilde incelemişlerdir.

1. Standart Olarak Değerler:

- a) Değerler, sosyal olaylar karşısında bir takım pozisyonlar almamızı sağlar.
- b) Belirgin bir politik ya da dinsel ideolojiyi diğerine yeğlememizi sağlar.
- c) Kendimizi başkalarına sergilememizde tanıtılmamızda rehberlik eder.
- d) Değerlendirme yapmamızı, yargıya varmamızı sağlar.

2. Karar Verme ve Çatışmaları Çözmede Planlar Olarak Değerler Sistemi:

Belirli bir durum karşısında kişinin değerler sistemindeki değerlerden yalnızca biri değil, birkaç değer birden harekete geçer. Değerler sistemi; seçenekler, çözülmüş çatışmalar ve karar verme açısından seçim yapmaya yardımcı olan öğrenilmiş kurallar ve yasalar düzenidir.

3. Değerlerin Motivasyonel İşlevleri:

- a) Değerlerin uyum sağlayıcı işlevi,
- b) Değerlerin ego savunma işlevleri,
- c) Değerlerin bilgi ya da kendini gerçekleştirme işlevi,

4. Yüksek ve Alçak düzeyli Değerler: Bir değer hiyerarşisinde yüksek bir yerde olması onun daha iyi olduğu anlamına gelmemektedir.

5. Davranış Yaptırımları Olarak Değerler: Bir eylem veya davranış biçimleri arasında seçim yapmamıza yardım eden standartlardır.

2.7. DEĞERLERİN GÖSTERGELERİ

Raths, Harmin ve Simon (1966), değerlerin aynı zamanda amaçlarımız, arzularımız, inançlarımız vb. den geliştiğini ifade etmişlerdir. Onlar, bazı şeylerin bir değer varlığını işaret edebildiğini; fakat bunların değerlerden farklı olduğunu belirtmişler ve değerlerin göstergelerini şu şekilde açıklamışlardır (İşcan, 2007, 28-29):

Amaçlar: Amaçlara sahip olmak, yaşamı yönlendirir. Ancak bu, her ifade edilen amacın bir değer olduğu anlamına gelmez; bunun yerine ifade edilen her amaç, potansiyel bir değer ya da değer göstergesi olarak düşünülmelidir.

Şiddetli istekler/Arzular: Bir arzu ifadesi, sık olarak, değer verilen bir şeyin olasılığına işaret eder.

Tutumlar: Kişiler bazı şeylerin tarafında olduklarını ya da karşı olduklarını belirtirler. Bu tür bir ifade, her zaman bir değeri temsil ettiği şeklinde yorumlanmayabilir. O nedenle, eğer aşağıda belirtilen ölçütler bir araya gelmiyorsa, buna sadece tutum denebilir. Ölçütler şunlardır: Belirtilen şeyin gerçekten üzerine titrenmesi, ona önem verilmesi, alternatifler için bazı nedenlerin verilmiş olması, tekrar tekrar ortaya çıkması, belirtilenlerin kişinin yaşam etkinlikleriyle bağlantılı olması gibi.

İlgiler: Bireyler, bir şeylerle ilgilendiklerini belirtirler, yani ilgi duydukları şeyler hakkında konuşmaktan, bunlarla ilgili konuşanları dinlemekten, okumaktan hoşlanırlar. İlgi, yukarıda belirtilen ölçütlerin birleşimi değildir, daha çok bir şeylerden hoşlanma, zevk alma olabilir.

Duygular: İnsanlar kişiliklerini, duyguları ve nasıl hissettikleri ile ilgili ifadeleri aracılığıyla belirtirler. Kişiler mutlu, üzgün, heyecanlı olabilir ve birçok duyguyu yaşamında hissetmiş olabilir. Her zaman bu duygularda bir değer sunulduğunu söyleyemeyiz. Duygular, bir değer ancak kabaca bir yansıması olabilir.

İnançlar ve Kanılar: Önem verilen, özgürce seçilen, yaşama sinen inanç bir değer öneminin artırır.

Etkinlikler: İnsanların sadece yaptıklarını gözleyerek, değerlerin gösterilip gösterilmediği belirlenemez. Burada, kişinin yaptıklarına değer verip vermediği, yaptıklarını seçip seçmediği, yaşamında bir örnek oluşturup oluşturmadığı hakkında bilgi sahibi olmak gerekir.

Üzüntüler, Problemler, Engeller: İnsanlar, konuşmalarında üzüntülerinden, sorunlarından bahsederler. Burada da bahsedilen üzüntüleri, sorunları incelemek gerekir. Böylece derinden değer verilen bir şey, engellenen bir inanç, rahatsız olunan bir yaşam ortaya çıkabilir. Bu belirlemeler sonucunda, bu ifadelerin bir değeri içerip içermediği hakkında yargıda bulunulabilir.

2.8. DEĞER EĞİTİMİ VE ÖRTÜK PROGRAM

Örtük program konusunda yapılan çalışmaların hemen hemen hepsi okullarda iki tür program ve dolayısıyla da iki tür öğrenme görüşünden hareket etmektedir. Birinci tür olan resmi programda amaç, konu ve faaliyetler ayrıntılı bir şekilde ve yazılı olarak yer almaktadır. Bu programda genellikle öğrencilerin akademik anlamda öğrenecekleri bilgi ve beceriler yer almaktadır. Okullarda yer alan ikinci tür program olan örtük program ise resmi olarak açıkça belirtilmeyen programdır. Öğrenciler bu programın içerisinde yer alan duygu, tutum, değer, alışkanlık ve becerileri öğrenmektedirler (Yüksel, 2004, 11). Bu kavramın içeriği çok geniştir. Ders dışı etkinlikleri de içine almaktadır. Bu programın en belirgin özelliği, yazılı olmamasıdır. Bu geniş içerik içerisinde; okul içinde görev yapan öğretmen ve yöneticilerin davranışları, yaklaşımları, inançları, değer yargıları, okul atmosferinin niteliği, değerleri, okul içi ortamın öğrencilere sağladığı etkileşim örüntüsü, okul içi yazılı olmayan kuralları, rutinleri, disiplini, otoriteye itaat etme gibi kültürel tutumlar ve daha birçok kültürel etken girmektedir (Tezcan, 2003, 54).

2.9. 1739 SAYILI MİLLÎ EĞİTİM TEMEL KANUNU'NA GÖRE TÜRK MİLLÎ EĞİTİMİNİN GENEL AMAÇLARINDA DEĞERLER

1973 tarihli Türk Milli Eğitimi Temel Kanunu'nda, "Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları" başlığı altında, öğrencilere kazandırılması hedeflenen değerlerden şu şekilde söz edilmektedir (Millî Eğitim Temel Kanunu [METK]; MEB, 2010).

Genel Amaçlar

Madde 2.

Türk Millî Eğitiminin genel amacı, Türk milletinin bütün fertlerini;

1. Atatürk ilke ve inkılaplarına ve anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk milletinin millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel

ilkelere dayanan demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan **Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek;**

2. Beden, zihin, ahlâk, ruh ve duygu bakımından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, **hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip; insan haklarına saygılı; kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek;**

3. İlgi, istidat ve kabiliyetlerini geliştirerek, gerekli bilgi, beceri, davranışlar ve birlikte iş görme alışkanlığı kazandırmak suretiyle hayata hazırlamak ve onların, **kendilerini mutlu kılacak ve toplumun mutluluğuna katkıda bulunacak bir meslek sahibi** olmalarını sağlamak;

Böylece, bir yandan Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan **millî birlik ve bütünlük içinde** iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.

Yukarıda görüldüğü üzere Türk milli eğitiminin amaçlarında değer eğitiminin verilmesi gerektiği vurgulanarak kişisel, sosyal-toplumsal, kültürel vb. değerlere vurgu yapılmıştır. İyi insan ve iyi vatandaş yetiştirmek devletlerin bireyleri için hedeflediği genel bir ölçüttür. Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları’nda değerler ölçüsünde yetiştirilecek bireylerde beklenen nitelikler şu şekildedir:

- a) Atatürk İlke ve İnkılaplarına, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı olma (1. Madde),
- b) Türk milletinin; Millî, Ahlâkî, İnsanî, Manevî, Kültürel değerlerini benimseme, koruma ve geliştirme (1. Madde),
- c) Ailesini, vatanını, milletini sevmeye ve yüceltmeye çalışma (1. Madde),
- d) Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumluluklarını bilme(1. Madde),
- e) Hür ve bilimsel düşünme gücüne sahip olma(2. Madde),
- f) Geniş bir dünya görüşüne sahip olma (2. Madde),
- g) İnsan haklarına saygılı olma (2. Madde),

- h) Kişiliğe değer verme(2. Madde),
- i) Topluma karşı sorumluluk duyma(2. Madde)

Türk Mili Eğitiminin Genel Amaçları incelendiğinde ifadelerin çoğunun değerlerimizle ilişkili olduğu görülmektedir. Öğrenciden beklenen tüm bu nitelikler, davranışlar dikkate alındığında okullarda verdiğimiz eğitimin önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Ancak bu amaçların teoriden öteye gitmediği çünkü şimdiye kadar okullarda bu değerlerin kazandırılabilmesi için uygulanan özel bir programın olmadığı görülmektedir. Ayrıca eğitim-öğretimin bütünlüğü içerisinde bunu sağlayacak bir anlayış ve uygulama da düşünülmemiştir (Hökelekli, 2010, 8). Tüm bunların yanında Türk Mili Eğitiminin Genel Amaçları'nda belirtilen değerlerin içerdikleri de açıklığa kavuşturulmalıdır. Türk milletinin; Millî, Ahlâkî, İnsanî, Manevî, Kültürel değerleri nelerdir? Türk Mili Eğitiminin Genel Amaçları ile ulaşılan sonuç uyumlu mudur? Bunlar değerler açısından düşünülmesi gereken ve henüz açıklığa kavuşturulmamış sorulardır.

2.10. SOSYAL BİLGİLER DERSİ VE DEĞERLER

2.10.1. SOSYAL BİLGİLER DERSİ VE ÖNEMİ

Sosyal bilgiler kavramına geçmeden önce sosyal bilimler kavramını tanımlamak gerekir. Sosyal bilimler, insan tarafından üretilen gerçeğe kanıtlamaya dayalı bağ kurma süreci ve bu sürecin sonunda elde edilen dirik bilgilerdir (Sönmez, 2010, 2). Safran (2008) insanın olduğu her yerde sosyal bilim olarak incelenebilecek konu topluluklarının olduğunu belirterek sosyal bilimler içerisinde sayılabilecek disiplinlerden bazılarını antropoloji, iletişim bilimleri, ekonomi, eğitim, coğrafya, tarih, uluslararası ilişkiler, siyaset, psikoloji, sosyoloji vb. olarak belirtmiştir (Safran, 2008, 3). Sosyal bilimlere ait bu akademik disiplinler Sosyal bilgilerin yapı taşlarıdır (Öztürk, 2009, 17).

Sosyal bilgiler dersi 1916 yılı sonrasında sonrası Amerikan pragmatizmi ve toplumsal yapısından kaynaklanan ihtiyaçların karşılanması amacıyla ortaya çıkmış olan bir derstir. Bu dersin oluşturulmasında, iki geçerli sebebi bulunduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, 1890'lı yıllarda bu ülkeye göçlerle gelenlerin

iyi bir vatandaş olabilmeleri için içerisinde yaşadıkları toplumla olan uyumunu sağlamaktır. Diğer sebep ise, John Dewey ve arkadaşlarının etkisine bağlı olarak konulan derslerin konularının, çocuğun günlük hayatı ve ilgilerinden alınması gerektiği anlayışıdır (Şimşek, Aydınöz ve İbret, 2009, 514).

Türkiye’ de disiplinler arası bir program yaklaşımı olarak Sosyal bilgiler ilk kez 1960’lı yıllarda benimsenmiştir. İlk kez 1962 yılında yayımlanan İlkokul Program Taslağı’nda “Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi” dersleri “Toplum ve Ülke İncelemeleri” adı altında bir ders olarak birleştirilmiştir. 1968 yılından itibaren ilkokulun dördüncü ve beşinci sınıflarında “Tarih, Coğrafya, Yurttaşlık Bilgisi” adı altında okutulan konular birbirleriyle olan yakın ilişkileri ve öğrenciye uygunluğu bakımından birleştirilerek Sosyal bilgiler adı altında bir bütün haline getirilmiştir (MEB,1968). Böylece adı bir ders olarak ilk kez programlara girmiş olan Sosyal bilgiler dersi, 4. ve 5. sınıflarda beş saat olarak okutulmuştur (Sönmez, 1998, 9; Öztürk ve Dilek, 2005, 83). 1970 -71 öğretim yılında da deneme niteliğindeki ortaokullara resmen girmiştir. Daha sonra Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı’nın 9. Milli Eğitim Şurası Kararları Uyarınca, 15.11.1974 tarih ve 459 sayılı kurul kararı ile temel Eğitim 4., 5., 6., 7., 8., sınıflarda Sosyal bilgiler dersinin okutulmasına karar verilmiştir. Böylece Sosyal bilgiler dersi ilkokullarda 1968 den itibaren, ortaokullarda ise 1975’ten itibaren okutulmaya başlanmıştır. Bu uygulama 1985 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten sonra Sosyal bilgiler dersi ilköğretim II. Kademedeki Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık bilgisi olarak verilmeye başlanmıştır. 1997-1998 eğitim öğretim yılından itibaren ilköğretim okullarında 4., 5., 6., 7., sınıflarda yeniden Sosyal bilgiler dersinin okutulmasına başlanmıştır (Safran, 2008, 14; Öztürk, 2009, 27).

Sosyal bilgiler ABD’de doğmuş bir program anlayışı olmasına rağmen pek çok ülke tarafından benimsenmiştir. Özellikle 20. yüzyıl boyunca “Sosyal bilgiler nedir?” sorusuna farklı cevaplar verilmiştir. Dersin okullarda verilmesine karşın Sosyal bilgiler öğretiminin amaç, içerik ve yönteminin ne olduğu ya da olması gerektiği konusunda uzun süre uzlaşma sağlanamamıştır. İlk kez kavram 1970 yılında Barth ve Shermis tarafından tanımlanmaya çalışılsa da üzerinde uzlaşma sağlanamamıştır

(Öztürk, 2009, 3). Sosyal Bilgiler Ulusal Konseyi [NCSS], 1992 yılında alandaki tartışmalara son vermek için kavramı şu şekilde tanımlamıştır:

“Sosyal bilgiler, sosyal ve beşeri bilimleri vatandaşlık yeterliklerini geliştirmek amacıyla kaynaştıran bir çalışma alanıdır. Okul programı içinde Sosyal bilgiler, antropoloji, arkeoloji, ekonomi, coğrafya, tarih, hukuk, felsefe, siyaset bilimi, psikoloji, din ve sosyolojinin yanı sıra beşeri bilimler, matematik ve doğa bilimlerinden kendine mal ettiği içerik üzerinde sistematik ve eşgüdümlü bir çalışma sağlar. Sosyal bilgilerin öncelikli amacı, karşılıklı olarak birbirine bağlı bir dünyada, kültürel farklılıkları olan demokratik bir toplumda, genç insanlara bilgiye dayalı ve mantıklı karar alabilme yeteneklerini geliştirmede yardımcı olmaktır”(Safran, 2008, 5).

Türkiye’de disiplinler arası bir program yaklaşımı olarak ilk kez 1960’lı yıllarda benimsenen dersin çeşitli tanımları şu şekildedir.

Öztürk (2009) Sosyal bilgileri sosyal ve beşeri bilimlerden aldığı bilgi ve yöntemleri kaynaştırarak kullanan bir öğretim programı olarak (Öztürk, 2009, 4), Erden (t.y.), öğrencilere toplumsal yaşamla ilgili temel bilgi, beceri, tutum ve değerlerin kazandırıldığı bir çalışma alanı olarak, Sönmez (2010) ise toplumsal gerçekle kanıtlamaya dayalı bir bağ kurma süreci sonunda elde edilen dirik bilgiler olarak tanımlamıştır.

Ülkemizde Sosyal bilgiler ile ilgili en kapsamlı tanım 2005 yılında değiştirilen Sosyal Bilgiler Öğretim Programını hazırlayan komisyon tarafından yapılmıştır (Safran, 2008, 3; Kılıçoğlu, 2009, 5). Programda Sosyal bilgiler şu şekilde yer almıştır:

Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmiş, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir (MEB, 2010).

Programda yer alan tanımda Sosyal bilgilerle ilgili dört boyutun ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlardan birincisi Sosyal bilgilerin bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirmeyi amaçlaması, ikincisi Sosyal bilgilerin sosyal bilimler ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtması, üçüncüsü Sosyal bilgilerin insanın sosyal ve fiziki çevresiyle etkileşimini zaman boyutunda ele alması ve dördüncüsü de Sosyal bilgilerin toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmasıdır (Safran, 2008, 4).

Eğitim kurumlarının temel işlevi, 21. yüzyıl dünyasında etkili ve etkin vatandaş olabilmek için gerekli olan bilgi, beceri ve değerlerin öğrenciye kazandırılmasıdır (Kılıçoğlu, 2009, 6). Ülkemizde ilköğretim çağındaki çocuklara vatandaşlık bilgisi ve yaşam için değer, tutum ve davranışlar Sosyal bilgiler dersi kapsamında kazandırılmaya çalışılır (Safran, 2008, 15; Kılıçoğlu, 2009, 6). İlköğretim döneminde kazanılan bilgilerin, becerilerin ve davranışların sonraki yıllarda da etkisini devam ettireceği göz önünde bulundurulduğunda Sosyal bilgiler dersinin stratejik bir öneme sahip olduğu anlaşılmaktadır (Safran, 2008, 15).

Safran (2008)'in belirttiğine göre ülkemizde Sosyal bilgiler eğitiminin hala istenilen düzeye ulaşmadığı söylenebilir. Gerek vatandaşlık görevleri bağlamında, gerekse kazandırılması hedeflenen değerler ve davranışlar bağlamında birtakım eksikliklerin olduğu görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan, Birbirlerine Atatürk milliyetçiliği ile bağlı, cumhuriyetin kazanımlarına sahip çıkan; geleneksel değerlerimizin olumlu yanlarını muhafaza eden, bununla birlikte çağdaş ve evrensel değerleri kabul etmeye hazır yeni nesiller yetiştirmek Sosyal bilgiler eğitimini başlıca görevlerindedir. Ülkemizde iyi, etkin, sorumlu, üretken, birbirine saygılı ve vatanperver bireyler yetiştirmenin yolu iyi bir Sosyal bilgiler eğitiminden geçmektedir (Safran, 2008, 15).

Eğitimin temel işlevinin etkili ve etkin vatandaş olabilmek için gerekli olan bilgi, beceri ve değerleri kazandırmak olduğunu düşünüldüğünde, ilköğretim düzeyinde en büyük paylardan birinin de Sosyal bilgiler dersine düştüğü görülmektedir.

2.10.2. SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMI VE DEĞERLER

2.10.2.1. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Vizyonu

Sosyal Bilgiler Öğretim Programının vizyonu;

21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilkeleri ve inkılâplarını benimsemiş, Türk tarihini ve kültürünü kavramış, temel demokratik değerlerle donanmış ve insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen (eleştirel düşünen, yaratıcı, doğru karar veren), sosyal katılım becerileri gelişmiş, sosyal bilimcilerin bilimsel bilgiyi üretirken kullandıkları yöntemleri kazanmış, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarını yetiştirmektir (MEB, 2010). Programın vizyonunu incelendiğinde değerlerin baskın olduğunu ve bu değerleri kazanmış, etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen bireyler yetiştirmenin amaçlandığını görüyoruz.

2.10.2.2. Programın Temel Yaklaşımı

Bu anlayış doğrultusunda Sosyal Bilgiler Programı,

1. Her öğrencinin birey olarak kendine özgü olduğunu kabul eder.
2. Öğrencilerin gelecekteki yaşamlarına ışık tutarak, bireylerden beklenen niteliklerin geliştirilmesine duyarlılık gösterir.
3. Bilgi, kavram, değer ve becerilerin gelişmesini sağlayarak, öğrenmeyi öğrenmenin gerçekleşmesini ön planda tutar.
4. Öğrencileri düşünmeye, soru sormaya ve görüş alışverişi yapmaya özendirir.
5. Öğrencilerin fiziksel ve duygusal açıdan sağlıklı ve mutlu bireyler olarak yetişmesini amaçlar.
6. Millî kimliği merkeze alarak, evrensel değerlerin benimsenmesine önem verir.
7. Öğrencilerin kendi örf ve âdetleri çerçevesinde ruhsal, ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişmesini hedefler.
8. Öğrencilerin haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren bireyler olarak yetişmesini önemser.

9. Öğrencilerin toplumsal sorunlara karşı duyarlı olmasını sağlar.

10. Öğrencilerin öğrenme sürecinde deneyimlerini kullanmasına ve çevreyle etkileşim kurmasına olanak sağlar.

11. Her öğrenciye ulaşabilmek için öğrenme-öğretme yöntem ve tekniklerindeki çeşitliliği dikkate alır.

12. Periyodik olarak, öğrenci çalışma dosyalarına bakılarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin akışı içerisinde değerlendirmeye olanak sağlar.

Programın vizyonunda değerler; milli kimliğin merkeze alınarak evrensel değerlerin benimsenmesi, öğrencilerin kendi örf ve âdetlerini bilmesi ve ahlâkî, sosyal ve kültürel yönlerden gelişimleri hedeflenmiş, sorumluluk sahibi ve duyarlı bireylerin yetiştirilmesinin gerekliliği ifade edilmiştir.

Hedeflenen öncelikle bireylere milli değerlerin kazandırılması, bireyde milli bir kimliğin oluşturulmasıdır. Programda milli ve evrensel değerler konusunda bir ayrıma gidilmemiştir. Programda milli ve evrensel değerlerin belirtilmesi kapsamlı bir şekilde değerlerin analiz edilmesi ve kapsamlı bir değer sınıflaması yapılması ve bunlara paralel olarak örnek etkinliklerin planlanması gerekir. Ayrıca değerlerin kazanımına yönelik ölçme değerlendirme etkinlikleri de planlanmalıdır.

2.10.2.3. 4-5. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler

4-5-6-7. sınıf Sosyal bilgiler dersi öğretim programında değer açıklanmış, özellikleri belirtilmiş ve değer eğitime ilişkin yaklaşımlar açıklanmıştır bunlara ilişkin bilgilere çalışmanın önceki bölümlerinde yer verilmiştir.

4-5. sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda yer alan değerler şu şekilde belirtilmiştir (MEB, 2010).

- Adil olma
- Aile birliğine önem verme
- Bağımsızlık
- Barış
- Özgürlük
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Hoşgörü
- Misafirperverlik
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Temizlik
- Vatanseverlik
- Yardımseverlik

Belirtilen bu değerler öğrenme alanları ile şu şekilde ilişkilendirilmiştir.

Tablo 3. 4-5. sınıf sosyal bilgiler öğretim programında öğrenme alanları ve doğrudan verilecek değerler.

4. Sınıf		5. Sınıf	
Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Değer	Öğrenme Alanı	Doğrudan Verilecek Değer
Birey ve Toplum	Duygu ve düşüncelere saygı, Hoşgörü	Birey ve Toplum	Sorumluluk
Kültür ve Miras	Türk büyüklerine saygı, Aile birliğine önem verme, Vatanseverlik	Kültür ve Miras	Estetik
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Doğa sevgisi	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Doğal çevreye duyarlılık
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Temizlik ve Sağlıklı olmaya önem verme	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Çalışkanlık
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Bilimsellik	Bilim, Teknoloji ve Toplum	Akademik dürüstlük
Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Yardımsızlık	Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler	Dayanışma
Güç, Yönetim ve Toplum	Bağımsızlık	Güç, Yönetim ve Toplum	Adil Olma, Bayrağa ve İstiklâl Marşı'na saygı
Küresel Bağlantılar	Misafirperverlik	Küresel Bağlantılar	Tarihsel mirasa duyarlılık

Tablo 3. incelendiğinde değerler ve öğrenme alanları ile ilişkilendirilişi şu şekildedir. 4. sınıfta; saygı değeri kapsamında inceleyebileceğimiz “*Duygu ve düşüncelere saygı*” değeri ve “*Hoşgörü*” değeri, “Birey ve Toplum” öğrenme alanı ile; yine saygı değeri kapsamında değerlendireceğimiz “*Türk büyüklerine saygı*” değeri ile “*Aile birliğine önem verme, Vatanseverlik*” değerleri “Kültür ve Miras” öğrenme alanı ile, sevgi değeri kapsamında değerlendirebileceğimiz “*Doğa sevgisi*” değeri, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile; “*Temizlik ve Sağlıklı olmaya önem verme*” değerleri, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı ile; “*Bilimsellik*” değeri, “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanı ile;

“Yardımsızlık” değeri, “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanı ile; “Bağımsızlık” değeri, “Güç, Yönetim ve Toplum” öğrenme alanı ile, “Misafirperverlik” değeri, “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı ile ilişkilendirilmiştir.

5. sınıf düzeyinde ise; “Sorumluluk” değeri, “Birey ve Toplum” öğrenme alanı ile; “Estetik” değeri, “Kültür ve Miras” öğrenme alanı ile; duyarlılık kapsamında değerlendirebileceğimiz “Doğal Çevreye Duyarlılık” değeri, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile, “Çalışkanlık” değeri, “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı ile; dürüstlük değeri kapsamında değerlendirebileceğimiz “Akademik Dürüstlük” değeri, “Bilim, Teknoloji ve Toplum” öğrenme alanı ile; “Dayanışma” değeri, “Gruplar, Kurumlar ve Sosyal Örgütler” öğrenme alanı ile; “Adil Olma” ve saygı değeri kapsamında değerlendireceğimiz “Bayrağa ve İstiklâl Marşı’na Saygı” değeri, Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanı ile, duyarlılık kapsamında değerlendirebileceğimiz “Tarihsel Mirasa Duyarlılık” değeri, “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı ile ilişkilendirilmiştir.

Program kapsamında yer alan “Barış ve Özgürlük” değerleri hiçbir öğrenme alanı ile ilişkilendirilmemiştir.

2.10.2.4. 6.7. Sınıflar Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Değerler

6-7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yirmi değer belirtilmiştir. Belirtilen değerler aşağıdaki gibidir (MEB, 2010):

- Aile birliğine önem verme
- Adil olma
- Bağımsızlık
- Barış
- Özgürlük
- Bilimsellik
- Çalışkanlık
- Dayanışma
- Duyarlılık
- Dürüstlük
- Estetik
- Hoşgörü
- Misafirperverlik
- Sağlıklı olmaya önem verme
- Saygı
- Sevgi
- Sorumluluk
- Temizlik
- Vatanseverlik
- Yardımsızlık

Belirtilen bu değerler üniteler ile şu şekilde ilişkilendirilmiştir.

Tablo 4. 5-6. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Öğrenme Alanları ve Doğrudan Verilecek Değerler

6. Sınıf		7. Sınıf	
Üniteler	Doğrudan Verilecek Değer	Üniteler	Doğrudan Verilecek Değer
Sosyal Bilgiler Öğreniyorum	Bilimsellik	İletişim ve İnsan İlişkileri	Farklılıklara saygı
Yeryüzünde Yaşam	Doğal çevreye duyarlılık	Ülkemizde Nüfus	Vatanseverlik
İpek Yolu'nda Türkler	Kültürel mirasa duyarlılık	Türk Tarihi'nde Yolculuk	Estetik
Ülkemizin Kaynakları	Sorumluluk	Ekonomi ve Sosyal Hayat	Dürüstlük
Ülkemiz ve Dünya	Yardımseverlik	Zaman İçinde Bilim	Bilimsellik
Demokrasinin Serüveni	Hak ve özgürlüklere saygı	Yaşayan Demokrasi	Adil olma
Elektronik Yüzyıl	Çalışkanlık	Ülkeler Arası Köprüler	Barış

Tablo 4.'de görüldüğü gibi programda belirtilen değerler 6. ve 7. sınıf üniteleri ile ilişkilendirilmiştir. 6.sınıfta “*Bilimsellik*” değeri, “Sosyal Bilgiler Öğreniyorum” ünitesi ile; Duyarlılık başlığı kapsamında alabileceğimiz “Doğal Çevreye Duyarlılık” ve “Kültürel Mirasa Duyarlılık” değerleri, “Yeryüzünde Yaşam” ve “İpek Yolu'nda Türkler” üniteleri ile; “*Sorumluluk*” değeri , “Ülkemizin Kaynakları” ünitesi ile; “*Yardımseverlik*” değeri, “Ülkemiz ve Dünya” ünitesi ile; Saygı başlığı altında alabileceğimiz “Hak ve özgürlüklere saygı” değeri, “Demokrasinin Serüveni” ünitesi ile; “*Çalışkanlık*” değeri, Elektronik Yüzyıl ünitesi ile ilişkilendirilmiştir.

7. sınıfta ise; saygı kapsamında alabileceğimiz “Farklılıklara saygı” değeri, “İletişim ve İnsan İlişkileri” ünitesi ile; “Vatanseverlik” değeri, “Ülkemizde Nüfus” ünitesi ile; “Estetik” değeri, “Türk Tarihi'nde Yolculuk” ünitesi ile; “Dürüstlük” değeri, “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesi ile; “Bilimsellik” değeri, Zaman İçinde Bilim” ünitesi ile; “Adil olma” değeri, “Yaşayan Demokrasi” ünitesi ile; “Barış”

değeri, “Ülkeler Arası Köprüler” ünitesi ile ilişkilendirilmiştir. 6. ve 7. Sınıf öğretim programında belirtilen; Aile birliğine önem verme, Bağımsızlık, Özgürlük, Dayanışma, Sevgi, Temizlik, Sağlıklı olmaya önem verme, Hoşgörü, Misafirperverlik değerleri ünitelerle ilişkilendirilmemiştir. Ayrıca değerlerin kapsamı ile ilgili programda açıklama yapılmamıştır.

2.10.2.5. Sosyal Bilgiler Öğretim Programının Genel Amaçlarında Değerler

İlköğretim okulu sosyal bilgiler öğretim programı 6. sınıfta haftada üçer ders saati olmak üzere 108 saatlik bir ders süresi ve 7. sınıflarda dört saat olmak üzere 108 saatlik bir ders süresi öngörülerek hazırlanmıştır (MEB, 2010).

Sosyal bilgiler dersi öğretim programı; lâik, demokratik, ulusal ve çağdaş değerleri yaşatmaya istekli, vatanını ve milletini seven, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip vatandaş yetiştirmeyi, millî bilincin oluşmasını sağlayan kültürel mirası koruyan, bilimsel ahlaka sahip, yaşamını demokratik kurallara göre düzenleyen, ülkesini ve dünyayı ilgilendiren konulara duyarlı bireyler yetiştirmeyi amaçlamaktadır (MEB, 2010). Ayrıca dersin eğitim ve öğretimine ilişkin açıklamalar kısmında değerlerin kazandırılmasına ilişkin şu öneriler yer almıştır:

1. Öğretmenler; 4. ve 5. sınıf Sosyal bilgiler programını inceleyerek değerler eğitimi verirken öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeylerini dikkate almaları (1. madde).

2. Öğretmenlerin konuları çok yönlü işlemleri gerektiği vurgulanmıştır. Buna örnek olarak şöyle bir örnek verilmiştir; Türkiye'nin coğrafi bölgeleri ele alınırken, Millî Mücadele yıllarında bu bölgedeki faaliyetlere yer verilerek, coğrafya, tarih, insan hakları ve vatandaşlık konuları ile ilişkilendirilerek, milli bilinç, insan hakları ve tarih duyarlılığı oluşturulmaya çalışılmalı; edebî ürünler ve yazılı materyallerden (efsaneler, destanlar, masallar, atasözleri, halk hikâyeleri, türküler ve şiirler vb.) yararlanılarak, sosyal bilgiler, Türkçe dersleriyle kaynaştırılmalı ve öğrencilere vatan sevgisi kazandırılmalıdır (2. madde).

3. Programdaki değerler, bir örnek olaydan ya da öyküden hareketle, açıklanmalı, ahlâkî muhakeme ve değer analizi şeklinde verilmelidir(9.madde).

4. Demokratik değerlere sahip, bilimsel düşünmeye açık, insan haklarına saygılı, işbirliği içinde çalışabilen, Cumhuriyet sevgisi ve demokrasi bilinci gelişmiş, haklarını bilen ve sorumluluk sahibi Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları olarak yetişebilmesi için değerleri geliştirici etkinlikler seçilmelidir (11. madde).

5. Millî ve dinî bayramlar, mahallî kurtuluş ve kutlama günleri, önemli olaylar, belirli gün ve haftalardan yararlanılarak, öğrencilerin tarihsel duyarlılığı geliştirilmelidir. Öğretmen, 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı, 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı, 19 Mayıs Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı, Kurtuluş Savaşı'nda bir zaferin ya da Türk İnkılâbı ile ilgili herhangi bir olayın yıl dönümü, Ankara'nın başkent olması gibi olayların yıl dönümlerinde Atatürk'ün kişilik özelliklerini, inkılâplarını, ilkelerini ve düşüncelerini anlatmalıdır (12. madde).

6. Öğretmen, Atatürk'ün "Türk, öğün, çalış, güven", "Ne mutlu Türküm diyene!" ve "Yurtta sulh, cihanda sulh" gibi sözlerinden hareketle, Türklerin tarihte oynadıkları rolü; askerlik, idare, hukuk, bilim, fen ve sanat alanında insanlığa hizmetlerini göstermelidir. Öğrencilerin, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet eden kişilere sevgi, saygı ve takdir duygularını geliştirmelidir (12. madde).

7. Öğrencilerin doğal ve tarihî çevreyi koruma bilinci edinmeleri, sanat zevki ve estetik duygularını geliştirmek amacıyla öğretmen, pazaryerlerine, resmî dairelere, fabrikalara, sergilere, arkeolojik kazılara, atölyelere, müzelere ve tarihî mekânlara inceleme gezisi düzenlemeye önem vermelidir (13. madde).

8. Öğretmen, sınıfta ya da müzede drama etkinlikleri ile geçmiş yaşantıların canlandırılması ve öğrencilerin tarihî kişilikler ile empati kurmasını sağlamalıdır (13. madde).

9. Öğretmen, öğrencileri millî, ahlâki, insanî, manevî, kültürel değerler bakımından besleyici; demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyeti'ne karşı görev ve sorumluluklarını yerine getirmede yol gösterici olmalıdır. Ayrıca derse ilişkin konuları sevdirecek roman, tarihî roman, hikâye, hatıra, gezi yazısı, şiir ve fıkra gibi edebî ürünleri okumaya teşvik etmelidir (14. madde).

Görüldüğü gibi değerlerin kazandırılmasında öğretmenlere programda önemli görevler yüklenmiştir. Öğretmen, öğrenciyle sınıf kurallarını geliştirme, sınıf toplantılarında problem çözme, değer ve ahlaki konuları içeren tartışmalar yapma, öğrencilere saygı gösterme, onlara sorumluluk verme, iyi bir dinleyici olma, demokrasi, kendine güven ve problem çözme becerisi gibi temel değerleri öğretme gücüne sahiptir. Öğretmen, değer açıklama, önemli gördüğü kavramları tekrar, ahlak ve değer kuralları koyma, derste seçme metinler okuma gibi etkinlikleri açık olarak kullanır. (Kirschenbaum, 1995, 50). Nitekim Sosyal bilgiler öğretim programında da öğretmenin dersi çok yönlü işlemesi, yazılı ve edebi eserlerden yararlanması gerektiği, demokratik değerlere sahip, bilimsel düşünmeye açık, insan haklarına saygılı, işbirliği içinde çalışabilen, Cumhuriyet sevgisi ve demokrasi bilinci gelişmiş bireyler yetiştirmek için gerekli etkinlikleri seçmesi gerektiği vurgulanmıştır.

2.11. DEĞERLERİ KAZANDIRMA YAKLAŞIMLARI

Değer eğitiminde günümüze kadar farklı metot ve yaklaşımlar kullanılmıştır. Bu yaklaşımların bir kısmı değerlerin doğrudan öğretimine, bir kısmı da akıl yürütme, sorgulama ve yansıtıcı düşünme süreçlerine ağırlık vererek değerlerin bir düşünme karar verme süreci olarak kazanımına yöneliktir (Doğanay, 2006, 236).

2.11.1. Değeri Doğrudan Öğretme (Telkin Etme) Yaklaşımı

Değerleri doğrudan öğretme yaklaşımı karşımıza, Telkin Etme, Değer Aşılama olarak da çıkmaktadır. Bu yaklaşım öğütler aracılığıyla bireyin davranışlarına ve değer yargılarına yön vermeyi hedefler. Genellikle yetişkin insanların bireyin davranışlarına şekil verme, seçtikleri değerlerle onun için en doğru olana karar verme anlayışının yattığı bir yöntemdir ve geçmişten günümüze kadar en çok kullanılan, tercih edilen bir yaklaşımdır (Balcı, 2008, 22).

Değerlerin öğrenciye telkin yolu ile kabul ettirmeye çalışılması ile öğretimi söz konusudur. Doğru ve yanlış kavramları öğrencilere sürekli tekrar edilir ve dışsal etkilerle çocuk hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu görür (Baydar, 2009, 25). Bu yöntemin okulda kullanılmasında ilham verici hikayeler okuma, öğretmenler tarafından anlatılan ahlaki durumları dinleme, törenlere katılma ve halka hizmet organizasyonlarında bulunma gibi etkinliklere yer verilir (Akbaş, 2009, 405).

Veliler ve öğretmenler tarafından telkine dayalı doğrudan değer öğretimi etkisini yitirmeye başlamıştır. Çünkü genç bireyler veli ve öğretmenlerinin dışında, akran gruplarından, televizyondan, yazılı basından ve sinema ve sanat dünyasının yıldızlarından etkilenmeye başlamıştır. Genç insanın kendisine örnek alabileceği insan sayısı artmış, öğretmen ve velinin öğrenci üzerindeki etkisi azalmıştır (MEB, 2010).

2.11.2. Değer Açıklamak (Değerleri Belirginleştirme) Yaklaşımı

Bu yaklaşım, değerlerin bireysel olarak seçimini, pekiştirilmesini ve bu değerlere göre hareket etmeyi içerir (Akbaş, 2008, 348).

Ziebertz' e (2007) göre, gençler geçmişte içselleştirdikleri değer ve normlar konusunda bilinçlendirilmeli, tutarlılıklar ve tutarsızlıkların farkına varmaları sağlanmalıdır. Sonra bu tutarlılık ve tutarsızlıklar üzerinde ayrıntılı olarak çalışılmalı, böylece gençlerin kendi kişisel kimliklerini bulmalarına olanak verecek düşünce, duygu ve karar birliği yaratılması sağlanmalıdır (Yalar, 2010, 41). Böylece bireyin yaşam değerlerini fark etmesine, karar almasına, kararını uygulamasına ve başarmasına yardım eder (Kirschenbaum, 1995, 16).

Ryan'a (1991) göre değer açıklama; sınıf oyunları, sergiler, farklı zaman ihtiyaçlarında alıştırmalar ve özel olarak seçilmiş konular sayesinde yapılır. Öğretmenler değer açıklamasını tüm yaş seviyelerinde ve konularda kullanabilir. Bu yaklaşımı benimseyen öğretmenler grupla çalışmaya önem verirler. Uygulama sırasında her düşünceye saygı gösterir ve belli değerleri empoze etmeden öğrencilerin değerlerini açığa vurmalarını teşvik ederler (Bacanlı, 2000,199).

Bu yaklaşım değerlerin empoze ve zorlama olmaksızın yedi basamakta kazandırılması esasına dayanır. Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2010) bu yedi basamak şu şekilde yer almıştır:

Seçme

- 1.Özgürce seçim ya da bağımsız seçim yapma (seçme özgürlüğü)
- 2.Bir dizi mevcut seçeneği değerlendirdikten sonra alternatifler arasından seçebilme
- 3.Her alternatifin olası sonuçlarını düşünerek değerlendirdikten sonra seçebilme

Ödüllendirme

4.En önemli ve değerli olduğu düşünülen şeyleri ödüllendirme ve değer verme

5.Serbestçe (özgür) seçilen bir değeri açıkça söyleyebilme

Hareket

6.Serbestçe (özgür) seçilen değerle uyumlu olan bir hareket tarzı (tavır) ile hareket edebilme

7.Seçilen değerle uyum içerisindeki bir hareket tarzında tekrar tekrar hareket edebilmek

Öğretmen, öğrenciye açık uçlu sorular sorarak onun cevaplarını açıklamasına olanak tanır.

Değer açıklama yaklaşımında amaçlanan, bu yedi basamağı kullanarak, öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla değerleri içselleştirmelerini sağlamaktır. Bu basamakların kullanılması ile öğrencilerin değer ve davranışlarının farkına varması beklenir (Akbaş, 2004, 99; MEB, 2010). Diğer yandan değerleri açıklama yaklaşımı, bütün bu özelliklerin yanı sıra, öğrencinin mahrem alanına girme , öğretmeni bir gelişim danışmanı veya psikiyatrisi rolüne büründürme, ahlaki ve ahlaki olmayan konuların ayırt edilmesindeki başarısızlık, bütün değerlerin eşit doğrulukta olduğunu varsayma ve bireyciliğin okullara girmesine neden olma gibi konularda ciddi eleştiriler almış olan bir yaklaşımdır (Akbaş, 2008, 350).

2.11.3. Ahlâkî Muhakeme

Ziebertz (2007)'nin belirttiğine göre bu yaklaşımın başlıca savunucusu, ahlaki yargının gelişimini insanların potansiyel olarak geçtiği altı aşamalı dizin olarak tanımlayan Lawrence Kohlberg' tir (Yalar, 2010,84).

Leming'e (1997) göre bu yaklaşımda öğretmenin rolü, ahlâkî ikilemlerin bulunduğu örnekler vererek öğrencilerin kendi çıkmazlarını çözmelerine yardım etmektir. Öğretmen bunu yaparken her öğrenciyi ahlâkî ikilemle karşılaştırır ve diğer öğrencilerin verilen örnek olayla ilgili söylediklerini duyma fırsatı verir (Akbaş, 2004, 101).

Ryan'a (1997) göre öğretmen uygulama sırasında sınıfı gruplara böler ve örnek olayda yapılacak en iyi davranışın ne olduğunu sorar. Her grup bu soru etrafında

tartışır. Çıkmazlar, öğrencilerin deneyim ve gelişim seviyelerine göre çözülür. Araştırmalar, öğrencilerin görüş belirtme sırasında diğer öğrencilerin tesiri altında kalmadıklarını göstermiştir. Bu yöntemde esas amaç, öğrencilerin davranışlarına rehberlik edecek ahlâkî ilkeler geliştirmelerine yardım etmektir. Burada öğrencinin çözümü önemli değildir. Önemli olan neden o çözüme ulaştığıdır. Yaklaşım tüm okul seviyelerinde kullanılabilir (Akbaş, 2004, 101). Ancak gelişim özellikleri yaşa bağlı olarak değişeceği için, her öğrenim kademesinde etkinlik planlanırken öğrenci seviyesi dikkate alınmalıdır.

2.11.4. Değer Analizi

Değer eğitimi yaklaşımı sosyal bilimler eğitimcileri tarafından geliştirilen bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın temel amacı öğrencilere, karşılaştıkları değerlerle ilgili sorunlar hakkında karar verebilmek için bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini kullanabilmelerine yardımcı olmaktır (Doğanay, 2009, 242). Aynı zamanda, dikkati, düşünceyi ve ayırt etmeyi gerektiren bir yaklaşımdır (MEB, 2010).

Welton-Mallan (1999) ve Ryan (1991) Değer analizinde temel görevler şu şekilde sıralanmışlardır (Akbaş, 2004, 102).

1. Konunun (Çıkmazın) tanımlanması: Konunun temelini oluşturacak açıklamalar yapılır. Mümkünse konunun geçtiği mekana gidilir. Durumdan etkilenecek kişilerin sorumluluğu ve güvenliği konusunda ayrıntılı açıklamalar yapılır.

2. Alternatiflerin açıklanması,

3. Her alternatifle ilgili kanıtlar toplayarak sonucun tahmini

4. Kanıtların değerlendirilmesi ve uzun vadeli sonuçların tahmini,

5. Potansiyel durumun tanımlanması: Öğrenci fikirleri nelerdir. Olaya farklı yönlerinden bakma ve farklı anlamlarını ortaya çıkarma vardır.

6. Her durum için mümkün olan sonucun değerlendirilmesi ve açıklanması,

7. Alternatifler arasından seçme ve uygun hareket için karar alma.

2.12. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Araştırmasında Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan vatanseverlik, kültürel değerler, saygı, çevre ve doğa, sorumluluk ve bilimsel tutum gibi değerlere ilişkin ilköğretim öğrencilerinin tutumlarını ortaya koymayı amaçlayan Gömleksiz ve Cüro (2011) araştırma verilerini, araştırmacılar tarafından geliştirilen beşli Likert tipi bir ölçek ile toplam 1360 tane 7.sınıf öğrencisinden toplamıştır. Ölçeğin geçerlik güvenirlik hesaplamaları yapılmış ve Cronbach Alpha güvenirlik kat sayısı .98, Spearman-Brown korelasyon katsayısı .97, Guttman split-half değeri ise .97 olarak bulunmuştur. Sosyal bilgiler dersi öğretim programının öğrencilere belirtilen değerleri kazandırmada etkili olduğu sonucu elde edilmiştir. Değerlere ilişkin öğrenci tutumlarında ailenin gelir düzeyi açısından sadece vatanseverlik değerine ilişkin tutumlarda anlamlı bir farklılık bulunmuş, okulların sosyo-ekonomik düzeyi ve cinsiyet değişkeni açısından istatistiksel olarak anlamlı farklılık belirlenmiştir

“İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Belirlenmesi ve Öğretmenlere Yönelik Bir Program Modülü Geliştirme” başlıklı çalışmasında Yalar (2010) Sosyal bilgiler programında yer alan değer eğitimiyle ilgili öğretmen görüş ve önerilerini belirlemeyi ve değer eğitimiyle ilgili yapılandırmacı yaklaşım da göz önünde bulundurularak öğretmenlere yönelik bir program modülü geliştirilmeyi amaçlamıştır. Araştırmasının evreninin 320 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Araştırmada nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin bir arada kullanıldığı karma bir yöntem benimsemiştir. Verilerin analizinde nicel veriler için frekans, yüzde ve X^2 (Kay-Kare) tekniklerinden yararlanılmış, nitel verilerin çözümlenmesinde ise nitel veri analiz tekniklerinden içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Yalar’a göre araştırmada ulaşılan sonuçlardan bazıları şunlardır:

a) Öğretmenler kitle iletişim araçlarındaki şiddet ve saldırganlık içeren bazı yayınların okulda verilen değerler eğitimini olumsuz etkilediği görüşünde birleşmektedir.

b) Öğretmenler okulda verilen değerlerin ailede ve sosyal çevrede yeterince pekiştirilmediği görüşündedir.

c) Öğretmenler hizmet öncesi eğitimde değer eğitimi dersi almalarının değerleri öğrencilere kazandırmada yararlı olacağını düşünmektedir.

d) Öğretmenler değerler eğitimiyle ilgili bir kılavuz olursa bu kılavuzdan faydalanacakları görüşünü paylaşmaktadır.

e) Öğretmenlerin tamamına yakını etkili bir değerler eğitimi için görsel-işitsel araç-gereçlerin eksiksiz olarak okullarda bulunması gerektiği görüşünde birleşmiştir.

Çengelci (2010), “İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bir Durum Çalışması” isimli bir doktora tezi hazırlamıştır. Araştırma yapılandırılmamış gözleme dayalı betimsel durum çalışması biçiminde desenlenerek 2008-2009 öğretim yılı bahar döneminde Eskişehir de 22 öğrenci ve sınıf öğretmeni üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada kullanılan veri toplama araçları “Öğretmen Kişisel Bilgi Formu”, “Yapılandırılmamış Gözlem”, “Video Kayıtları”, “Yarı Yapılandırılmış Görüşme” ve “Araştırmacı Günlüğü” biçimindedir. Araştırma sonucunda değerler eğitiminde kullanılan yaklaşımların telkin yolu ile değerler eğitimi, soru- yanıt yolu ile değerler eğitimi, değer belirginleştirme yaklaşımı yolu ile değerler eğitimi ve örtük program yolu ile değerler eğitimi olduğu belirlenmiştir. Öğretmenin sosyal bilgiler dersinde değerleri kazandırmaya çalışırken yaşamdan örnekler verme atasözleri ve deyimlerden yararlanma, model olma, belirli gün ve haftalardan yararlanma... gibi etkinlik ve çalışmalara başvurduğu görülmüştür. Değerler eğitimini gerçekleştirmeye yönelik etkinliklerde kullanılan materyallerin ders kitabı ve öğrenci çalışma kitabı olduğu, değerler eğitiminde ders kitabında yer alan fotoğraflardan, bilgilendirici açıklama, metin ve etkinlikler ile sorulardan yararlanıldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Aktaş (2010) beşinci sınıf öğrencilerinin Sosyal Bilgiler öğretim programında verilen değerleri edinim düzeylerini belirlemeye yönelik, tarama modelinde betimsel bir çalışma hazırlamıştır. Araştırmanın örneklemini 506 öğrenci oluşturmuştur. Anne mesleğinin değerleri edinim düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmazken, cinsiyet, anne-baba öğrenim durumu, baba mesleği, aylık gelir düzeyi ve televizyonda en çok izlenen program türü değişkenlerine göre öğrencilerin değerleri edinim düzeylerinde anlamlı farklılıklar bulunmuştur.

“Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlerle İlgili Kazanımlara Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi” isimli yüksek lisans tezini Uçar (2009), Van ilindeki 290 öğretmen üzerinde 2008-2009 yılında yürütmüştür. Araştırmada veri toplama aracı olarak Sosyal Bilgiler Kazanım Değerlendirme Anketi kullanılmıştır. Araştırma sonucunda mevcut programda değerlerle ilgili kazanımların yeterli olup olmadığı sorusuna öğretmenler kazanımları yetersiz gördüklerini belirtmişlerdir ve Öğretmenler değerlerle ilgili kazanımlara programda daha çok yer verilmesi istemektedirler. Öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre değerlere yönelik görüşleri incelendiğinde sosyal bilgiler programında değerlerle ilgili kazanımların var olan duruma yönelik görüşleri arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Fakat öğretmenlerin programda değerlerle ilgili kazanımların olması istenen duruma yönelik görüşleri mesleki kıdemlerine bağlı olarak farklılık göstermiştir.

Fidan (2009) tarafından yapılan “Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri” adlı araştırmada, sınıf öğretmenliği ve sosyal bilgiler öğretmenliği bölümü öğrencilerinin değer eğitimi hakkındaki görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu sınıf öğretmenliği ve sosyal Bilgiler öğretmenliği bölümünde okuyan 206 öğrenci oluşturmuştur. Fidan’a göre araştırma sonuçlarında öğretmen adaylarının değerler ve değer eğitimi konusunda eğitim almadıkları ve gerekli bilgilere sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının çoğunluğu bireylerin değere verdikleri anlamların farklı olduğunu ve sorunlar yaşandığını, medyanın değer öğretiminde okulun ve öğrenmenin etkisini azalttığını belirtmişlerdir.

Baydar (2009) yılında hazırladığı “İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri ve Bu Süreçte Yaşanılan Soruların Değerlendirilmesi” konulu yüksek lisans tezi 5.sınıf öğretim programında yer alan adil olma, sorumluluk, dayanışma ve tarihsel mirasa duyarlılık değerleri ile ilgilidir. Ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyi ve ailelerin öğrenim düzeylerinin öğrencilerin değerleri kazanım sürecinde etkileri araştırmanın diğer bir boyutudur. Araştırma Adana ili merkez ilçesinde bulunan farklı sosyo-ekonomik düzeye sahip 20 okuldaki öğrenciler üzerinde yürütülmüştür. Öğrencilere her değer için farklı

öykülerden oluşan ahlaki ikilem formları uygulanmıştır. Ayrıca araştırmada 82 tane beşinci sınıf öğretmeni ile anket çalışması yapılmıştır. Ankette değer kazanımı sürecinde öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlar ve öğrencilerin değerleri kazanım düzeyleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca ankete katılan öğretmenlerden dokuzu ile görüşme yapılarak öğretmenlere; değer öğretiminde yaşanan güçlükler, öğrenci değer kazanımına programın, aile öğrenim düzeyinin ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin etkisi ile ilgili sorular sorulmuştur. Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre öğrencilerin değer kazanımı Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre genel olarak olması gereken düzeydedir. Öğrencilere uygulanan ahlaki ikilem formlarına göre sosyo-ekonomik düzeyin değer kazanımında farklılık yaratmadığı belirlenmiştir (Baydar, 2009). Öğrencilerin değer kazanımını tespit etmek bizim de araştırmamızın ana konusunu oluşturmaktadır. Ailenin öğrenim düzeyi ile sosyo-ekonomik düzeyinin değer kazanımına etkisini belirlemek de araştırma kapsamımızdaki değişkenler arasındadır.

Keskin (2008) tarafından yapılan “Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması” başlıklı doktora tezinde Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitiminin tarihsel gelişimi ve yayınlanan son iki program temel alınarak bugünkü durumu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Araştırmanın nitel boyutunda, Türkiye’de II. Meşrutiyet’ten günümüze kadar yayınlanmış olan sosyal bilgiler öğretim programlarında açık veya gizli şekilde yer alan “değerler” analiz edilmiştir. Bu nedenle tarihsel yöntem içinde yer alan belge incelemesi (doküman analizi) tekniğine başvurulmuştur. Nicel boyutta ise survey yöntemi içinde yer alan genel tarama modeli kullanılmıştır. Bu boyutta veri toplama araçları anket ve 1998 ve 2004 yıllarında yayınlanmış son iki Sosyal bilgiler programı esas alınarak geliştirilen ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerine yönelik ‘Değerler Eğitimi Ölçeği’dir. Ulaşılan sonuçlar genel olarak şu şekildedir: Kızların değerlere sahip olma düzeyi erkeklerden daha yüksektir. Ailenin sosyo-ekonomik durumu arttıkça öğrencilerin değerlere yönelik puanları da artmaktadır. 5.sınıf düzeyinde her iki program da değerleri öğrencilere aynı düzeyde kazandırmaktadır.

Balcı (2008), “İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Etkililiği” konulu bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır. Araştırmasının evren ve örneklemini 12 yaş grubundaki 6. sınıfa giden 16 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmasını ilköğretim 6. sınıf Sosyal bilgiler dersindeki yedi ünitenin doğrudan verilen değerleri ele alınarak nicel araştırma boyutunda tutum ölçeği ve nitel araştırma boyutunda ise eylem araştırması ile gerçekleştirmiştir. Araştırma verileri; değerler eğitimi etkinliklerinden dokümanlar, değer ölçeği, gözlem ve görüşme formu ile toplanmıştır. Değerler eğitiminin etkililiğine ilişkin öğrenci ürünleri doküman analizi, dereceli puanlama anahtarı ve betimsel analiz; araştırmacı gözlem notları betimsel analiz; ders sürecine ilişkin görüşme verileri içerik analizi ve betimsel analiz; araştırmacı tarafından geliştirilen değer ölçeği yoluyla toplanmıştır. Araştırma sonucunda Sosyal bilgiler öğretiminde değerler eğitimi uygulamasında öğrencilerle yapılan çalışmaların öğrencilerin değerleri gerçekleştirme düzeylerinde farklılığa sebep olduğu; değer ölçeğinin ön test-son test sonucunda eğitim öncesi ve sonrası değerlerin gerçekleşme düzeyi arasında anlamlı bir fark olduğu ve bu anlamlılığın son test yönünde olduğu; değerlerin yapılan çalışmalarla bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutta içselleştirildiği; Sosyal bilgiler öğretiminde değerler eğitimi uygulaması sonucunda öğrencilerin Sosyal bilgiler dersine, Sosyal bilgiler öğretimine, değer ve değerler eğitimine ilişkin algılamalarında farklı bir anlayış geliştirdiklerini vurgulamıştır.

Can (2008) “Dördüncü ve Besinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri” isimli yüksek lisans tezinin örneklemini Ankara’daki 102 sınıf öğretmeni oluşturmuştur. Betimsel yöntemle gerçekleştirilen araştırmanın verileri araştırmacı tarafından geliştirilen anket ve yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla elde edilmiştir. Sonuç olarak Öğretmenlerin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarında en çok sorumluluk sahibi olmaya ilişkin etkinlikler düzenledikleri, değer eğitiminde öğretmenlerin telkin, model olma, empati kurma ve değer aydınlatması gibi değer kazandırma yollarını etkin bir şekilde kullandıkları ancak değerler analizi ve ahlaki muhakeme gibi yöntemleri yeterince kullanmadıkları, öğretmenlerin değerler

eğitiminde en çok işbirliğine dayalı öğrenme ve yaratıcı drama yöntemlerini kullandıkları vb. ortaya çıkmıştır.

Dilmaç (2007) tarafından yapılan “Bir Grup Fen Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği ile Sınanması” adlı doktora tezi çalışmasında fen lisesi öğrencilerine uygulanan insani değerler eğitimi programının öğrencilerin değerleri kazanımında/ediniminde etkili olup olmadığının ortaya konulması amaçlanmıştır. Eğitim programı ve ölçek hazırlandıktan sonra, yansız olarak deney ve kontrol grubu oluşturulmuştur. Uygulamada 15’i deney ve 15’i kontrol grubu olmak üzere 30 öğrenci yer almıştır. Deney grubunda yer alan 15 öğrenciye 14 oturum süren İnsani Değerler Eğitimi Programı verilmiştir. Haftada 2 oturum olmak üzere toplam 14 oturum yapılmıştır. Kontrol grubuna ise her hangi bir eğitim verilmemiştir. İnsani Değerler Eğitimi programı çalışmasından elde edilen bulgular ışığında yorumlar yapılmış ve programın, ortaöğretim öğrencilerinin değer kazanım/ edinim düzeylerinin gelişmesinde etkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği” isimli doktora tezinde İşcan (2007), ilköğretim düzeyinde, “evrensellik” ve “iyilikseverlik” değerlerini kazandırmaya yönelik hazırlanan değerler eğitimi programının; öğrencilerin değerlerle ilgili bilişsel davranışlarına, duyuşsal özelliklerine ve değerleri gösterme düzeylerine etkisini saptamayı amaçlamıştır. Araştırmasını Ankara ilindeki bir devlet okulunda gerçekleştirmiş, ilköğretim 4. sınıflardan denkliği belirlenen iki grup (kontrol ve deney grubu) üzerinde de çalışmasını yürütmüştür. Deney ve kontrol grubunda programın uygulanmasından önce ve sonra nicel veri elde etmeye dayalı ölçme araçları uygulanmış; deney grubunda programın uygulanması öncesinde, sırasında ve sonrasında, kontrol grubunda da deney grubundaki uygulamanın öncesinde ve sonrasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yine deney ve kontrol gruplarında, programın uygulanmasından önce ve uygulanması sırasında gözlem çalışması gerçekleştirilmiştir. İşcan’a göre değerler eğitimi programının uygulandığı deney grubundaki öğrencilerin değerlere ilişkin bilişsel davranışları kazanma düzeylerinin, kontrol grubu öğrencilerinden anlamlı bir biçimde yüksek bulunması, deney grubundaki öğrencilerin duyuşsal özelliklere ilişkin puanları ile

kontrol grubundaki öğrencilerin puanları arasında anlamlı farklılık bulunamaması, deney grubundaki öğrencilerin, programın uygulanması sırasında ve sonrasında gerçekleştirilen görüşmelerde, kontrol grubu öğrencilerine göre değerlerin özelliklerini yansıtan daha fazla ifade kullanması, deney grubu öğrencilerinin, kontrol grubu öğrencilerine göre, programın uygulanması sırasında değerlere ilişkin daha fazla olumlu nitelikte davranış sergilemesi ulaşılan sonuçlardan bazılarıdır.

Sarı (2007) tarafından yapılan “Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük ve Yüksek ‘Okul Yaşam Kalitesi’ne Sahip iki ilköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma” başlıklı doktora tezinin temel amacı, Adana ili merkez ilçelerindeki ilköğretim okullarının okul yaşam kalitesi düzeylerinin belirlenmesi ve okul yaşam kalitesi düzeyi düşük ve yüksek olan iki okulda temel demokratik değerlerden olan eşitlik, insan onuruna saygı ve çevreye saygı değerlerinin kazanılması sürecinde örtük programın işlevinin ayrıntılı bir şekilde irdelenmesi olarak belirtilmiştir. Araştırmada nicel ve nitel araştırma desenleri bir arada kullanılmış, araştırmanın verileri, araştırma kapsamında geliştirilen ölçekler, görüşme formları, kişisel bilgiler formu ve yapılandırılmamış gözlemler aracılığıyla toplanmıştır. Sarı’ya göre sonuç olarak, dozu farklı olmakla birlikte, her iki okuldaki örtük programın demokratik değerlere uymayan özellikler taşıdığı söylenebilir. Değişkenlerin çoğu düşük Okul Yaşam Kalitesi düzeyine sahip okuldaki örtük program daha antidemokratik özellikler taşımaktadır. Buna paralel olarak bu okuldaki öğrencilerin de antidemokratik davranışları daha sık sergilediklerinin belirlenmiş olması, okuldaki örtük programın öğrencilerin temel demokratik değerleri kazanmaları bakımından önemli bir işleve sahip olduğunu göstermektedir.

Tokdemir (2007) tarafından yapılan “ Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri” adlı yüksek lisans tezinde Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüş ve düşünceleri belirlenerek, öğretmenlerin Tarih derslerinde değer eğitimi ile ilgili ne tür etkinlikler yaptıkları ve hangi problemlerle karşılaştıklarının ortaya konması amaçlanmıştır. Betimsel yöntemin kullanıldığı araştırma Trabzon il merkezi ve ilçelerinde orta öğretim kurumlarında görev yapan 104 tarih öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sonucunda tarih öğretmenlerinin çoğunluğunun değerler ve değer eğitimi ile ilgili kuramsal bilgilere sahip olmadığı ancak değer eğitimine karşı olumlu bir tutum içinde oldukları görülmüştür. Ayrıca öğretmenlerin, değerlerin eğitim-öğretimin önemli bir parçası olduğuna inandığı ve tarih derslerinde öğrencilere çeşitli değerleri kazandırmaya çalıştığı da araştırma verilerinden anlaşılmaktadır.

Koç (2007) “ilköğretim 7. Sınıflarda Okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde Öğrenciye Kazandırılması Amaçlanan Evrensel Değerlere İlişkin Tutumlar Üzerinde Öğretim Sürecinin Etkisi” isimli çalışmasında öğretim sürecinin, evrensel değerlere ilişkin tutumların oluşmasındaki etkisini belirlemek için 41 maddelik beşli Likert tipi “öğrencilerin evrensel değerlerine ilişkin tutum ölçeği” geliştirmiştir. Ölçek 7. sınıfta okuyan 40 öğrenciye ön test ve son test şeklinde öğretim sürecinin başında ve sonunda uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğretim sürecinin evrensel değerlere ilişkin tutumlar üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Sarıcan (2006) “1998 ile 2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Vatandaşlık Değerleri Açısından Karşılaştırılması” isimli yüksek lisans tezinde 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın uygulandığı pilot okullarda görev yapan 4 ve 5. sınıf öğretmenlerinin 1998 ve 2004 yılı programlarının vatandaşlık değerlerini kazandırmadaki etkililiğiyle ilgili olarak karşılaştırmaları amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğretmenlerin programlarla ilgili görüşlerini almak için üç bölümden oluşan bir anket hazırlanmıştır. Anket, pilot okullarda görev yapan 50, 4 ve 5. sınıf öğretmenine uygulanmıştır. Ankette sorulan sorulara uygun olarak verilerin çözümlenmesi için nitel ve nicel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Ulaşılan sonuçlardan bazıları şunlardır:

a) Öğretmenlere göre, 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’na göre demokratik yaşama uyumlu bireyler yetiştirmede daha başarılıdır.

b) Öğretmenler, 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın ezber dayalı bir öğretim sürecini benimsemesini bunun nedeni olarak ifade etmişlerdir.

c) Bir başka sonuç ise, 1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda bireysel değerlerin ikinci plana itilmesi olarak gösterilmiştir. Buna karşılık bireyin, devlet ve

topluma karşı olan sorumlulukları çok fazla ön plana çıkarılmıştır. 2004 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda ise bireyin kendisini ve kendi özelliklerini keşfetmesine olanak sağlayan vatandaşlık değerlerinin ön planda tutulduğu öğretmenler tarafından ifade edilmiştir.

Akbaş (2004) "Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi" isimli doktora tezinde 8. sınıf öğrencilerinin ilköğretim okulları genel hedeflerinde belirtilen değerlere ulaşma düzeylerini öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirmiştir. Öğrencilere değerlerini ölçmek amacıyla kendisinin geliştirdiği "geleneksel değerler ölçeği", "demokratik değerler ölçeği", "çalışma-iş değerleri ölçeği", "bilimsel değerler ölçeği" ve "temel değerler ölçeği" kullanılmıştır. Öğretmenlerin öğrenci değerleri ve değer öğretimine ilişkin görüşlerini almak için ise, "öğretmen ölçeği" geliştirilmiştir. Bu ölçekler 2002- 2003 yılında 8.sınıfta bulunan 360 öğrenci ve bu okullarda görevli 44 öğretmene uygulanmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular ise şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Öğrencilerin cinsiyetleri onların geleneksel değerlere, çalışma-iş değerlerine, bilimsel değerlere ulaşma düzeylerinde farklılığa neden olmamaktadır.
- b) Araştırma kapsamındaki kız öğrenciler, demokratik değerlere ve temel değerlere erkek öğrencilere göre daha üst düzeyde ulaşmışlardır.
- c) Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri, onların demokratik değerlere, bilimsel değerlere ve temel değerlere ulaşma düzeylerinde farklılığa neden olmamaktadır.
- d) Öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri, geleneksel değerler ve çalışma-iş değerlerine ulaşma düzeylerinde farklılığa neden olmuştur.
- e) Öğretmenlerin öğrenci değerlerine ilişkin puanları, öğrencilerin değer ölçeklerinden aldıkları puanlardan daha düşüktür.
- f) Araştırma kapsamına alınan ilköğretim okullarında görevli öğretmenler, değer öğretiminde çoğunlukla öğretmenin merkezde olduğu ve sözel iletişime dayalı etkinlikler kullanmaktadırlar.

g) Araştırma kapsamındaki öğretmenler, okulda verilen değerlerin aile ve çevrede yeterince pekiştirilmediğini, okul ve aile arasında işbirliği olmadığını ve okul ile ailede verilen değerlerin çatışabildiğini belirtmişlerdir.

Thornberg (2008) tarafından yapılan “The Lack of Professional Knowledge in Values Education” (Değerler Eğitiminde Mesleki Bilgi Eksikliği) adlı çalışmada öğretmenlerin değer eğitimi ile ilgili bakış açılarını incelemek için çok az araştırma yapıldığı belirtilerek öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarındaki algılarının incelenmesi ve onların bu konudaki profesyonelliklerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bu araştırma için 13 öğretmenle nitel görüşme gerçekleştirilmiş ve bu görüşmeler karşılaştırmalı analizle incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenler arasında değer eğitimi alanında profesyonel bilgi eksikliğinin olduğu ortaya çıkmıştır (Yalar, 2010, 66).

Hoge (2002), Character education, citizenship education and the Social Studies [*Karakter Eğitimi, Vatandaşlık Eğitimi ve Sosyal Bilgiler*] adlı çalışmasında, Karakter Eğitimi, Vatandaşlık Eğitimi ve Sosyal Çalışmalar arasında var olan ilişkiler incelenmiştir. Sonuç olarak, Karakteri, vatandaşlığı ve sosyal çalışmaları öğretmenlerin aradığı sorular arasında mantıklı ve işlevsel bir ilişki vardır. İdeal olarak, Sosyal bilimler öğretmenleri çalışmalarıyla onlara dünyayı daha iyi anlayabilecekleri araçları tanıtmak için gençlere ilham vermek isterler. Böyle yüksek amaçlar ancak, karakter gelişimi ve vatandaşlık davranışı bakış açıları, ancak bilinçli olarak öğrencilerin günlük derslerinin de içerdiğinde başarılabilir. Karakter eğitimi ortaokulda bitmemelidir, vatandaşlık eğitimi ortaokul ve liselerdeki belirli derslerle sınırlı kalmamalıdır. İyi bireyler ve paylaştıkları hayatlarında her günkü olaylara kendi disiplinler bilgi içeriklerini uygulayan aktif vatandaşlardan oluşan güçlü toplumlar geliştirmekte eş zamanlı olarak ilgilenmekteyiz. Sadece birini ya da diğerini yapamayız, çünkü iyi hükümet, iyi insanlar gerektirir ve iyi insanların da modern liberal demokratik toplumumuzun üyeleri olarak sorumluluklarını omuzlamak ve özgürlüklerini uygun olarak uygulamak için tarih ve sosyal bilimler derslerine ihtiyaçları vardır (Balcı, 2008, 42).

Wood ve Roach, (1999) yaptığı çalışmada değer eğitimine niçin ihtiyaç duyulduğu sorusu sorulmuş ve açık uçlu cevaplar alınmıştır. Bunların gruplanması ile aşağıdaki liste oluşturulmuştur (Baydar, 2009, 37):

- a) Değer eğitimi okulların ve öğretmenlerin esas görevidir.
- b) Önceki yıllarda olduğu gibi okul programlarında değerler yer almalıdır.
- c) Boşanmaların artması, değer eğitimine ihtiyaç olduğunu gösterir.
- d) Bugünün gençleri diğer insanlara saygı duymuyor.
- e) Değer öğretimiyle, insanların öğrenmesi daha kolay olacaktır.
- f) Değer öğretimiyle daha iyi vatandaşlar yetiştirebiliriz.
- g) Okullarda değer öğretilmeli çünkü ailede öğretilmiyor.

Değerler hakkında yapılan çalışmalar incelendiğinde değerler eğitiminin program, öğretmen ve öğrenci boyutu incelenmiş, programın etkililiğini belirlemeye yönelik çalışmalar ağırlık kazanmıştır. Araştırmalarda nitel ve nicel araştırma yöntemleri kullanılmış. Araştırmalarda doküman analizi yapılmış, anket, ölçek, görüşme formları kullanıldığı, bazı araştırmalarda da deney ve kontrol gruplarının oluşturulduğu görülmüştür.

3. BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölümde, araştırmanın modeli, araştırmada kullanılan ölçme araçlarını geliştirme süreci, verilerin toplanması hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada tek gruplu ön test son test modeli kullanılmıştır. Bu modelde seçilmiş gruba bağımsız değişken uygulanır. Bu modelde hem deney öncesi(ön test) hem de deney sonrası(son test) ölçmeler vardır (Karasar, 2008, 96).

Araştırmada deneysel işlemin (Öğretim programı) etkililiği test edilmiştir. Katılımcıların hepsine sene başında ve sene sonunda ölçmeler yapılmıştır.

Tablo 5. Araştırma Deseni

Ön Ölçümler	Uygulanacak Deneysel İşlem	Son Ölçümler
<ul style="list-style-type: none"> ❖ Kişisel Bilgi formu ❖ 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği	<ul style="list-style-type: none"> ❖ 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlerin Program Çerçevesinde Kazandırılması	<ul style="list-style-type: none"> ❖ Kişisel Bilgi formu ❖ 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği

Yukarıda belirtilen bağımlı değişkenler üzerinde etkisi test edilmiş deneysel işlem 7. sınıf Sosyal bilgiler programındaki değerlerin program çerçevesinde kazandırılması sürecidir.

Araştırmada geliştirilen ölçek yolu ile veri toplanmıştır.

3.2. ARAŞTIRMANIN ÇALIŞMA GRUBU

2010–2011 öğretim yılında Kastamonu’da merkezde bulunan ilköğretim okullarından on ilköğretim okulunda öğrenimine devam eden 7. sınıf öğrencileri bu araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Uygulama yapılan ilköğretim okullarının listesi aşağıda verilmiştir.

Tablo 6. Araştırma Kapsamına Alınan İlköğretim Okulları.

	İlköğretim Okulu
1	Candaroğulları İ.Ö.O.
2	Ali Fuat Darendel İ.Ö.O.
3	Orhan Şaik Gökyay İ. Ö.O.
4	Merkez İ.Ö O.
5	Şehit Şerife Bacı İ.Ö.O.
6	Atatürk İ.Ö.O.
7	Mehmet Akif Ersoy İ.Ö.O.
8	Vali Aydın Arslan İ.Ö.O.
9	Ceritoğlu İ.Ö.O.
10	Özel Aral Fen İ.Ö.O.

Çalışma evrenine dâhil edilen okulların belirlenmesinde

- Okullarda bulunan öğrencilerin sosyo-ekonomik düzeyleri,
- Okulun bulunduğu sosyal ve kültürel çevre,
- Öğrencilerin akademik başarı düzeyleri dikkate alınmıştır. Bu bağlamda yukarıda belirtilen okullar uzman görüşleri dikkate alınarak bu üç kriter sonucu belirlenmiştir. Çalışma gurubu içinden seçilen 105 kişi deneme ölçeğinin oluşturulması sürecinde, 505 i ise asıl uygulamada yer almıştır.

Araştırmada elde edilen veriler üzerinde faktör analizi, madde analizi yapılmış ölçeğin güvenirlik katsayıları incelenmiştir. Ayrıca ölçümlerin anlamlılığını ortaya koymak için; ilişkili örneklem için t-testi, tek faktör üzerinde tekrarlı ölçümler için iki faktörlü ANOVA uygulanmıştır. ANOVA’nın varsayımı kontrol edilmiş kullanılan istatistiğin temel varsayımı olan varyansın homojenliği testi sonucu $P_{(sig.)} = .05$ ’ten büyük olduğu için varyansların homojen olduğu söylenebilir.

Tablo 7. Araştırmada Yer Alan Öğrenciler ve Ebeveynlerin Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Özellikler		Çalışma Grubu	
		N	(%)
Öğrencinin Cinsiyeti	1. Kız	258	51,1
	2. Erkek	247	48,9
Toplam		505	100
Öğrencinin Anne Öğretim Durumu	İlköğretim	323	64
	Lise	101	20
	Üniversite	81	16
Toplam		505	100
Öğrencinin Baba Öğretim Durumu	İlköğretim	205	40,6
	Lise	147	29,1
	Üniversite	153	30,3
Toplam		505	100
Öğrencinin Anne Mesleği	1. Ev Hanımı	368	72,9
	2. Memur	70	13,9
	3. İşçi	28	5,5
	4. Serbest Meslek	16	3,2
	5. Diğer	23	4,6
Toplam		505	100
Öğrencinin Baba Mesleği	1. Memur	165	32,7
	2. İşçi	108	21,4
	3. İşyeri Sahibi	34	6,7
	4. Emekli	38	7,5
	5. Serbest Meslek	122	24,2
	6. Diğer	38	7,5
Toplam		505	100
Ailenin Aylık Gelir Düzeyi	1. 1000 tl ve aşağısı	156	30,9
	2. 1001 tl -2000 tl arası	202	40
	3. 2001 tl ve üzeri	147	29,1
Toplam		505	100

Tablo 7. incelendiğinde araştırma kapsamında yer alan öğrencilerin 258’ i “kız” (% 51,1) 247’si (48,9) ise “erkek”tir. Öğrenci annelerinden; 323’ü (%64,0)

“ilköğretim”, 101’i (%20) “lise”, 81’i (%16) de “üniversite” mezunudur. Öğrencilerden 205’inin (%40,6) babası “ilköğretim”, 147’si (%29,1) “lise”, 153’ü de “üniversite” düzeyinde eğitime sahiptir.

Öğrenci anne meslek grupları incelendiğinde 368 (%72,9) öğrencinin annesi “ev hanımı”, 70 (13,9) öğrencinin annesi “memur”, 28 (%5,5) öğrencinin annesi “işçi”, 16 (%3,2) öğrencinin annesi “serbest meslek”, 23 (% 4,6) öğrencinin annesi de “diğer” mesleklerde çalışmaktadır. Öğrencilerin baba meslek gruplarında ise, 165 (%32,7) öğrencinin babası “memur”, 108 (%21,4) öğrencinin babası “işçi”, 34 (%6,7) öğrencinin babası “işyeri sahibi”, 38 (%7,5) öğrencinin babası “emekli”, 122 (%24,2) öğrencinin babası “serbest meslek” sahibidir. 38 (%7,5) öğrencinin babası “diğer” mesleklerde çalışmaktadır.

Öğrenci ailelerinin aylık gelir düzeyi incelendiğinde 156 (%30,9) öğrencinin ailesi “1000 tl ve aşağısı” gelire 202 (%40,0) öğrencinin ailesi “1001 tl -2000 tl arası” gelire, 147 (%29,1) öğrencinin ailesi de “2001 tl ve üzeri” gelire sahiptir.

3.3. VERİLERİN TOPLANMASI

Tutum ölçmede kullanılan araçlardan biri de Likert türünde hazırlanan ölçeklerdir (Karasar, 2008, 141). Bu nedenle araştırmada 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan değerlerle ilgili tutum ölçeği hazırlama yoluna gidilmiş, eğitim öğretim yılının başında ve sonunda ölçümler yapılmıştır.

3.3.1. ÖLÇME ARACININ HAZIRLANMASI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR

3.3.1.1. ÖLÇÜLECEK TUTUMUN TANIMLANMASI

3.3.1.1.1. Tutum kapsamının belirlenmesi

Bir ölçme işlemi ölçülecek özelliğin belirlenmesi ile başlar. Sosyal Bilgiler Programı’nda verilen değerler; Aile birliğine önem verme, Adil olma, Bağımsızlık, Barış, Özgürlük, Bilimsellik, Çalışkanlık, Dayanışma, Duyarlılık, Dürüstlük, Estetik, Hoşgörü, Misafirperverlik, Sağlıklı olmaya önem verme, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Temizlik, Vatanseverlik, Yardımseverliktir (MEB, 2010). Çalışmada 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda yer alan **Farklılıklara saygı, Vatanseverlik, Estetik, Bilimsellik, Dürüstlük, Adil olma, Barış** değerleriyle ilgili tutum ifadeleri oluşturulmaya karar verilmiş, sonraki aşamalarda ise programda yer alan değerlerle

ilgili bir literatür taraması yapılmıştır. Konu alanını daha iyi yansıtan 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'ndaki kazanımlar incelenmiş, öğretmen kılavuz kitabındaki değerlerle ilgili açıklamalar ve ders kitabı dikkate alınmıştır. Ayrıca konu ile ilgili tez çalışmaları incelenmiş ve uzmanların görüşleri doğrultusunda kapsam belirlenmiştir.

3.3.1.1.2. Denemelik Tutum İfadeleri

Çalışmada herkes için geçerli genel olgusal ifadeler yerine bireyselliğe yakın arzu edilen/edilmeyen davranışlar üzerinde durulmuştur. Ölçek maddelerinin açık, anlaşılır olmasına, olumlu/ olumsuz maddelerin içeriğinin ılımlı bir şekilde ifade edilmesine özen gösterilmiştir. Ölçekte kalıp yargılara dayalı tepkileri önlemek için olumsuz ifadeler de yer verilmiştir. Uzmanlarca olumsuz ifadelerin bir kısmının olumluya çevrilmesi daha uygun görülmüştür. Hakkında birden fazla yorum yapılabilecek ifadelerden kaçınılmıştır. Cümlelerin kısa ve yalın olmasına, iki olumsuz ifadenin bir arada kullanılmamasına, ifadelerin tek bir düşünceyi içermesine dikkat edilmiştir.

3.3.1.2. ÖLÇME ARACININ DÜZENLENMESİ VE DENEME UYGULAMASI

Faktör analizi sonucunda bazı maddelerin çıkacağı düşünülerek ölçek için başlangıçta 74 maddelik bir havuz oluşturulmuştur.

3.3.1.2.1. Ölçek Materyalin Hazırlanması

Ölçeğin iki bölümden oluşması düşünülmüştür. Öğrencinin kişisel bilgilerinden oluşan birinci bölümde cinsiyet, anne-baba öğrenim durumu, anne mesleği, baba mesleği, ailesinin aylık geliri gibi demografik özellikler sorulmuştur. İkinci bölümde ise tutum ifadeleri yer almıştır.

3.3.1.2.2. Yönergelerin Hazırlanması ve Yanıtlama Düzeni

Yönergenin yanıtlayıcılar tarafından kolayca anlaşılır ve kısa olmasına dikkat edilmiştir.

Giriş kısmında ölçeğin;

- a) Amacı,
- b) Ölçekteki Madde Sayısı,
- c) Tahmini Cevaplama Süresi,
- d) Cevaplama Biçimi

belirtilmiştir.

3.3.1.2.3. Maddelerin Ölçek İçindeki Düzeninin Belirlenmesi

Maddelerin form içinde dağıtılmasında, uzman görüşleri dikkate alınarak her bir değere ait maddelerin bir arada olmasına özen gösterilmiştir.

3.3.1.2.4. Ön İnceleme

Madde havuzundaki maddeler uzman görüşüne sunulmuştur. Uzmanlar arasında Öğretim Üyeleri (7 kişi), MEB.'de (4 kişi) ve özel okulda (1 kişi) görev yapan dersin branş öğretmenleri yer almıştır. Görüşler doğrultusunda havuzdaki maddeler bir ön elemenden geçirilmiş ve eklemeler çıkartmalar yapılarak 40 olumlu, 15 olumsuz olmak üzere toplam 55 maddelik bir ölçek oluşturulmuştur. Alan uzmanlarının görüşleri alınarak uygulamaya hazır hale getirilmiştir.

Değerlere ait madde sayısı programdaki ünite oranlarına bağlı olarak belirlenmiş ve aşağıda tablo 8.'de gösterilmiştir.

Tablo 8. 7. Sınıf sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Üniteler ve Oranları.

Öğrenme Alanı	Ünite Adı	Değer	Oran (%)	Ölçek İçerisindeki Soru Sayısı (55 maddelik soru havuzunun)
Birey ve Toplum	İletişim ve İnsan İlişkileri	Farklılıklara saygı	11	6
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Ülkemizde Nüfus	Vatanseverlik	11	6
Kültür ve Miras	Türk Tarihi'nde Yolculuk	Estetik	25	14
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Ekonomi ve Sosyal Hayat	Dürüstlük	17	10
Bilim, Teknoloji ve Toplum	Zaman İçinde Bilim	Bilimsellik	11	6
Güç, Yönetim ve Toplum	Yaşayan Demokrasi	Adil olma	11	6
Küresel Bağlantılar	Ülkeler Arası Köprüler	Barış	14	7

Kaynak: MEB, 2010

Program içinde %25 lik oranla “Türk Tarihine Yolculuk” ünitesi en yüksek paya sahiptir, daha sonra %17 lik pay ile “Ekonomi ve Sosyal Hayat” ünitesi ikinci sıradadır. Diğer ünitelerin ise program içinde %11 lik payı vardır.

Ölçek hazırlanırken öğrenci seviyesine uygun olması için yazı tipi Times New Roman, büyüklüğü 12 punto, satır aralıkları 1,5 nk olarak seçilmiştir ve hazırlanan ölçek öğrencilere iki adet A4 kağıdında uygulanması düşünülmüştür.

3.3.1.2.5. Deneme Uygulaması

Gerekli ön inceleme yapıldıktan sonra hazırlanan veri toplama aracı nihai halini almadan önce geçerlik ve güvenirlik analizi için çalışma grubu dışında kalan 105 öğrenciye uygulanmıştır. Deneme ölçeğinin hazırlanması ve deneme uygulaması aşamasından sonra taslak ölçekteki tutum maddelerinin hangilerinin ölçek için uygun olduğunu belirlemek amacıyla açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır.

Yapılan açımlayıcı faktör analizi sonucu 55 maddelik deneme formu 36 maddeye düşürülmüş ve ölçek nihai uygulama için hazır hale getirilmiştir.

3.4. ASIL UYGULAMA (ÖN TEST – SON TEST)

36 maddelik asıl ölçek; öğrencilere öğretim yılı başında ve sonunda, araştırmacı tarafından okullara gidilerek, idareci, öğretmen ve öğrencilerle görüşmeler yapılarak uygulanmıştır. Uygulama sırasında, isteksiz ve gelişi güzel yanıtlayan öğrenciler gözlenmiş ve bu öğrencilerin ölçek formları ayrı tutularak değerlendirmeye alınmamıştır. 505 veri üzerinden değerlendirme yapılmıştır.

3.5. VERİLERİN ANALİZİ

Elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Deneme ölçeğinden elde edilen veriler üzerinde yapı geçerliliğini belirlemek amacıyla faktör analizi yapılmış, Cronbach Alpha ve Spearman Brown güvenirlik katsayı değerleri incelenmiştir. Madde özelliklerini belirlemeye yönelik de madde analizleri yapılmıştır. Nihai ölçekten elde edilen veriler üzerinde de Tek Faktör Üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin İki Faktörlü ANOVA ve ilişkili örneklemeler T- testi uygulanmıştır.

Ölçekte tutum maddelerine verilecek tepkiler için 5’li dereceleme tercih edilmiş ölçek derecelemesi ise şu şekilde yapılmıştır:

Tablo 9. Tutum Maddelerine Verilecek Tepkiler İçin Ölçek Derecelemesi.

İfadeler	Kesinlikle Katılıyorum	Katılıyorum	Kararsızım	Katılmıyorum	Kesinlikle Katılmıyorum
Olumlu Pozitif Yönlü (+)	5	4	3	2	1
Olumsuz Negatif Yönlü (-)	1	2	3	4	5

Öğrencilerin olumlu ifadelere verdikleri yanıtlar ”Kesinlikle Katılıyorum”dan “Kesinlikle Katılmıyorum”a doğru 5’ten 1’e; olumsuz tutumları temsil eden ifadelere verdikleri yanıtlar ise “Kesinlikle Katılıyorum”dan “Kesinlikle Katılmıyorum”a doğru 1”den 5”e biçiminde puanlanmıştır. Öğrencilerin, olumsuz sorulara verdikleri cevapların puanları, olumlu soru değerinde ters çevrilerek puanlandırılmıştır.

3.6. HAZIRLANAN ÖLÇME ARACI İLE İLGİLİ ÇALIŞMALAR VE BULGULAR

Örneklem grubundan gelen verilerin faktör analizi için uygun olup olmadığı KMO (Kaiser-Meyer-Olkin) katsayısı ve Bartlett testi ile açıklanabilir (Büyüköztürk, 2009, 126). Bartlett testi sonucunun anlamlı çıkması ve KMO değerinin 0,60’dan büyük çıkması beklenmektedir. İlgili literatüre göre KMO değeri 0,60 orta, 0,70 iyi, 0,80 çok iyi, 0,90 mükemmel olarak kabul edilmektedir (Afacan ve Güler, 2011, 907).

KMO değeri genel olarak faktör analizinin veri seti için uygun olduğuna işaret etse de her bir değişkenin toplam çözüme katkı sağlayıp sağlamadığı veya önerilen çözüm üzerinde bozucu etkiye sahip olup olmadığı incelenmesi için Anti-image kolerasyon matrisinin incelenmesi gerekir ve örneklem yeterliliğinin bir işareti olan köşegen değerlerinden herhangi birinin 0,5’ten küçük olup olmadığı araştırılmalıdır. 0,5’ten küçük köşegen değerine sahip değişkenler analizden çıkarılır (Altunışık, Çoşkun, Bayraktaroğlu, Yıldırım, 2007, 354).

Deneme Ölçeğinin Bartlett testi sonucu ve KMO değeri Tablo 10.'da sunulmuştur.

Tablo 10. KMO ve Bartlett's Testi Sonucu

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO)	.80
Bartlett Testi	3563,23
Df	1431
Sig	.000
p<.05	

Tablo 10.'da görüldüğü üzere KMO katsayısının .80 çıkması örneklem büyüklüğünün çok iyi olduğunu ve Bartlett testi sonucunun ölçek maddeleri arasındaki korelasyonun varlığını ortaya koyması, elde edilen veri setinin açımlayıcı faktör analizi için uygun olduğunu göstermektedir. Bartlett testi değişkenler arasında yeterli düzeyde bir ilişki olup olmadığını gösterir. 0,05 anlamlılık derecesinden daha küçük bir p değeri bulunması, değişkenler arasında faktör analizi yapmaya yeterli bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Bartlett Testi ($\chi^2=3563,23$; $df=1431$; $p=.000<.05$) anlamlı olarak bulunmuştur. Ayrıca ölçeğin antiimaj korelasyon matrisi de incelenmiş değerlerin .90' in üzerinde olduğu görülmüştür.

Tek faktörlü ölçeklerde açıklanan varyansın %30 ve daha fazla olması yeterli görülebilir (Büyüköztürk,2009,125). Hazırlanan ölçekte birinci faktör varyansın %42'sini açıklamaktadır. Bu nedenle ölçek tek faktörlü olarak kabul edilmiştir.

Yapı geçerliliği testin ölçülmek istenen davranış bağlamında soyut bir kavramı doğru bir şekilde ölçebilme derecesini gösterir. Yapı geçerliliğini incelemek amacıyla faktör analizi, küme analizi iç tutarlılık analizi ve hipotez testi tekniklerinde yararlanılabilir (Büyüköztürk, 2009, 168).

Araştırmada; ölçeklerin yapı geçerliliğini belirlemek için faktör analizi ve test maddelerinden alınan puanlar ile testin toplam puanı arasındaki ilişkiyi açıklamak için de madde analizi yapılmıştır. Madde analizi de ölçeğin yapı geçerliliğine ilişkin ipucu vermektedir. Çünkü Madde analizi işlemleri, ölçekteki maddelerin, ölçeğin ölçmeyi amaçladığı bir özelliği başka özelliklerle karıştırmadan ölçüp ölçmediğini belirleyerek, bu belirleme sonucunda bu tür maddeleri seçerek kendi içinde tutarlı bir ölçek oluşturmak için yapılmaktadır (Tavşancıl, 2002, 151). Bu Bağlamda tablo 11'de çalışma kapsamında geliştirilen ölçeğin faktör analizi ve madde analizi sonuçları görülmektedir.

Tablo 11. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Faktör Analizi ve Madde Analizi Sonuçları.

Madde	Tutum İfadesi	Faktör Yük Değeri	Madde-Toplam Kolerasyon Değerleri
m1	Başkalarının görüşlerine saygı gösteririm.	.76	.75
m2	Kişilerin yetenekleri birbirinden farklıdır.	.82	.80
m3	İnsanların beğenileri farklı olabilir.	.81	.79
m4	Kişilerin olaylara bakış açıları birbirinden farklıdır.	.78	.76
m5	Farklı düşüncelerin yaşamı zenginleştirdiğine inanırım.	.59	.59
m6	Karşımdaki kişiyi sabırla dinlerim.	.62	.62
m7	Okuldaki eşyalara zarar vermem.	.76	.75
m8	Ülkemizin gelişmesi için çalışmak hakkımdır.	.66	.65
m9	Ülkemizin gelişmesi için çalışmak görevimdir.	.60	.60
m13	Eski mimari eserlerin nasıl yapıldığını merak ederim.	.66	.67
m14	Edebi eserleri (şiir, roman, hikâye, vb...) ilgimi çektiği için okurum.	.50	.52
m15	Ruhumu dinlendiren müziklerden hoşlanırım.	.59	.60
m16	Doğayı (bitki örtüsü, akarsular, dağlar, vb...) incelemekten zevk alırım.	.65	.66
m18	Tarihi yerleri gezmek hoşuma gider.	.70	.70
m19	Minyatürlerin yer aldığı mimari eserler bende hoş duygular uyandırır.	.51	.53
m21	Taş oymalarının yer aldığı mimari eserler bende hoş duygular uyandırır.	.50	.53
m25	Güzellik kavramı kişiden kişiye göre değişir.	.62	.61
m26	Kültürel mirasın korunması gerektiğine inanırım.	.79	.78
m27	Teknolojik gelişmelere ilgi duyarım.	.74	.72
m28	Yaşamımızı sürdürmek için bilim gereklidir.	.73	.72
m32	Teknolojinin insan hayatını kolaylaştırdığına inanırım.	.70	.69
m33	Kaynaklarımızın bilinçli kullanılması gerekir.	.82	.81
m35	Arkadaşımın yanlış davranışını uyarırım.	.59	.60
m36	Doğru olduğuna inandığım şeyi yaparım.	.70	.69
m37	Her ortamda görüşlerimi açıkça ifade edebilirim	.45	.45
m44	Karşılaştığım sorunları demokratik yollarla çözebilirim.	.57	.57
m45	Grup içinde üzerime düşen görevleri yaparım.	.75	.74
m46	Demokrasinin insan hayatı için gerekli olduğuna inanırım.	.68	.67
m47	Kurallar haksızlığı önlemek için gereklidir.	.71	.71
m48	Bana yapılan haksızlığa karşı çıkarım.	.68	.67
m49	Ülkeler sorunlarını karşılıklı anlaşma içerisinde çözmelidir.	.70	.70
m50	Dünya barışını korumak için uluslar arası kuruluşların(BM, NATO, vb...) gerekliliğine inanırım.	.52	.53
m51	Başkalarıyla yaşadığım sorunları barışçıl yollarla çözmeye çalışırım.	.67	.68
m52	Ülkelerin silahlanması dünya barışı için tehdit oluşturur.	.55	.56
m54	Kişilerin yaşama hakkı elinden alınamaz.	.68	.67
m55	Toplumun sorunlarına karşı duyarlıyım.	.65	.65

Özgün şekli 55 maddeden oluşan tutum ölçeği geçerlik çalışması sonucunda, faktör analizi ve madde analizi yapıldıktan sonra, 36 madde olarak oluşmuş 19 madde ölçekten çıkarılmıştır. 10, 11, 12,17, 22, 23, 24, 29, 30, 31, 34, 35, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 53 numaralı maddeler çıkan maddelerdir.

Faktör analizi, aynı yapıyı ya da niteliği ölçen değişkenleri bir araya toplayarak ölçmeyi az sayıda faktör ile açıklamayı amaçlayan bir istatistiksel tekniktir (Büyüköztürk, 2009, 124). Faktör yük değerinin düşük olması o maddenin söz konusu faktörle yeterince ilişkili olmadığını gösterir. Bir maddenin faktör yük değerinin .45 ya da daha yüksek olması seçim için iyi bir ölçüttür (Büyüköztürk, 2009,124; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2010, 194). Ölçekteki maddelerin faktör yük değerleri .45 - .82 arasında değişmektedir bu da faktörler arasında yeterince ilişki olduğunu göstermektedir.

Madde-toplam korelasyonu, test maddelerinden alınan puanlar ile testin toplam puanı arasındaki ilişkiyi açıklar. Madde toplam korelasyonunun pozitif ve yüksek olması, maddelerin benzer davranışları örneklediğini ve testin iç tutarlılığının yüksek olduğunu gösterir. Genel olarak, madde toplam korelasyonu .30 ve daha yüksek olan maddelerin bireyleri iyi derecede ayırt ettiği, .20 - .30 arasında kalan maddelerin zorunlu görülmesi durumunda teste alınabileceği veya maddelerin düzeltilmesi gerektiği, .20'den daha düşük maddelerin ise teste alınmaması gerektiği söylenebilir (Büyüköztürk, 2009, 171). Yılmaz (1998) ise “.40 ve daha yüksek” maddeleri çok iyi, “.30 – .39” arasındaki maddelerin oldukça iyi olduğunu, “.20 – .29” arasındaki maddelerin düzeltilmesi ve geliştirilmesi gerektiğini, “.19 ve daha küçük” maddelerin çok zayıf olduğunu ve testten çıkartılması gerektiğini belirtmiştir (Yılmaz, 1998, 200).

Tablo 11. incelendiğinde ölçekte yer alan tüm maddeler için madde-toplam korelasyon değerlerinin .38 ile .81 arasında değiştiği görülmektedir. Burada tüm maddelerin madde toplam korelasyon değeri .30' tan büyüktür. Bu yönüyle mevcut ölçekteki maddelerin, ölçülen özellik bakımından öğrenci tutumlarını ayırt ettiği ve ölçülen özellik bakımından homojen oldukları söylenebilir.

Bir test için hesaplanan güvenilirlik katsayısının .70 ve daha yüksek olması test puanlarının güvenilirliği için genel olarak yeterli görülmektedir (Büyüköztürk, 2009, 170).

Tablo 12. Deneme Ölçeğinin Güvenirlik Katsayısı.

ÖLÇEK	N	Cronbach Alpha	Spearman Brown İki Yarı Test Korelasyonu	Madde Sayısı
7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği	105	.93	.92	40

Tablo 12. incelendiğinde 105 kişiye uygulanan deneme ölçeğinin Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayısı .93 olarak bulunmuştur. Spearman Brown İki Yarı Test Korelasyonu ise .92'dir. Bu değerler ölçümlerin oldukça güvenilir olduğunu göstermektedir.

IV. BÖLÜM BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğine ilişkin bulgular ve bulgulara dayalı yorumlar yer almaktadır.

4.1. ASIL ÖLÇEĞE İLİŞKİN YAPILAN ÇALIŞMALAR VE BULGULAR

4.1.1.7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği' nin Ön Test-Son Test Sonuçları

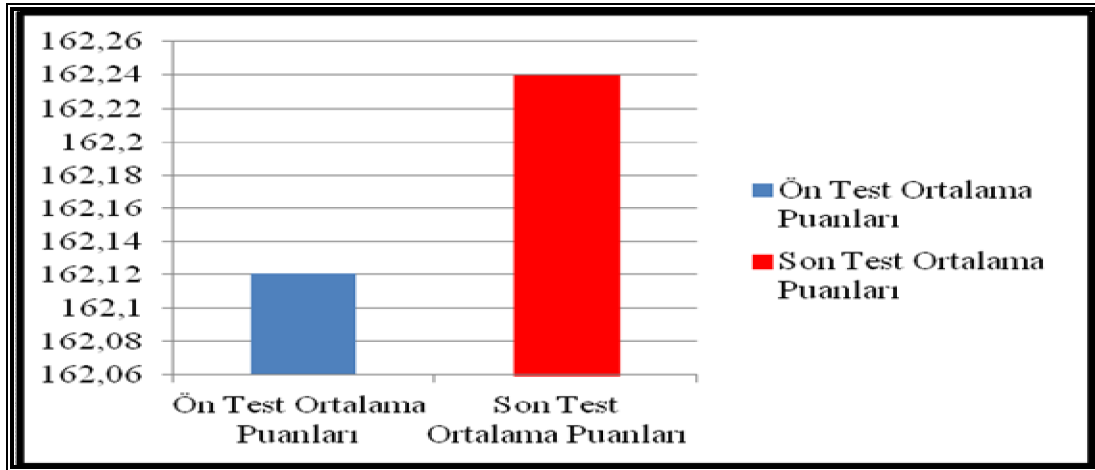
Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin ön test ve son test ortalama puanları arasındaki farkın anlamlılığı için yapılan ilişkili örneklem için T- Testi sonuçları tablo 13'te verilmiştir.

Tablo 13. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Ön Test ve Son Test Ortalama Puanların İlişkili Örneklem İçin T- Testi Sonuçları.

Ölçüm	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Ön test	505	162,12	30,25	504	0,066	,947
Son test	505	162,24	30,72			

P<.05

Tablo 13. incelendiğinde öğrencilerin eğitim öğretim sonrası tutumlarında anlamlı bir farkın olmadığı görülmüştür. Öğrencilerin eğitim-öğretim öncesi tutum puanlarının ortalaması $\bar{X}=162,12$, eğitim-öğretim sonrası $\bar{X}=162,24$ olarak bulunmuştur. Yapılan ölçüm sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılık yoktur ($t_{(504)} = 0,066$ p >.05). Başka bir ifade ile öğrencilerin son test ortalama puanları, ön test ortalama puanlarından yüksek olsa da bu farklılığın istatistiksel olarak anlamlı olmadığı söylenebilir.

Şekil 1. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Ön Test Son Test Ortalama Puanları

Şekil 3'te öğrencilerin ön test ve son test ortalama puanları görülmektedir. Öğrencilerin ön test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})}=162,12$, son test ortalama puanları ise $\bar{X}_{(\text{son test})}=162,24$ olarak bulunmuştur

4.1.2. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Cinsiyete Göre Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Tablo 14. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği Puanlarının Cinsiyete Göre Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Deneklerarası	501259,99	504			
Grup (Birey/Grup)	11504,28	1	11504,28	11,81	0,00
Hata	489755,71	503	973,66		
Denekleriçi	435999,537	505			
Ölçüm (Öntest- Sontest)	0,357	1	0,357	0,00	0,98
Grup Ölçüm	13683,20	1	13683,20	16,29	,000
Hata	422315,98	503	839,59		
Toplam	937259,527	1009			

Tablo 14'e göre iki ayrı deneysel işleme maruz kalan öğrencilerin cinsiyete göre değerlere ilişkin tutumlarında deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık gösterdiği $F(1,503)= 16,29$, $p<.001$. sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu cinsiyetin öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarında farklı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Kız öğrencilerin değerlere yönelik

tutumları son testte ($\bar{X}_{(\text{son test})}=169,15$), erkek öğrencilere ($\bar{X}_{(\text{son test})}=155,03$) göre daha olumludur.

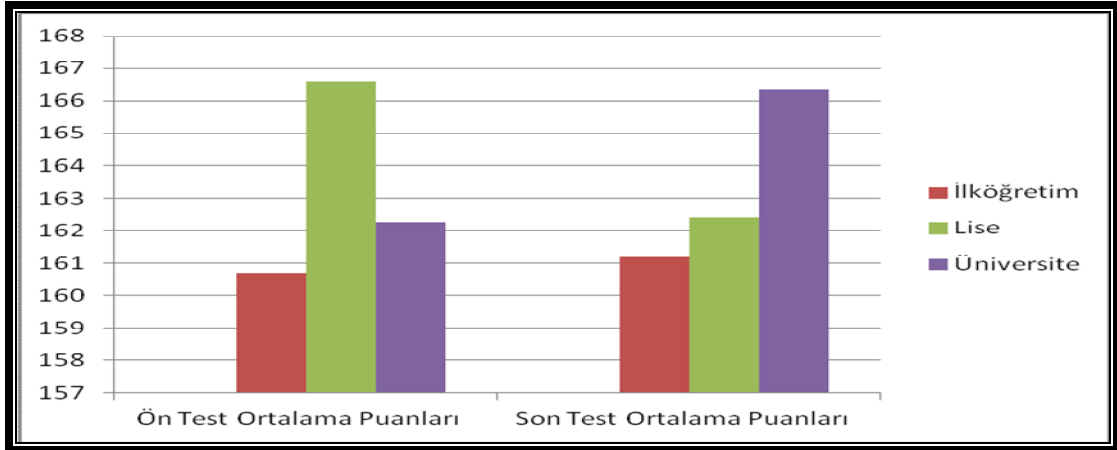
Koç (2007) yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin evrensel değerlere ilişkin tutumları üzerinde cinsiyet faktörünün etkisini incelemiş ve ön testte kızların erkeklere göre daha olumlu tutuma sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Son testte ise evrensel değerlere ilişkin tutumları üzerinde kızlar ve erkekler arasında anlamlı bir sonuca ulaşılmamıştır. Gömleksiz ve Cüro (2011) ise çalışmalarında vatanseverlik, kültürel değerler, saygı, çevre, doğa, sorumluluk ve bilimsellik alt boyutlarıyla ilgili öğrenci tutumlarında cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın bulunduğunu, kız öğrencilerin tutumlarının erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğunu vurgulamıştır. Benzer şekilde Keskin de (2008) yapmış olduğu araştırmada Sosyal Bilgiler dersinde yer alan dayanışma, yardımseverlik, misafirperverlik değerlerini kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha çok benimsedikleri sonucuna ulaşmıştır. Ulaşılan sonuçlar araştırmamızı destekler niteliktedir.

4.1.3. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Öğrenim Durumuna Göre Betimsel İstatistikleri ve Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Tablo 15. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Öğrenim Durumuna Göre Betimsel İstatistikleri.

ANNE ÖĞRENİM DURUMU	Ön test			Son Test		
	N	$\bar{X}$	sd	N	$\bar{X}$	sd
İlköğretim	323	160,69	30,99	323	161,18	30,42
Lise	101	166,60	28,48	101	162,39	31,05
Üniversite	81	162,26	29,30	81	166,34	31,51

Tablo 15. incelendiğinde 323 (% 62,2) öğrencinin annesi, ilköğretim; 101 (%19,5) öğrencinin annesi lise; 81 (% 15,6) öğrencinin annesi de üniversite mezunudur.

Şekil 2. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Anne Öğrenim Durumuna Göre Ön Test Son Test Ortalama Puanları

Annesi ilköğretim mezunu öğrencilerin ön test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 160,69$; son test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{son test})} = 161,18$ 'dir. Annesi lise mezunu öğrencilerin ön test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 166,60$; son test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{son test})} = 162,39$ olmuştur. Annesi üniversite mezunu öğrencilerin ise ön test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 162,26$ iken son test ortalama puanları ise $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 166,34$ 'e yükselmiştir. Sonuç olarak istatistiksel olarak anlamlı olmasa da annesi üniversite mezunu olan öğrenciler tutum geliştirmede daha başarılıdır.

Tablo 16. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Öğrenim Durumuna ilişkin Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Deneklerarası	501260,00	504			
Grup (Birey/Grup)	2816,19	2	1408,09	1,41	0,24
Hata	498443,81	502	992,91		
Denekleriçi	436001,66	505			
Ölçüm (Öntest- Sontest)	2,48	1	2,48	0,00	0,95
Grup Ölçüm	1609,04	2	804,52	0,93	0,39
Hata	434390,14	502	865,31		
Toplam	937261,66	1009			

Tablo 16.' ya göre iki ayrı deneysel işleme maruz kalan öğrencilerin değerlere göre tutumlarında deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık göstermediği $F(2,502) = 0,93$, $p > .001$. sonucuna

ulaşmıştır. Bu bulgu anne öğrenim düzeyinin öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarında farklı etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

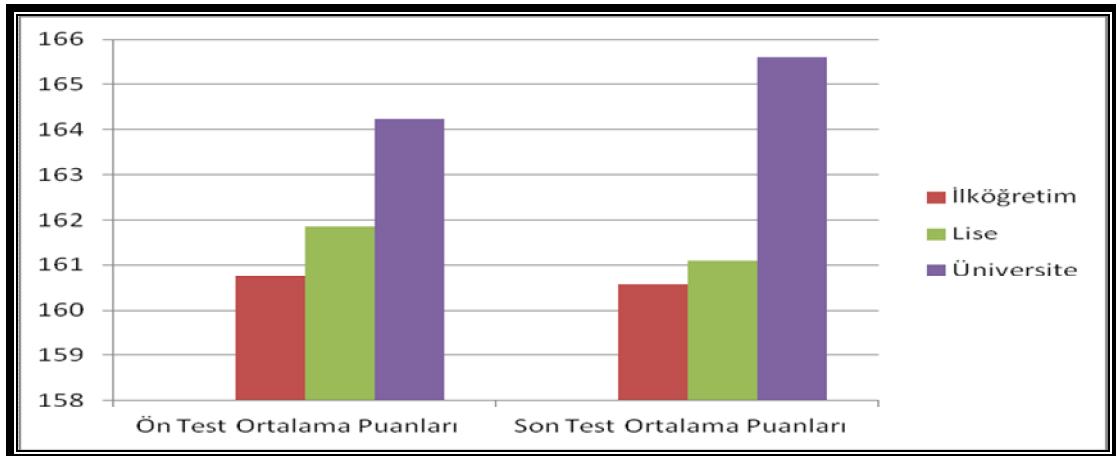
Koç'un 2007 yılında yapmış olduğu çalışmada anne öğrenim durumunun öğrencilerin evrensel değerlere ilişkin tutumları üzerinde ön test ve son testte anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç bizim araştırmamızı destekler niteliktedir.

4.1.4. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Öğrenim Durumuna Göre Betimsel İstatistikleri ve Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Tablo 17. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Öğrenim Durumuna Göre Betimsel İstatistikleri.

BABA ÖĞRENİM DURUMU	Ön Test			Son Test		
	N	$\bar{X}$	sd	N	$\bar{X}$	sd
İlköğretim	205	160,75	29,42	205	160,56	30,96
Lise	147	161,85	34,48	147	161,09	30,64
Üniversite	153	164,23	26,95	153	165,61	30,40

Tablo 17.'deki verilerden 205 (% 39,5) öğrencinin babası ilköğretim; 147 (%28,3) öğrencinin babası lise ve 153 (% 29,5) öğrencinin babası üniversite mezunudur. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun babası ilköğretim mezunudur.

Şekil 3. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Baba Öğrenim Durumuna Göre Ön Test-Son Test Ortalama Puanları

Ön test-Son test ortalama puanları incelendiğinde kısmen de olsa, babası ilköğretim ($\bar{X}_{(\text{ön test})}=160,75$; $\bar{X}_{(\text{son test})}=160,56$) ve lise mezunu ($\bar{X}_{(\text{ön test})}=161,85$; $\bar{X}_{(\text{son test})}$

$t_{test} = 161,09$) çocukların puan ortalamalarında son testte düşüş görürken, babası üniversite mezunu ($\bar{X}_{(ön\ test)} = 164,23$; $\bar{X}_{(son\ test)} = 165,61$) çocukların ortalama puanlarında artış gözlenmiştir. Babası üniversite mezunu çocuklar tutum geliştirmede diğerlerine göre daha başarılıdır.

Tablo 18. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Öğrenim Durumuna ilişkin Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Deneklerarası	501260,00	504			
Grup (Birey/Grup)	3406,00	2	1703,00	1,71	0,18
Hata	497854,00	502	991,74		
Denekleriçi	436004,42	504			
Ölçüm (Öntest- Sontest)	5,23	1	5,23	0,00	0,93
Grup Ölçüm	187,69	1	93,84	0,108	0,89
Hata	435811,50	502	868,15		
Toplam	937264,42	1008			

Tablo 18. incelendiğinde öğrencilerin değerlere göre tutumları baba öğrenim durumlarına göre ön test ve son test de anlamlı bir şekilde değişmemektedir $F(2,502)=0,108, p>.001$. Bu bulgu baba öğrenim düzeyinin de öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarında farklı etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

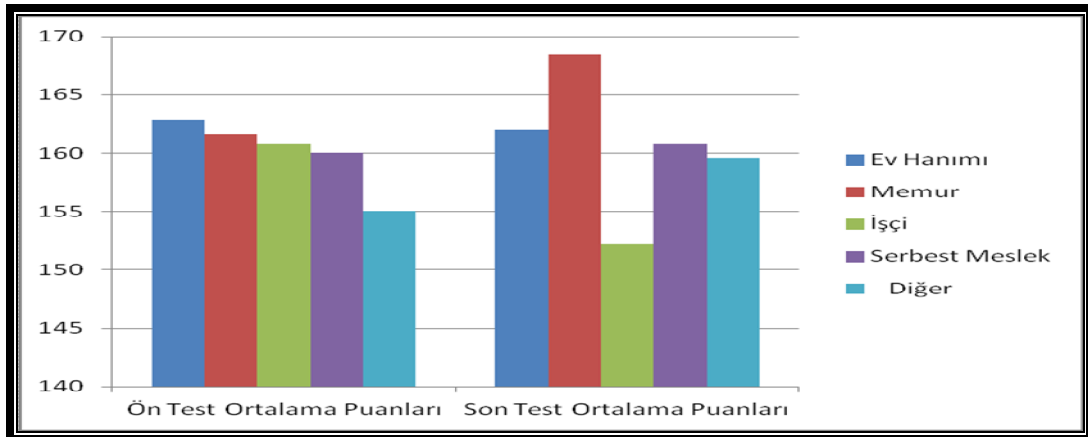
Koç'un 2007 yılında yapmış olduğu çalışmada baba öğrenim durumunun öğrencilerin evrensel değerlere ilişkin tutumları üzerinde ön test ve son test te anlamlı bir farklılık oluşturmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Koç'un ulaştığı sonuç araştırmamızın sonuçlarını destekler niteliktedir.

4.1.5. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Mesleğine Göre Betimsel İstatistikleri ve Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Tablo 19. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Mesleğine Göre Betimsel İstatistikleri.

ANNE MESLEK	Ön Test			Son Test		
	N	$\bar{X}$	sd	N	$\bar{X}$	sd
Ev Hanımı	368	162,85	29,97	368	162,05	30,21
Memur	70	161,64	31,51	70	168,48	25,80
İşçi	28	160,78	29,54	28	152,21	37,62
Serbest Meslek	16	160,00	23,48	16	160,75	39,60
Diğer	23	155,04	37,03	23	159,6	35,23

Tablo 19.'da anne meslek gruplarının oranlarından 368 (%70) öğrencinin annesi “ev hanımı”; 70 (%13,5) öğrencinin annesi “memur”; 28 (%5,4) öğrencinin annesi “işçi”; 16 (%3,1) öğrencinin annesi “serbest meslek” sahibi; 23 (% 4,4) öğrencinin annesi de bankacı, apartman görevlisi, temizlik görevlisi, aşçı, bakıcı, garson gibi “diğer” meslek gruplarında çalışmaktadır. %70'lik oranla ve 368 sayı ile öğrencilerin yarısından fazlasının annesi ev hanımıdır.

Şekil 4. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Anne Meslek Durumuna Göre Ön Test Son Test Ortalama Puanları.

Şekil 6.'da görüldüğü üzere annesi “ev hanımı” olan öğrencilerin ön test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 162,85$; son test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{son test})} = 162,05$ olarak tespit edilmiştir. Annesi “memur” olan öğrencilerin ön test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 161,64$ iken, son test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{son test})} = 168,48$ 'e yükselmiştir. Annesi “işçi”

olan öğrencilerin ön test ortama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 160,78$ iken, son test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{son test})} = 152,21$ 'dir. Annesi "serbest meslek" sahibi olan öğrencilerin ön test ortama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 160,00$; son test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{son test})} = 160,75$ 'tir. Annesi "diğer" mesleklerde çalışan öğrencilerin ön test ortama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 155,04$; son test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{son test})} = 159,6$ 'dır. Ön test ve son test puanları karşılaştırıldığında "memur" annelerin çocukları, diğer meslek gruplarına sahip annelerin çocuklarına göre tutum oluşturmada daha başarılıdır.

Tablo 20. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Anne Mesleğine ilişkin Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Deneklerarası	501259,99	504			
Grup (Birey/Grup)	4214,54	4	1053,63	1,05	0,37
Hata	497045,45	500	994,09		
Denekleriçi	436023,67	505			
Ölçüm (Öntest- Sontest)	24,48	1	24,48	0,03	0,87
Grup Ölçüm	3025,24	4	756,31	0,87	0,47
Hata	432973,95	500	865,94		
Toplam	937283,66	1009			

Tablo 20. incelendiğinde iki ayrı deneysel işleme maruz kalan öğrencilerin değerlere göre tutumlarında deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık göstermediği $F(4,500) = 0,87$, $p > .001$. sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu anne mesleğinin öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarında farklı etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

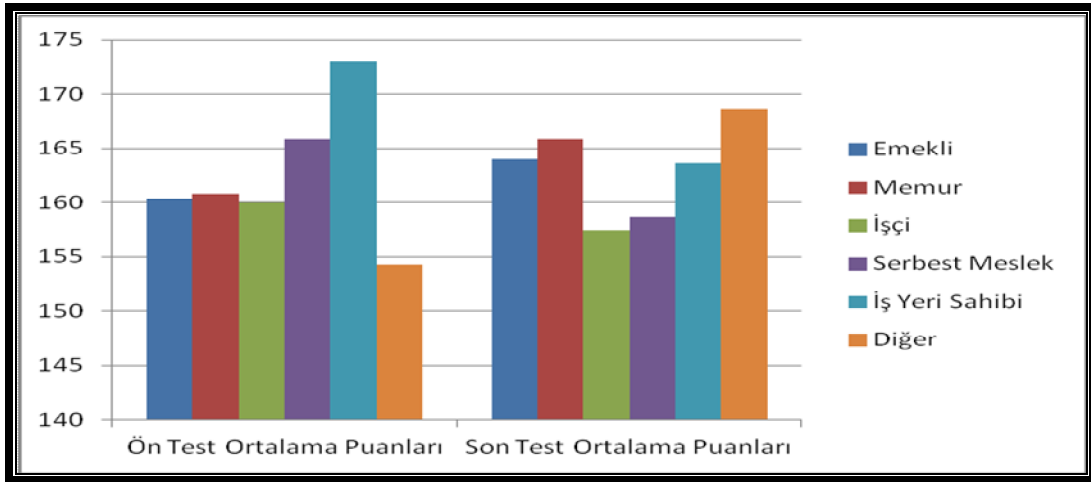
Koç (2007) yaptığı bir çalışmada ulaştığı sonuç, araştırmamızı destekler niteliktedir. Ön test ve son testte anne mesleğinin öğrencilerin evrensel değerlere ilişkin tutumları üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı saptanmıştır.

4.1.6. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Mesleğine Göre Betimsel İstatistikleri ve Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Tablo 21. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Mesleğine Göre Betimsel İstatistikleri.

BABA MESLEK	Ön Test			Son Test		
	N	$\bar{X}$	sd	N	$\bar{X}$	sd
Emekli	38	160,34	34,94	38	164,02	34,99
Memur	165	160,77	32,44	165	165,87	29,99
İşçi	108	159,97	33,19	108	157,48	33,15
Serbest Meslek	122	165,85	22,18	122	158,66	30,52
İşyeri Sahibi	34	172,94	16,60	34	163,58	28,39
Diğer	38	154,23	36,19	38	168,57	22,08

Tablo 21.'den anlaşılacağı üzere, 165 (%31,8) öğrencini babası “memur”; 122(%23,5) öğrencinin babası “serbest meslek” sahibi; 108 (%20,8) öğrencinin babası “işçi”; 38 (%7,3) öğrencinin babası “emekli”, 38 (%7,3) öğrencinin babası da tamirci, apartman görevlisi, tesisatçı, elektrik teknisyeni, marangoz, şoför, tezgahkar, boyacı gibi “diğer” meslek gruplarında çalışmaktadır. 34 (%6,6) öğrencinin babasının işyeri vardır.

Şekil 5. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Baba Meslek Durumuna Göre Ön Test Son Test Ortalama Puanları.

Şekil 7. de görüldüğü gibi babası “emekli” olan öğrencilerin ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 160,34$; $\bar{X}_{(\text{son test})} = 164,02$ 'dir. Babası “memur” olan öğrencilerin ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 160,77$; $\bar{X}_{(\text{son test})} = 165,87$ 'dir. Babası “işçi” olan öğrencilerin ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 159,97$; $\bar{X}_{(\text{son test})} = 157,48$ 'dir. Babası “serbest meslek”

sahibi olan öğrencilerin ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 165,85$; $\bar{X}_{(\text{son test})} = 158,66$ 'dır. Babası "işyeri sahibi" olan öğrencilerin ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 172,94$; $\bar{X}_{(\text{son test})} = 163,58$ 'dir. Babası "diğer" meslek grubuna sahip öğrencilerin ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 154,23$; $\bar{X}_{(\text{son test})} = 168,57$ 'dir. Ön test ve son test toplam puanları karşılaştırıldığında ortalama puanlarda en fazla yükseliş babası; tamirci, apartman görevlisi, tesisatçı, elektrik teknisyeni, marangoz, şoför, tezgâhtar, boyacı gibi "diğer" meslek gruplarında çalışan öğrencilerde meydana gelmiştir.

Tablo 22. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Baba Mesleğine İlişkin Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	KT		SD		KO	F	P
Deneklerarası	501260,00		504				
Grup (Birey/Grup)		5572,07		5	1114,41	1,12	0,34
Hata		495687,93		499	993,36		
Denekleriçi	436078,45		505				
Ölçüm (Öntest- Sontest)		79,27		1	79,27	0,09	0,76
Grup Ölçüm		11279,87		5	2255,97	2,65	0,02
Hata		424719,31		499	851,14		
Toplam	937338,45		1009				

Tablo 22. incelendiğinde öğrencilerin değerlere göre tutumları baba meslek gruplarına göre ön test ve son test de anlamlı bir şekilde değişmemektedir. İki ayrı deneysel işleme maruz kalan öğrencilerin değerlere göre tutumlarında deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık göstermediği $F(5-499) = 2,65$, $p > .001$. sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu baba mesleğinin öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarında farklı etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

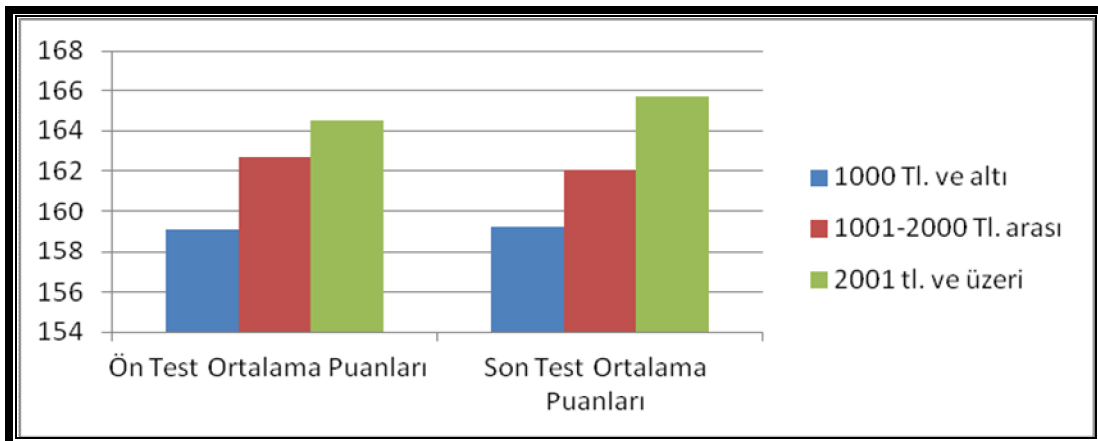
Koç (2007) yaptığı çalışmasında ön test ve son testte baba mesleğinin öğrencilerin evrensel değerlere ilişkin tutumları üzerinde anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır.

4.1.7. 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Ailenin Aylık Gelir Durumuna Göre Betimsel İstatistikleri ve Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları

Tablo 23. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Ailenin Aylık Gelir Düzeyine Göre Betimsel İstatistikleri.

AİLENİN AYLIK GELİRİ	Ön Test			Son Test		
	N	$\bar{X}$	sd	N	$\bar{X}$	sd
1000 Tl. ve altı	156	159,08	29,91	156	159,24	30,53
1001-2000 Tl. arası	202	162,73	30,10	202	162,04	31,54
2001 tl. ve üzeri	147	164,51	30,80	147	165,70	29,60

Tablo 23.'ye göre 156 (%30,9) öğrencinin ailesi 100tl ve altı” gelire; 202 (40.0) öğrencinin ailesi “1001-2000 Tl. arası” gelire, 147 (%29,1) öğrencini ailesi de “2001 tl. ve üzeri” gelire sahiptir.

Şekil 6. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeğinin Aylık Gelir Düzeyine Göre Ön Test Son Test Ortalama Puanları.

Ailesi “1000 Tl. ve altı” gelire sahip öğrencilerin ön test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 159,08$; son test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{son test})} = 159,24$ 'dür. Ailesi “1001-2000 Tl. arası” gelire sahip öğrencilerin ön test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 162,73$; son test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{son test})} = 162,04$ 'dür. Ailesi “2001 tl. ve üzeri” gelire sahip öğrencilerin ise ön test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{ön test})} = 164,51$; son test ortalama puanları $\bar{X}_{(\text{son test})} = 165,70$ 'tir. Ön test ve son test puanları karşılaştırıldığında “2001 tl. ve üzeri” gelire sahip ailelerin çocukları diğer gelir düzeylerine sahip ailelerin çocuklarına göre tutum oluşturmada daha başarılıdır.

Tablo 24. Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği'nin Ailenin Aylık Gelir Düzeyine İlişkin Tek Faktör üzerinde Tekrarlı Ölçümler İçin Yapılan İki Faktörlü ANOVA Sonuçları.

Varyansın Kaynağı	KT	SD	KO	F	P
Deneklerarası	501259,99	504			
Grup (Birey/Grup)	5372,94	2	2686,47	2,71	0,06
Hata	495887,05	502	987,82		
Denekleriçi	436011,46	505			
Ölçüm (Öntest- Sontest)	12,28	1	12,28	0,01	0,90
Grup Ölçüm	150,53	2	75,26	0,08	0,92
Hata	435848,65	502	868,22		
Toplam	937271,45	1009			

İki ayrı deneysel işleme maruz kalan öğrencilerin değerlere göre tutumlarında deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık göstermediği $F(2,502)= 0,08$, $p>.001$. sonucuna ulaşılmıştır. Başka bir ifadeyle öğrencilerin değerlere göre tutumları ailelerin gelir durumuna göre ön test ve son test de anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

Gömlüksiz ve Cüro (2011) ise çalışmasında vatanseverlik değeriyle ilgili tutumlarda ailenin gelir düzeyi yükseldikçe tutumların olumlu yönde geliştiği; kültürel değerler, saygı, çevre, doğa, sorumluluk ve bilimsellik alt boyutlarıyla ilgili öğrenci tutumlarında ise ailenin gelir düzeyine göre anlamlı bir farklılığın bulunmadığını belirtmişlerdir. Benzer şekilde Koç (2007) de ailenin toplam gelirinin öğrencilerin evrensel değerlere ilişkin tutumlarında anlamlı bir fark oluşturmadığı sonucuna ulaşmıştır. Paydar (2009) da araştırmasında adil olma, dayanışma ve sorumluluk değerinin kazanım düzeyine ailelerin sosyo-ekonomik düzeylerinin etkisi olmadığı sonucuna varmıştır.

V. BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Bu araştırma 7. sınıf Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan değerlere yönelik tutumları tespit etmek amacıyla 2010-2011 öğretim yılında Kastamonu’da yapılmıştır.

Araştırmaya 505, 7. Sınıf öğrencisi katılmıştır. Araştırmada tek gruplu ön test son test modeli kullanılmıştır. Öğrencilerin ve ebeveynlerin demografik bilgilerini almak için “Kişisel Bilgi Formu”nun kullanıldığı araştırmada “7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Hazırlanan Tutum Ölçeği” ile veri toplanmıştır. Elde edilen verilerin istatistiksel analizi yapılmış ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Analiz sonuçları uygulama sonunda öğrencilerin eğitim-öğretim sonrası tutumlarında anlamlı bir farkın olmadığını göstermiştir. Öğrencilerin eğitim-öğretim öncesi tutum puanlarının ortalaması $\bar{X}=162,12$, eğitim-öğretim sonrası $\bar{X}=162,24$ olarak bulunmuştur. Yapılan ölçüm sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda ön test ve son test puanları arasında anlamlı bir farklılığa ulaşılmamıştır.

2. İki ayrı deneysel işleme maruz kalan öğrencilerin cinsiyete göre değerlere ilişkin tutumlarında deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmüştür. Bu bulgu cinsiyetin öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarında farklı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Kız öğrencilerin tutumlarının erkek öğrencilere göre daha olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

3. Anne öğrenim durumuna göre öğrencilerin değerlere göre tutumlarında deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Bu bulgu anne öğrenim düzeyinin öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarında farklı etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

4. Öğrencilerin değerlere göre tutumları baba öğrenim durumlarına göre ön test ve son test de anlamlı bir değişme görülmemiştir. Bu durum baba öğrenim düzeyinin de öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarında farklı etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

5. İki ayrı deneysel işleme maruz kalan öğrencilerin değerlere göre tutumlarında deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu anne mesleğinin öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarında farklı etkiye sahip olmadığı şeklinde yorumlanabilir.

6. Öğrencilerin değerlere göre tutumları baba meslek gruplarına göre ön test ve son test de anlamlı bir şekilde değişmemektedir. İki ayrı deneysel işleme maruz kalan öğrencilerin değerlere göre tutumlarında deney öncesine göre deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç baba mesleğinin öğrencilerin değerlere yönelik tutumlarında farklı etkiye sahip olmadığını göstermektedir.

7. İki ayrı deneysel işleme maruz kalan öğrencilerin ailelerin gelir düzeyine göre değerlere ilişkin tutumlarında deney öncesinde ve deney sonrasında gözlenen söz konusu değişimlerin anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Başka bir ifadeyle öğrencilerin değerlere göre tutumları ailelerin gelir durumuna göre ön test ve son test de anlamlı bir şekilde değişmemektedir.

5. 2. Öneriler

5.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

1. Değerin öğretiminde örnek etkinlikler ve destekleyici çalışmalarla programda düzenlemeler yapılabilir.
2. Sosyal bilgiler öğretim programına destek olacak şekilde kısa süreli değer eğitim programları uygulanabilir.

5.2.2. Araştırmacılara Öneriler

1. Öğretmen görüşleri alınarak verilen değer eğitimi hakkında, öğrenci tutumlarının neden değişmediği konusu araştırılabilir.
2. Ön deneme uygulaması daha büyük bir grup üzerinde yapılabilir.
3. Öğrencilerin değerlere yönelik tutumları aynı grup üzerinde 4.sınıf başlangıcında ve 7. sınıf sonunda tespit edilmesine yönelik bir araştırma yapılabilir.
4. Kız öğrencilerin tutumlarının erkek öğrencilere göre neden daha olumlu olduğu araştırılabilir.
5. Araştırma 7.sınıf öğrencilerinin değerlere yönelik tutumları ile sınırlandırılmıştır. Diğer sınıf düzeylerinde benzer bir çalışma yapılabilir.
6. Araştırmada öğrencilerin değerlere yönelik tutumları tespit edilmiş ön test ve son testte anlamlı bir fark çıkmamıştır. Öğrencilerin değer kazanımında ve tutum geliştirmesinde etkileri olan öğretmenlerinde değerlere, değer öğretimine ve tutum geliştirmeye bakışı araştırılabilir.
7. Farklı illerde ya da bölgelerde hazırlanan ölçek uygulanarak ulaşılan sonuçlar karşılaştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Afacan, Ö. ve Demirci Güler, M., P.** (2011) Sürdürülebilir Çevre Eğitimi Kapsamında Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması 2nd International Conference on New Trends in Education and Their Implications 27-29 April, 2011 Antalya-Turkey.
- Akbaş, O.** (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Dyuşsal Amaçlarının İlköğretim II. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbaş, O.** (2008). Değer Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi, Cilt 6, No, 16, 9-27*.
- Akbaş, O.** (2009). İlköğretim Okullarında Görevli Branş Öğretmenlerinin Değer Öğretimi Yaparken Kullandıkları Etkinlikler: 2004 ve 2007 Yıllarına İlişkin Bir Karşılaştırma. *Kastamonu Eğitim Dergisi. Cilt:17. No:2, 403-414*.
- Aktaş, N.** (2010). *İlköğretim Beşinci Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Programında Verilen Değerleri Edinme Düzeyleri (Erzincan Örneği)*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Anderson, L., W.** (1988). Attitudes and their Measurement. (Çev. Nükhet Çıkrıkçı). <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/40/506/6149.pdf> Erişim tarihi: Erişim Tarihi: 23.12.2010.
- Arslan, Z., Ş, ve Yaşar, F., T.** (2003). *Değerler Eğitimi Dergisi*. Sayı 1,8-11. http://www.dem.org.tr/dem_dergi/1/dem1mak2.pdf Erişim Tarihi. 23.12.2010.
- Atılğan, H.** (2009). Test Geliştirme.(H. Atılğan editör) *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Avcı, N.** (2007). *Toplumsal Değerler ve Gençlik*. Ankara: Siyasal Kitapevi.
- Aydın, M., Z.** (2010). Okulda Değerler Eğitimi. *Eğitime Bakış Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi.18. s.16-19*.
- Aydın, M.** (2011). Değerlerin İşlevleri ve Ahlak. *Eğitime Bakış Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi.19, s.39-45*.
- Bacanlı, H.** (2000). *Gelişim ve Öğrenme*, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Bakioğlu, A. ve Silay. N.** (2011). *Yüksek Öğretim ve Öğretmen Yetiştirmede Karakter Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Balcı, N.** (2008). *İlköğretim 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değer Eğitiminin Etkililiği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Baydar, P.** (2009). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Programında Belirlenen Değerlerin Kazanım Düzeyleri Ve Bu Süreçte Yaşanılan Soruların Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Adana.
- Bayrakçeken, S.** (2007). Test Geliştirme. (E. Karip. Editör). *Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Bilgin, N.** (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Bilgin, N.** (2006). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bolay, S., H. (t.y)**. Değerlerimiz ve Günlük Hayat. *Değerler Eğitimi Dergisi*. Sayı 1, s.12-19. http://www.dem.org.tr/dem_dergi/1/dem1mak3.pdf Erişim Tarihi: 23.12.2010.
- Büyüköztürk, ř.** (2009). *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Büyüköztürk, ř. ve diğerleri,** (2010). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Can, Ö.** (2008). *Dördüncü ve Besinci Sınıf Öğretmenlerinin Sosyal Bilgiler Dersindeki Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çağlayan, A.** (2005). *Ahlak Pusulası, Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları.
- Çengelci, T.** (2010). *İlköğretim Beşinci Sınıf Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminin Gerçekleştirilmesine İlişkin Bir Durum Çalışması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş.** (2010). *Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik Spss ve Lisrel Uygulamaları*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Çoşkun, R., ve diğerleri** (2007). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Demirel, Ö.** (2006). *Öğretme Sanatı*, Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Demirel, Ö.** (2010). *Eğitim Sözlüğü*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dilmaç, B.** (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dilmaç, B.** (2002). *İnsanca Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Dilmaç, B.** (2007). *Bir Grup Fen Lisesi Öğrencisine Verilen İnsani Değerler Eğitiminin İnsani Değerler Ölçeği İle Sınanması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Doğan, İ.** (2004). *Sosyoloji*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Doğan, N.** (2009). Davranışların Ölçülmesi,(H. Atılğan editör). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Anı yayıncılık.
- Doğanay, A.** (2009). Değerler Eğitimi, (C.Öztürk editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Dönmez, C. ve Yazıcı, K.** (2008). *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük Konularının Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Ekşi, H. ve Katılmış, A.** (2011). *Karakter Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım
- Erden, M.** (t.y.). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Erkan, S. ve Gömleksiz, M.** (2008). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Fidan, N., K.** (2009). Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 2,(20), 1-18., <http://www.keg.aku.edu.tr> Erişim Tarihi: 19 Nisan 2010.
- Gömleksiz, N., M. ve Cüro, E.** (2011). Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Değerlere İlişkin Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 8,(1), 95-134.

- Gümüş, Ö.** (2009). *Kültür, Değerler, Kişilik ve Siyasal İdeoloji Arasındaki İlişkiler: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma (Türkiye-ABD)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hasealt, M. ve Taylor J., M.** (2000). Learning and Teaching About Values: A Review of Recent Research. *Cambridge Journal of Education*. vol.30 No.2.
- Hökelekli, H.** (2010). Modern Eğitimde Yeni Bir Paradigma: Değerler Eğitimi. *Eğitime Bakış Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*.18, s. 4-9.
- İşcan, C., D.** (2007). *İlköğretim Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karaca, E.** (2008). Test ve Madde Analizi (S. Erkan ve M. Gömleksiz Editör) *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karasar, N.** (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaymakcan, R.** (2010). Değer Kavramı ve Gençlerin Dini Değerleri. *Eğitime Bakış Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*.18, s.10-15.
- Keskin, Y.** (2008). *Türkiye’de Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Değerler Eğitimi: Tarihsel Gelişim, 1998 ve 2004 Programlarının Etkililiğinin Araştırılması*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kıldan, A., O.** (2008). *Yapılandırmacı Yaklaşıma Göre Okulöncesi Öğretmenlerine Verilen Hizmet İçi Eğitimin Öğretmen-Çocuk Ve Öğretmen-Ebeveyn İlişkilerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kılıçoğlu, G.** (2009). Sosyal Bilgiler Tanımı, Dünyada ve Ülkemizde Gelişimi ve Önemi. (M. Safran. Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Kirschenbaum, H.** (1995). Enhance Values and Morality in Schools and Youth Settings, Allyn&Bacon Company, Massachusetts.
- Koç, K.** (2007), *İlköğretim 7. Sınıflarda Okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Dersinde öğrenciye Kazandırılması Amaçlanan Evrensel Değerlere İlişkin Tutumlar Üzerinde öğretim Sürecinin Etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.

- Koca, A., İ.** (2009). *Üniversite Öğrencilerinin Değerleri ve Bireysel Özellikleri İle Kariyer Tercihleri Arasındaki İlişki: Çukurova Üniversitesi 'nde Bir Araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Koçyiğit, E.** (2002). *Aynı Tutumu Ölçmeye Yönelik Olarak Hazırlanmış Likert Tipi Ölçekle İki Farklı Metrik Ölçeğin Psikometrik Özelliklerinin karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kuçuradi, İ.** (1996). *İnsan Haklarının Felsefi Temelleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kuçuradi, İ.** (2010). *İnsan ve Değerleri Değer Problemi*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.
- Kurnaz, M., A. ve Yiğit, N.** (2010). Fizik Tutum Ölçeği: Geliştirilmesi, Geçerliliği ve Güvenilirliği. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*. Cilt 4, Sayı 1, Haziran 2010, sayfa 29-49.
- Kuşdil, M., E. ve Kağçıbaşı, Ç.** (2000). Türk Öğretmenlerinin Değer Yönelimleri ve Schwartz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15, 59- 76.
- Milli Eğitim Bakanlığı.** (1968). *İlkokul Programı*, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Milli Eğitim Bakanlığı.** (2008). *İlköğretim 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Devlet Kitapları, İstanbul: Doğan Ofset.
- Milli Eğitim Bakanlığı.** (2009). *İlköğretim 7.sınıf Sosyal Bilgiler Öğretmen Kılavuz Kitabı*, Ankara: Anıttepe Yayıncılık.
- Milli Eğitim Bakanlığı.** (2010). Sosyal Bilgiler Öğretim Programı (4.5.6.7. sınıf). http://ttkb.meb.gov.tr/ogretmen/modules.php?name=Downloads&d_op=viewdownload&cid=74&min=20&orderby=titleA&show=10 Erişim Tarihi : 21. 09. 2010.
- Milli Eğitim Temel Kanunu.** <http://mevzuat.meb.gov.tr/html/88.html>. Erişim Tarihi: 21. 09. 2010.
- Morgan, C., T.** (1981). *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı*. (Çev. Hüsnü Arıcı ve diğerleri). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.
- Nartgün, Z.** (2002). *Aynı Tutumu ölçmeye Yönelik Likert Tipi Ölçek İle Metrik Ölçeğin Madde ve Ölçek Özelliklerinin Klasik Test Kuramı ve Örtük Özellikler*

- Kuramına Göre İncelenmesi*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Nartgün, Z.** (2008). Duyuşsal Nitelikler ve Ölçülmesi.(H.Atılgan editör). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Oğuz, S.** (2008). *İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Sosyal Bilgiler Dersinde Bilgisayar Destekli Öğretim Yöntemi İle Turizm Konularının Öğretimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Okumuş, E.** (2010). Toplum ve Ahlak Eğitimi. *Eğitime Bakış, Eğitim Öğretim ve Bilim Araştırma Dergisi*.18, s. 28 – 32.
- Özgüven, İ., E.** (2007). *Psikolojik Testler*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Öztürk, C. ve Dilek, D.** (2005). *Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretim Programları*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Öztürk, C.** (2009). Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler Arası Bir Bakış.(C. Öztürk Editör). *Sosyal Bilgiler Öğretimi Demokratik Vatandaşlık Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Rokeach, M.** (1973). *The Nature of Human Values*, The Free Press, New York.
- Safran, M.** (2008). Sosyal Bilgiler Öğretimine Bakış. (B. Tay, ve A. Öcal. Editörler). *Özel Öğretim Yöntemleriyle Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Sarı, M.** (2007). *Demokratik Değerlerin Kazanımı Sürecinde Örtük Program: Düşük ve Yüksek 'Okul Yaşam Kalitesi' ne Sahip İki İlköğretim Okulunda Nitel Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Sarıcan, E.** (2006), *1998-2004 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programlarının Vatandaşlık Değerleri Açısından Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Sağlamer, E.** (1980). *İlkokulda Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: y.y.
- Semerci, Ç.** (2003). Kopya Çekmeye İlişkin Tutum Ölçeği. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 1, 227-234.

- Sönmez, V.** (1998). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Klavuzu*. Ankara Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V.** (2010). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Klavuzu*. Ankara Anı Yayıncılık.
- Şimşek, N., Aydınözü, D., İbret, B., Ü.** (2009). Yeni İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı Hakkında Müfettiş Tutumları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, cilt: 17, No:2, (s. 513-524) erişim: 25.12.2011.
- Taştan, N.** (2004). *Çatışma Çözme Ve Akran Arabuluculuğu Eğitimi Programlarının İlköğretim Altıncı Sınıf Öğrencilerinin Çatışma Çözme ve Akran Arabuluculuğu Becerilerine Etkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tavşancıl, E.** (2002). *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS İle Veri Analizi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Tezbaşaran, A., A.** (1997). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.
- Tezcan, M.** (2003). Gizli Müfredat: Eğitim Sosyolojisi Açısından Bir Kavram Çözümlemesi. *Türk Eğitim Bilimleri* 1,1. 53-58
http://www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2003_cilt1/sayi_1/53-59.PDF Erişim Tarihi: 10.12.2011.
- Tezcan, M.** (1997). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Tokdemir, M., A.** (2007). *Tarih Öğretmenlerinin Değerler ve Değer Eğitimi Hakkındaki Görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Tosun, Z., D.** (2011). *Biyoloji Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirilmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Thurstone, L., L.** (1967). Attitudes can be Measured, Reading in Attitude Theory and Measurement. Ed: Martin Fishbeib. New York: John Wiley & Sons, Inc. 77 – 89.
- Turgut, M., F.** (1997). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme Metotları*. Ankara: Yargıcı Matbaası.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü:** <http://tdkterim.gov.tr/bts/> Erişim Tarihi: 10.10.2011.

- Uçar, S.** (2009). *Sosyal Bilgiler Programındaki Değerlerle İlgili Kazanımlara Yönelik Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Variş, F.** (1998). *Eğitimde Program Geliştirme "Teori ve Teknikler*. Alkım Yayınevi, İstanbul.
- Yalar, T.** (2010). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında Değerler Eğitiminin Mevcut Durumunun Belirlenmesi ve Öğretmenlere Yönelik Bir Program Modülü Geliştirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.
- Yazıcıoğlu, Y., Erdoğan, S.** (2004). *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yılmaz, H.** (1998). *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*. Konya: Mikro Yayıncılık.
- Yüksel, S.** (2004). *Örtük Program, Eğitimde Saklı Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

EK-1: Araştırmada Kullanılan Ölçek

Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlere Yönelik Tutum Ölçeği

Sevgili Öğrenciler,

Bu araştırma 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan değerlerle ilgili tutumları ölçmek amacı ile hazırlanmıştır. Araştırma sonuçları, bu konudaki tutumları belirlemek için kullanılacaktır. Bu sebeple cevaplarınızın kendinizi yansıtması çok önemlidir.

Bu bir sınav değildir. Vereceğiniz cevaplar doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmeyecek, konu ile ilgili sadece görüşleriniz alınacaktır. Dolayısıyla isminizi yazmanıza gerek yoktur. Cevaplarınız bilgisayarda toplu olarak değerlendirileceği için yazdıklarınız başkaları tarafından bilinmeyecektir.

Araştırma iki bölümden oluşmaktadır. Bu bölümlerde çeşitli soru türleri vardır. Araştırmanın amacına ulaşması; açıklamaları ve ifadeleri **dikkatlice okumanıza, cevapları özenle seçmenize ve cevapsız ifade bırakmamanıza** bağlıdır.

Not: Bu ölçekte 36 madde vardır cevaplama süresi yaklaşık 30 dk'dır.

Katkılarınız için teşekkürler.

Fahriye BEKDAŞ
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği
Yüksek Lisans Öğrencisi

BÖLÜM I KİŞİSEL BİLGİLER

AÇIKLAMA: Bu bölümde kişisel bilgilerinizle ilgili sorular bulunmaktadır. Soruları cevaplarken, durumunuza uygun seçeneğe [X] işaretini koyunuz, boş bırakılan yerlere istenilen bilgileri yazınız.

1. Cinsiyetiniz: [ ] Kız [ ] Erkek

2. Anne ve babanızın öğrenim durumu:	Anne	Baba
İlköğretim	[ ]	[ ]
Lise mezunu	[ ]	[ ]
Üniversite	[ ]	[ ]

3. Baba mesleği:

[ ] Memur, [ ] İşçi, [ ] İşyeri sahibi, [ ] Emekli
[ ] Serbest meslek, [ ] Diğer.....

4. Anne mesleği:

[ ] Ev hanımı, [ ] Memur, [ ] İşçi, [ ] Serbest meslek, [ ] Diğer.....

5. Ailenizin aylık gelir durumu:

[ ] 1000 TL ve altı [ ] 1001-2000 TL arası [ ] 2001 TL ve üzeri

BÖLÜM II: TUTUM ÖLÇEĞİ

AÇIKLAMA: Aşağıdaki ifadelerden her birini okuduktan sonra, bu ifadeye ne ölçüde katıldığınızı gösteren sütuna ait olan ve ifadenin hizasında bulunan kutucuğun içine "X" işareti koyunuz.

İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1. Başkalarının görüşlerine saygı gösteririm.					
2. Kişilerin yetenekleri birbirinden farklıdır.					
3. İnsanların beğenileri farklı olabilir.					
4. Kişilerin olaylara bakış açıları birbirinden farklıdır.					
5. Farklı düşüncelerin yaşamı zenginleştirdiğine inanırım.					
6. Karşımdaki kişiyi sabırla dinlerim.					
7. Okuldaki eşyalara zarar vermem.					
8. Ülkemizin gelişmesi için çalışmak hakkımdır.					
9. Ülkemizin gelişmesi için çalışmak görevimdir.					
10. Eski mimari eserlerin nasıl yapıldığını merak ederim.					
11. Edebi eserleri (şiir, roman, hikâye, vb...) ilgimi çektiği için okurum.					
12. Ruhumu dinlendiren müziklerden hoşlanırım.					
13. Doğayı (bitki örtüsü, akarsular, dağlar, vb...) incelemekten zevk alırım.					
14. Tarihi yerleri gezmek hoşuma gider.					
15. Minyatürlerin yer aldığı mimari eserler bende hoş duygular uyandırır.					
16. Taş oymalarının yer aldığı mimari eserler bende hoş duygular uyandırır.					
17. Güzellik kavramı kişiden kişiye göre değişir.					
18. Kültürel mirasın korunması gerektiğine inanırım.					
19. Teknolojik gelişmelere ilgi duyarım.					
20. Yaşamımızı sürdürmek için bilim gereklidir.					
21. Teknolojinin insan hayatını kolaylaştırdığına inanırım.					
22. Kaynaklarımızın bilinçli kullanılması gerekir.					
23. Arkadaşımın yanlış davranışını uyarırım.					
24. Doğru olduğuna inandığım şeyi yaparım.					
25. Her ortamda görüşlerimi açıkça ifade edebilirim.					
26. Karşılaştığım sorunları demokratik yollarla çözebilirim.					

İFADELER	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
27. Grup içinde üzerime düşen görevleri yaparım.					
28. Demokrasinin insan hayatı için gerekli olduğuna inanırım.					
29. Kurallar haksızlığı önlemek için gereklidir.					
30. Bana yapılan haksızlığa karşı çıkarım.					
31. Ülkeler sorunlarını karşılıklı anlaşma içerisinde çözmelidir.					
32. Dünya barışını korumak için uluslar arası kuruluşların(BM, NATO, vb.) gerekliliğine inanırım.					
33. Başkalarıyla yaşadığım sorunları barışçıl yollarla çözmeye çalışırım.					
34. Ülkelerin silahlanması dünya barışı için tehdit oluşturur.					
35. Kişilerin yaşama hakkı elinden alınamaz.					
36. Toplumun sorunlarına karşı duyarlıyım.					

YEMİN BELGESİ

KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE
KASTAMONU

Kastamonu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmenliğine göre hazırlamış olduğum **“İlköğretim 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Değerlerin Öğrenci Boyutunda Kazanım Düzeylerinin Değerlendirilmesi”** adlı yüksek lisans tezinin içerdiği yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü'nden başka bir bilim kuruluna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi beyan ederim.

22/03/2012

Fahriye BEKDAŞ

Ek- 2: Özgeçmiş**KİŞİSEL BİLGİLER****Adı Soyadı** : Fahriye BEKDAŞ**Doğum Yeri ve Yılı** : Kastamonu, 1987**Yabancı Dili** : İngilizce**Medeni Durumu** : Bekâr**E- posta** : fahriyebekdas@gmail.com**ÖĞRENİM DURUMU****2009-2012** :Yüksek Lisans, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlköğretim Anabilim Dalı, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bilim Dalı, Kastamonu.**2005-2009** :Lisans, Gazi Üniversitesi Kastamonu Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Öğretmeliği Bölümü, Kastamonu.**2001-2004** :Lise, Orhan Şaik Gökyay Lisesi, Kastamonu.**1993-2001** :İlköğretim, Ahmet Yesevi İlköğretim Okulu, Araç-Kastamonu.**CALIŞMALARI****İbret, B., Ü., Aydmözü, D., Bekdaş, F.** (2010). Karedeniz Kıyısında Stratejik Bir Liman: İnebolu Limanı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi* , 20: 15-33